

Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri
İ. Bilen Yoldaş, 29-30 Haziran 1976
tarihlerinde Berlin'de toplanan
Avrupa Komünist ve İşçi
Partileri'nin Konferansı'nda yaptığı
konuşmada, "Partimiz Türkiye'de
anti-emperyalist, demokratik hareketlerin
güçlenmesinin objektif koşullardan
doğduğuna, zıtların gittikçe
sivrileştiğine... Türkiye'nin emperyalizmin
zayıf noktası olduğuna inanıyor" dedi.
Türkiye işçi sınıfının genel kurmayının,
öncü partisinin önderi tarafından ortaya
konan bu fikir, Türkiye devrim hareketi için
son derece önemlidir.

R. Yürükoğlu'nun bu kitabı, "Türkiye
emperyalist zincirin zayıf halkasıdır" görüşünün
altında yatan çözümlemenin ana yönlerini
ele alıyor, açıklıyor.

İlk basımı Şubat 1978'de çıkan bu kitabın
daha genişletilmesi için gelen çok sayıda istek
ve ilk iki basımın kısa sürede bitişi,
geniş ilgi gördüğünü gösteriyor.

Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye'nin
William Pomeroy'un önsözüyle üçüncü basımını
sunuyoruz.

ABD Komünist Partisi üyesi William Pomeroy,
önde gelen bir Marksist-Leninist savaşıdır.
Bir proletarya enternasyonalistidir.
Filipinler'de özgürlük savaşçılarının saflarında
savaşmış, yaşamını emperyalizme ve gericiliğe karşı
savaşına adanmıştır.
Tüm dünya devrimcileri tarafından
yakından tanınmaktadır.

Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye

R. Yürükoğlu

William Pomeroy'un önsözüyle

üçüncü basım

EMPERYALİZMİN ZAYIF HALKASI
TÜRKİYE

Birinci basım	Şubat 1978
İkinci genişletilmiş basım	Aralık 1978
Üçüncü genişletilmiş basım	Mart 1979

Printed by Anvil Printers Ltd. (T.U.)

Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye

R. Yürükoğlu

William Pomeroy'un önsözüyle

üçüncü basım

İŞÇİNİN SESİ YAYINLARI 7

İÇİNDEKİLER

William Pomeroy'un Önsözü	1
Genişletilmiş İkinci Basıma Önsöz	7
Giriş	11
1. Dünya ve Türkiye	13
Dünya kapitalist sisteminin doğuşu — Devrimci merkez, zayıf halka — Dünya kapitalist sisteminin iç yapısı — Dünya kapitalist sisteminin zayıf halkaları — Geçiş kuşağı ülkeleri (orta derecede gelişmiş kapitalist ülkeler)	
2. Türkiye'de Kapitalist Gelişmenin Yeni Aşaması: Devrimci Durumun ve Faşizm Tehlikesinin Genel Ekonomik Temeli	28
Emperyalist sömürü altındaki orta derecede gelişmiş bir kapitalist ülkede finans-kapital olabilir mi? — Devrimci durumun ve faşizm tehlikesinin genel ekonomik temeli	
3. Türkiye İşçi Sınıfının İş ve Yaşam Koşulları ve Devrimci Süreç	43
Sömürü oranı — Ücretler — İş koşulları — Temel gereksinimlerin karşılanması — Kaçak işçiler — İşsizlik — Sonuç	
4. Türkiye İşçi Sınıfının Savaşımı Giderek Siyasal Nitelik Alıyor	79
Türkiye işçi sınıfının savaşımında bazı yeni olgular — Ekonomik savaşımın siyasal nitelik alışı süregelenleşiyor — Türkiye işçi sınıfının savaşım düzeyini nasıl değerlendirmek gerekir	
5. Devrimci Durum ve Yükselen Faşizm Tehlikesi	98
6. Sonuç: Devrimci Durum Her Alanda Yenilik İster	114
Yararlanılan Kaynaklar	130
Ek I	137
Ek II	143

Bilen Yoldaş,

Bütün ömrümüzü tümüyle
işçi sınıfının,
halkımızın kurtuluşuna adayacağımıza,
Leninci ilkelere,
devrime
bağlılığımızı geliştirip,
bu bilinç, bu onurdan ödün vermeyeceğimize,
İşçi sınıfının gücüne,
devrimin utkusuna
senin gibi inatla, tutkuyla inanacağımıza,
Başarıdan baş dönmesine,
gerilemeden karamsarlığa kapılmayacağımıza,
Oportünizmin her türüne,
her belirtisine karşı
ardıcıl ve Leninci bir savaş yürüteceğimize,
Leninizme
ve proletarya enternasyonalizmine,
Lenin'in ülkesine,
devrimlerin kalesi Sovyetler Birliği'ne
bağlılığı gözbebeğimiz gibi koruyacağımıza,
Senin özverili,
çetin,
onurlu savaş yolundan
yürüyeceğimize and içeriz!

William Pomeroy'un Önsözü

Siyasal ortamı berrak olarak ve derinliğine anlamak ve ne yapılacağını tastamam bilmek — bunlar devrimci liderliğin iki temel gereğidir. Bunlar Marksizm-Leninizm'den kaynaklanan sorumluluk sahibi devrimci stratejisti, taktisyeni, sorumsuz slogancıdan ayıran özelliklerdir.

R. Yürükoğlu Yoldaş'ın bu kitabı bu yargının doğruluğunu gösteriyor. Kitap, hem geniş uluslararası konum, hem de iç ulusal koşullar açısından Türkiye toplumunun köklü bir çözümlemesidir. Türkiye'de gelişmekte olan devrimci krizi karşılamak için atılması gereken adımları da açık seçik ortaya koymaktadır.

"Zayıf Halka", en başta Türkiye emekçilerine ve toplumsal kurtuluş ve sosyalizm için savaşmada onlara yardımcı olmak, önderlik etmek için öne atılmış olanlara sesleniyor. Ama aynı zamanda öteki ülkelerde aynı amaçlara sahip herkesin yararlanacağı bir kitaptır. Bugün dünyanın dört bir yanındaki halkların devrimci savaşmaları, geçmiş çağlarda olduğundan çok daha fazla ve giderek artan ölçüde birbirine bağlanmıştır. Bir bölgedeki savaşım dünyanın her yerinde halkların yaşamına yansımakla kalmıyor, uluslararası düzeyde aktif destek gerektiriyor. Bu nedenle, tek tek ülkelerdeki savaşımın deneyleri ve bir hareketin savaşımına bağlı görevlere nasıl yanaştığı, tüm halklar için teorik ve pratik bilgi hazinesidir.

Tek bir ülkenin sınırları içinde ortaya çıkan devrimci durumun uluslararası önemini, günümüz dünyasında iki ana etken daha da artırmıştır.

Bunlardan birisi, Büyük Ekim devriminden bu yana dünyanın iki ana toplumsal sisteme — sosyalizm ve kapitalizm — bölünmüşlüğüdür. Bu süreç öyle bir noktaya erişmiştir ki dünyanın hangi köşesinde olursa olsun her ulusal devrim ya da toplumsal dönüşüm, yükselen sosyalist sistemin yararına, kapitalist sistemin zararına belirleyici bir güç kayması demek oluyor. Bu büyük tarihsel eğilim, her yerde insanların dikkatini, artan bir ilgiyle, Afganistan'daki bir darbede, Namibya'daki bir ulusal kurtuluş hareketinde, Tahran'daki bir yığınsal gösteride, İstanbul'daki bir genel grevde topluyor. Bunlardan her biri, iki dünya sistemi arasındaki güçler dengesinde önemli bir ileri değişime yol açabilir oluyor.

Öteki ana etken, dünyanın kapitalist kesimi küçüldükçe, emperyalistlerin giderek hızlanan ve yoğunlaşan örgütlenmesidir. Baş emperyalist güçler, her bakımdan — çok uluslu şirketlerin eylemleri, bankaların ve öteki mali kuruluşların işleyişleri, askersel ve siyasal blokların yaratılması açısından, sosyalist olmayan tüm ülkeleri kendi denetim örgüleri içinde toplamaya çalışıyorlar. Bu oluşum, günümüzdeki yeni sömürgecilik döneminde, açık sömürgecilik döneminde olduğundan daha tam bir biçimde gerçekleşmiştir. Ve bununla, yalnızca daha yoğun bir sömürü değil, devrimci dönüşümlere engel olmak amaçlanmaktadır.

Son yarım yüzyılda emperyalizm, özellikle ABD ve Britanya emperyalizmi, devrimi dayanaklarından ayrı tutmak için zincirler ya da kordonlar örmek konusunda neredeyse fanatik bir sabit fikre kapıldılar. Bu gelişim NATO, SEATO ve CENTO'nun birbirlerine bağlanmasıyla 1940'ların sonunda, 1950'lerin başında doruğuna ulaştı. Ne var ki, sosyalist ülkelere ve ulusal kurtuluş hareketlerine karşı yönelmiş bu bloklar askersel anlamda büyük bir stratejik fiyasko oldu. Sömürü blokları olarak ise, emperyalist sistemde zayıf halkaların yoğun gelişmesine yol açtıklarından, bunların sonuçları daha da beter çıktı. SEATO dağıldı ve Vietnam-Laos-Kamboçya devriminin etkusuyla, sonunda yıkıldı. Oysa bir bakıma bu devrimi engellemek için kurulmuştu. NATO iç kavgalarla sarsıldı ve de üye ülkeler halklarınca artık giderek yük olarak görülüyor. CENTO ise Irak'taki devrimin açtığı yarayla birlikte dağılmaya başlamıştı.

Emperyalist zincirden bir halkanın, hem askersel bloklar, hem ekonomik sömürü anlamında, belki de en çok sesi çıkartarak kopuşu İran'daki anti-Şah, anti-emperyalist devrimle oldu. Bu

devrim aynı zamanda emperyalizmin Orta Doğu'daki bir "jandar-masını" yok etti ve ticaret, yatırım, kredi açılarından emperyalist güçlere büyük kayıplar verdirdi: İran, zengin petrol gelirleriyle emperyalist beslemesi ordusuyla emperyalizmin güçlü bir bağlaştığı olarak gözüküyordu. Ama devrimci durum gelişti, şaşkıncu bir hızla olgunlaştı ve bu durum dev yığın eylemlerinde yansdı. Bu gelişimin nedeni, İran halkının, ülkenin emperyalizme bağlaştıklığıyla belirlenen ağır sömürü ve baskı altında oluşuydu.

"Zayıf Halka" İran halkının Şah'a ve emperyalist ortaklarına karşı, kazanılmasında Komünist Tudeh Partisi'nin ve onun etkilediği işçilerin önemli payının olduğu utkudan önce yazılmıştır. İran devriminin çeşitli yanları Yürükoğlu Yoldaş'ın öne sürdüğü görüşleri, en başta Türkiye ve İran gibi orta gelişmiş ülkelerin emperyalist zincirin zayıf halkaları olduğuna ilişkin savı güçlendirdi.

İran olayı, emperyalizmin Orta Doğu'da kurmuş olduğu zincirde bazı önemli zayıflıkların varlığını da gösterdi. Bir askersel blok olarak CENTO, İran ve Türkiye'nin Sovyetler Birliği'yle sınır oluşundan kalkarak, anti-Sovyet bir savaşta emperyalizme saldırı avantajı vereceği düşünülen stratejik değerlendirmeleri ve emperyalizmin blok üyesi ülkelerdeki ulusal devrimci hareketleri bastırmak için müdahalede askersel bağlaştıklığı kullanabileceği anlayışını kapsıyordu. İran deneyimi bu görüşlerin geçerliliğini yok etti. Sovyetler Birliği bir müdahaleye karşı emperyalist güçlere uyarı yaptı. Böylece Sovyetler'in, sınır komşuluğu nedeniyle İran devrimini koruma durumunda olduğu ortaya çıktı. İran'daki üslerine ve 40.000 askersel danışmanına karşı ABD emperyalizmi, Sovyetler'in bölgeye yakınlığından çekinerek, aynı zamanda Orta Doğu'da yığınsal bir anti-emperyalist tepki yaratacağı korkusuyla, müdahaleye yönelik güçsüz jestler yapmaktan öteye geçemedi. Bunların yanısıra, saldırgan Vietnam savaşı sırasında ABD'nin kendi içinde yükselen büyük anti-savaş, anti-emperyalist hareketi hatırlamak da, emperyalizmin müdahale isteğine set çekti.

Tüm bu oluşumlar, yazarın öne sürdüğü "zayıf halka" teorisine ağırlık kazandırıyor. Türkiye halkını, emperyalizmle bağı koparma, kendini sömüren yeni-sömürgeci kapitalist sistemi yıkmaya yolunda daha kararlı kıyor.

"Zayıf halka" teorisinin, bir ülkedeki devrimin birbiri arkasından komşu ülkelerde de devrimlere yol açacağını ileri süren

emperyalistlerin gerçek dışı "domino teorisi"yle bir ilgisi yoktur. Emperyalistler "domino teorisi"ni bir ülkede devrim bastırılmazsa bütün bir bölgenin tümünden "kaybedileceği"ni ileri sürerek devrim olan ülkelere müdahaleye kılıf diye keşfettiler.

Oysa ülkeler dominolar değildir ve devrimler de bu biçimde yayılmaz. Kapitalist sistemde devrimci durumların gelişmesi için ortamı hazırlayan şey emperyalizme bağımlı ülkelerdeki yeni-sömürgeçi sömürü ve baskı koşullarıdır.

Ayrıca, Yürükoğlu Yoldaş'ın kitabı Türkiye'de ta 1968'lerden bu yana devrimci durumun geliştiğine işaret ediyor. Bu oluşum bundan sonra hızlanırsa, bu, İran halkı içinde bulunduğu koşullara dayanmayı artık reddetti ve yönetenleri devirdi diye olmayacaktır. Şimdi emperyalizmin Türkiye'deki denetimini ve varlığını yoğunlaştırmaya çalışacağı ve Türkiye işbirlikçi burjuvazisinin de işçi sınıfını denetim altında tutabilmek amacıyla daha baskıcı yollar kullanmaya çabalayacağı için olacaktır...

Gerçekten de, tüm Orta Doğu'da bir başkaldırı potansiyeli vardır. Bölgedeki ülkelerin hiçbirinde bu başkaldırı dışardan, İran'dan ya da Sovyetler Birliği'nden, ya da başka bir yerden gelmeyecektir. Her ülkede iç koşulların olgunlaşmasıyla ortaya çıkacaktır. Eğer bölgede bir devrim ötekini izleyecek olursa, bu, yalnızca başkaldırı noktasına aynı anda ulaşıldığı için olacaktır.

Türkiye, emperyalistlerin de belirttiği gibi, NATO'yla CENTO'ya, her iki blok arasında bir köprü ya da halka işini görsün diye sokulmuştu. Bu paktlardaki üyeliğiyle Türkiye, emperyalizmin tüm az ve orta gelişmiş ülkelerle "ortaklığını" simgeleyen aynı ağır askersel yüklerin, borçların, eşitsiz ticaret ilişkilerinin, engellenmiş endüstriyel gelişmenin tuzağına giderek daha bir çekildi. Yürükoğlu Yoldaş'ın da belirttiği gibi, bunun sonucunda Türkiye yabancı sermayenin ve yabancı sermayeyle ortak ve aç gözlü yerli burjuvazinin sömürüsüyle krize sürüklendi, emperyalist sistemin "zayıf halkası" oldu. Türkiye bu durumu Asya, Latin Amerika ve Afrika'daki birçok az ve orta gelişmiş ülkeyle paylaşıyor. Bu ülkeler dominolar değil, devrimci durumların olgunlaşmasına yatkın, kaçınılmaz bir zayıf halkalar dizisidir. Bu ülkelerdeki devrimci hareketler Yürükoğlu Yoldaş'ın getirdiği çözümlemeyi öğrenmekte yarar göreceklere.

Bu kitapta genel bir devrim teorisi ele alınmıyor. Türkiye'de anti-emperyalist, anti-tekelci hedeflere yönelik giderek yükselen

yığın eylemleriyle savaşıma hazır örgütlü bir işçi sınıfı doğuran koşulların ve etkenlerin dikkatli, derin bir çözümlemesi yer alıyor. Aynı derecede dikkatli bir biçimde de, Türkiye burjuvazisi, onun niteliği, tutumu, sınırlılıkları, emperyalistlerin de onayıyla işçilere süper sömürü dayatabilmenin bir aracı olarak faşizme yönelme eğilimleri inceleniyor.

Türkiye'deki koşulların, özellikle 1950'den sonra endüstrinin, endüstriyel işçi sınıfının ve sınıf örgütlenmesinin hızlı büyüünün incelenmesi kitabın özünü oluşturuyor. Ama kitap yalnızca çözümlemelerden oluşmuş değil. Yürükoğlu Yoldaş aynı zamanda kullandığı yöntemi, kullandığı kavramları ve Türkiye ortamına uyguladığı formülasyonları da açıklıyor. Bunun sonucunda ortaya çıkan, hem teorik, hem pratik-programatik bir yapıttır. Lenin'in polemik stilinde yazılmış Marksçı bir yanışıdır.

Son olarak Yürükoğlu Yoldaş TKP'nin önünde duran görevleri tartışıyor ve tanımlıyor: Onsuz hiçbir devrimci durumun utkan sonuca ulaştırılamayacağı gerekli öznel öge olarak TKP'nin güçlendirilmesi, parti kadrolarının nitel düzeyinin yükseltilmesi, yığın partisi (yani yığınlara yakın, onları gelişen yığın eylemlerinde yönetebilen bir partinin) durumuna getirilmesi, oportünizme ve aşırı solculuğa karşı savaşım vermenin gereksinimi ve gelişen duruma uygun örgüt biçimlerini bulmanın gerekliliği. Tüm bunlar Türkiye'ye ve Türkiye işçi sınıfına özgü koşullarla bağlı olarak tartışılıyor.

Şu da belirtilmeye değer ki belirli örgütlenme ya da savaşım biçimleri öne sürülüyor. Türkiye işçi sınıfına özellikle silâhlı savaşa, ya da legal savaşa ya da bunların belli karışımlarına dayanması söylenmiyor. Vurgulanan partinin gelişen durumu esnek bir biçimde karşılama yeteneğinin gerekliliğidir. Yine de, işçilerin faşizme karşı yalnızca savunma için değil, faşist baskı sistemine karşı, onu ezebilmek için saldırıya elverişli örgütler kurmaları salık veriliyor.

Emperyalizmin zayıf halkaları kendi kendine paslanmaz ya da kopmaz. İlkeli, bilimsel ideolojiye dayanan devrimci örgütlerin önderliğindeki halkın devrimci savaşımıyla koparılır.

Yürükoğlu Yoldaş'ın kitabı Türkiye'de bu savaşımı ileriye götürmek için güçlü bir silâhtır.

Genişletilmiş

2. Basıma Önsöz

Amerika'da yayınlanan *Institutional Investor* dergisi, "Türkiye'yi Kurtarma Yarışı" başlığını taşıyan bir yazıda, "Türkiye eşikten dönecek mi" diye soruyor. Batı Alman *Wirtschaftskurier*, "Türkiye Batı'dan kopabilir" diyor. İngiltere'de *Financial Times*, en büyük eklerinden birini Türkiye için çıkarıyor, "Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde çok derinlere giden gerçek bir bunalım var" dedikten sonra, Türkiye'nin Batı'dan kopma olasılığında söz ediyor. "Dokuzlar" Türkiye'yi tartışıyor. NATO'da günün baş sorunlarından biri Türkiye. İngiliz parlamentosunda Leybır-Tori çekişme konularının arasında "Türkiye'ye tutum" var. Dünyanın en büyük bankaları, finans odakları Türkiye'yi "görüşüyor".

Türkiye'yi "ne"den kurtarmak? Türkiye hangi "eşik"ten dönecek? "Batı" neyi simgeliyor? "Batı'dan kopmak" ne anlama geliyor? Nedir bu "Türkiye" konusu? Türkiye yeni mi keşfedildi? Tüm bu soruların en duru yanıtı şudur: Türkiye emperyalist zincirin zayıf halkasıdır! Emperyalistler bunun bilincinde ve telaşındadır. Söz konusu olan, zayıf halkayı kopmaktan "kurtarmaktır". "Batı" dedikleri emperyalizmdir. "Eşik" dedikleri devrimci durumdur.

Türkiye zayıf halka. Hem de giderek olgunlaşan bunalımın ve devrimci durumun gün güne daha çok zayıflattığı bir halka. Emperyalizmin gördüğü bu gerçeği, Türkiye burjuvazisi de görüyor. Görmek ne söz, ta içinde duyuyor. Burjuvazi korkuyor.

Yığınsal çıkışlar, devrimci savaşım neye karşı olursa olsun,

burjuvaziyi korkutur. Yurdumuzda yığın çıkışları, yığınlardaki devrimci birikim, emperyalizme ve işbirlikçi-tekelci burjuvaziye, faşist tırmanışa karşıdır. İşsizliğe, pahalılığa karşıdır. Ama, yığınları siyasetten uzak, pasif tutma üstüne kurulu kapitalist "rejimin" tümünü nesnel olarak tehdit ediyor.

İşte bu nedenle, son yıllarda herkesin ağzında bir "rejimi kurtarma" sözüdür gidiyor. Burjuvazi bu yolda çeşitli almasıklar deniyor. Faşistleri salıyor. Orduyu çağırıyor. AP-CHP işbirliği diyeni var. MC isteyen var. Bazı çevrelere "umut" gibi gözükten bir almasıık da sağ sosyal demokrasi.

Ecevit, bir süre önce *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan bir röportajda, amacının "patlamayı"(!) önlemek olduğunu açıkça söylemişti. Gerçekten de, şu emperyalistlerin sözünü ettiği "kurtarma"yı başarmak, Türkiye'yi "eşik"ten döndürmek için elinden geleni yaptı, yapıyor. Sağ sosyal demokrasinin faşist tırmanışa karşı "önlemler"i, faşistlerden çok yığınlardaki anti-faşist birikimi pasifize etmeyi hedef alıyor. Amerikan emperyalizmini överken, Avrupa emperyalizmini "yererek" sağ sosyal demokrasi, halkımızın anti-emperyalist duygularının içini boşaltmaya çabılıyor.

Sözün kısası, emperyalizm, finans oligarşisi ve onlarla bütünleşenler Türkiye'nin zayıf halka olduğunu, devrimci durumu, yığınlardaki olağandışı birikimi ve hareketliliği görüyor. Görüyor, korkuyor ve çabılıyor.

Türkiye'nin bugün böylesine açığa çıkan gerçeklerini işçi sınıfımızın biricik partisi, savaşkan öncüsü TKP bundan yıllar önce dile getirdi. TKP Genel Sekreteri İ. Bilen Yoldaş, 1974'de şöyle diyordu: "Bugün memlekette sınıflar arası çatışmalar, savaşlar böylesi ölçüler almıştır. Memleket iki birbirine düşman uca — iki kampa ayrılmıştır. Bu süreç daha da gelişecektir. Veriler, olaylar bunu gösteriyor." (İ. Bilen Yoldaş'ın 30 nisan 1974'de "Türkiye'de 1 Mayıslar" üstüne yaptığı konuşmadan, *Bilen Yoldaş Çok Yaş*. İşçinin Sesi Yayınları no: 4, s. 79)

Bilen Yoldaş'ın dedikleri çıktı. Sınıf savaşları her geçen yıl daha da sertleşti. Kamplaşma, kutuplaşma daha da netleşti. Ve 1976'da Bilen Yoldaş, "Türkiye emperyalizmin zayıf noktasıdır" sözüyle tüm bu gelişmeleri en özlü biçimde dile getirdi. Aynı süreç içinde TKP, günün gerektirdiği artan sorumluluğunun bilincinde, Bilen Yoldaş'ın önderliğinde oportünizmi devirdi, likidasyonu

kırdı. Tarihsel sorumluluklarını yerine getirebilmek için savaflara daldı, savaşıyor.

Zayıf halkayı *koparmak* mı, *kurtarmak* mı sorusuna görüyoruz ki, işçi sınıfı ve burjuvazi açık yanıtlarını veriyor, kesin tutumlarını alıyor. Açık yanıt vermekten, kesin tutum almaktan korkan küçük burjuva sosyalistleridir, oportünistlerdir. Bunlar, günün sorumluluklarını göğüslemekten yan çizmek için, "Türkiye zayıf halka değildir" diyorlar. Devrimci durumun varlığını yadsımaya kalkıyor, üstelik Lenincileri "devrim hayalciliği" ile suçluyorlar! İlkeselliğe "sekteklik" diyorlar. "Yığınlardan soyutlanmak"tan söz ediyorlar. (Siz o "yığınlar" sözünü CHP diye anlayın!) Görmüyorlar ki, bugün devrimcileri yığınlardan soyutlayacak olan Leninci yöntemler değil, pasifliktir.

TKP, emperyalizme, faşist tırmanışa, işbirlikçi-tekelcilere ve onların beşinci kollarına karşı döne döne savaşıyor. Bu iki cephede savaşın utkusu birbirinden ayrılmaz. İşçi sınıfımızın Marksizm-Leninizm temelindeki birliğini simgeleyen TKP ancak böyle savaşlar içinde güçlenebilir. İşçi-köylü bağlaşıklığı, halkımızın UDC'si ve öteki savaş örgütleri ancak TKP'nin daha da güçlenmesiyle kurulabilir, pekişebilir. Utku yolunda herşey gelip TKP'nin Leninci temeller üstünde güçlenmesinde, Leninci savaşında düğümleniyor.

"*Emperyalizmin Zayıf Halkası Türkiye*"nin broşür olarak ilk basımı 1978 şubatında yapıldı. Çok önemli bir çözümlemenin ana yönlerini yoğun biçimde ele alan broşür geniş ilgi gördü. Öte yanda oportünistler, küçük burjuva sosyalistleri karşı çıktılar. Bu nedenle, ikinci basım için broşürün içeriği, oportünizme karşı savaşın tırmandığı yeni düzeyin gereklerine göre genişletildi, derinleştirildi ve elinizdeki kitap ortaya çıktı. Bu kitap bir yanıyla ikinci basımdır, bir yanıyla önemli sorunlara getirdiği duru yanıtlarla yepyeni yanlar taşımaktadır.

Yürükoğlu Yoldaş, Türkiye'nin zayıf halka oluşunu hem emperyalist sistemin geneli, hem Türkiye kapitalizminin çıkması açısından, sağlam bir metodolojiyle, ele alıyor, açıklıyor. Böylece kitap, aynı zamanda Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal yapısının da Leninci bilimsel çözümlemesini içeriyor. Bu yapıyla temelden bağlı olarak, işçi sınıfımızın iş ve yaşam koşullarını, ağır sömürüsünü bilimsel bir somutlukla gösteriyor. Hem ülkenin ekonomik-toplumsal yapısıyla, hem işçi sınıfımızın iş ve yaşam koşulla-

ıyla bağılı olarak da devrimci durum ve faşist tırmanışı ele alıyor. İleri demokratik halk devriminin zorunluğunu gösteriyor.

Bilen Yoldaş, 75. yaş gününde gençlere öğütler vermişti: İşçi sınıfının gücüne inanmak. Devrimin utkusuna inanmak. Her tür oportünizm belirtisine karşı ardıcıl ve Leninci bir savaş yürütmek... Yürükoğlu Yoldaş, bu kitabıyla Bilen Yoldaş'ın öğüdünü tutuyor. Kitap TKP'ye, işçi sınıfının ve halkın gücüne, devrime tutkulu bir inancı yansıtıyor. Zayıf halkayı koparma, yurdumuzu sosyalizmin aydınlık geleceğine götürme tutkusunu yansıtıyor. Menşevik bozuntularının pasifizmine, kuyrukçuluğuna, teori düşmanlığına, ortacılığın kararsızlığına, ikircimliliğine karşı Bolşevikliğin kararlılığını, devrimci ruhunu, ilkeselliğini, Leninci bilimselliğe sınıksız bağlılığını yansıtıyor. Ve en önemlisi, "zayıf halka nasıl koparılır" sorusuna Leninci ilkesellelikle yanıt veriyor.

Sözün kısası, Yürükoğlu Yoldaş, TKP'nin Leninci önderi Bilen Yoldaş'ın 75. yaş gününü anma toplantısında içtiği andı yaşama geçiriyor.

Emine Engin

Giriş

Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri İ. Bilen Yoldaş, 29-30 Haziran 1976 tarihlerinde Berlin'de toplanan Avrupa Komünist ve İşçi Partileri Konferansı'nda yaptığı konuşmada, "Partimiz, Türkiye'de anti-emperyalist, demokratik hareketlerin güçlenmesinin objektif koşullardan doğduğuna, zıtların gittikçe sivrileştigiğine, (...) *Türkiye'nin emperyalizmin zayıf noktası olduğuna inanıyor*" dedi. TKP Genel Sekreteri aynı fikri, 1977 Parti Konferansı'na sunduğu Merkez Komitesi Raporu'nda da yineledi. Türkiye işçi sınıfının genel kurmayının, öncü partisinin önderi tarafından ortaya konan bu fikir, Türkiye devrim hareketi için son derece önemlidir.

Yurdumuzda giderek olgunlaşan devrimci durum. Giderek artan faşizm tehlikesi. Bu tehlikeyle devrimci durumun birbirinden ayrılmazlığı. Geçici almasıklar dışında ya otoriter bir düzen (açık ya da örtülü faşizm) ya sosyalizme açılan ileri demokratik halk devrimi dışında bir orta yol olmayışı. Bağlaşıklar sorunu. Yerli-yabancı tekellerin ortaklığına karşı halkın en geniş cephesini sağlayarak ülkeyi devrime götürme yolları... Daha da sayılabilir. Bu sorunların tümü gelip Bilen Yoldaş'ın yaptığı Marksçı-Leninci çözümlemeye bağlanıyor.

Biz de bu kitapta, olabildiğince kısa, bu konuya değineceğiz. Yalnız, tüm yönleriyle değinmenin bu çerçeveye içinde olanaklı olmadığını baştan belirtelim. Bu nedenle, konunun bizim hareketi-

miz içinde değinilmemiş ya da az değinilmiş yönlerini vurgulayacağız ve giderek öne çıkan oportünizm hastalığına karşı savaşıma ağırlık vereceğiz.

R.Y.

1. Dünya ve Türkiye

Dünya komünist partilerinin strateji ve taktiklerinin altında, dünya devrim sürecinin evrensel olduğuna ilişkin Leninci fikir yatar. Buna bağlı olarak, bir ülkede devrimin nesnel ve öznel koşullarını değerlendirirken, o ülkeyi dünya bütünü içinde ele almak gerekir.

Türkiye de dünya içindedir, bir bütünün parçasıdır. Elma kurdu gibi, yalnızca Türkiye sınırları içinde gelişen olaylara bakarak Türkiye'nin dünyadaki yerini, rolünü ve de yurdumuzun içine girdiği ortamı anlayamayız. Bu nedenle, öncelikle Türkiye'nin nasıl bir dünya içinde yer aldığını görmek gerekir.

Dünya Kapitalist Sisteminin Doğuşu

Türkiye'nin bugün içinde yer aldığı "dünya kapitalist ekonomisi", rekabetçi kapitalizmin emperyalizme büyümesiyle ortaya çıktı.

Serbest rekabetçi dönemde ülkeler arası ticaret, savaş vardı, zor kullanıp sömügelere oturmak vardı ama bir dünya sistemi yoktu. Kapitalizm daha o dönemlerde bir dünya pazarı yaratmış, ticaret yoluyla ağını dünyaya yaymıştı ama bu, mal değişimine dayanan yüzeysel bir bütündü. Emperyalizmle birlikte ortaya çıkan

"dünya kapitalist ekonomisi" ise, bir önceki dönemin ticaret ilişkilerinden çok daha derinlere, üretime dayanan köklü bir bütündür.

Dünya kapitalist ekonomisinin oluşmasıyla birlikte, tek tek ülkeler artık bir sistemin parçaları olmuşlardır. Bu sistemin adı, "uluslararası kapitalist ekonomik ilişkiler sistemi"dir. Bu sistem *uluslararası işbölümüne* dayanır. İşbölümü demek, herkesin birbirine bağlı, bağımlı olması demektir. Bu durum, sömürü ilişkisine ters birşey değildir. Çünkü uluslararası tekelci sermayenin yeniden üretim süreci, uluslararası işbölümüne sömürü damgasını vurmuştur. Daha sonra geleceğiz.

Emperyalizm öncesi dönemde mal alışverişi ve talan vardı. Emperyalizmde sermaye ihracı var. Sermaye İngiltere'den kalkıyor, gidiyor Afrika'ya. *Sermaye ihracı demek, kapitalist üretim biçiminin ihracı demektir.* Böylece, emperyalizmle birlikte dünyanın her yanında kapitalizm hızla geliyor. Sermayenin ulusal sınırları aşip uluslararası alana çıkmasıyla artık "uluslararası emeğin sömürüsü"nden söz edebiliriz. Emek artık dünya çapında sömürülüyor. Dolayısıyla, kapitalizmin temel çelişkisi olan emek-sermaye çelişkisi tüm dünyaya yayılıyor. Bu, emperyalizmin doğurduğu en önemli sonuçlardan biridir. Ve bu sonuç, Lenin'in Marksizm'e yaptığı en önemli katkılardan birine yol açıyor: Metropollerden ihraç edilen sermaye, aynı zamanda kapitalist üretim ilişkilerini de yanında götürüyorsa, dünya bir *bütün olarak sosyalizm için olgunlaşmış* demektir.

Dünya kapitalist ekonomisi bir bütün olarak sosyalizm için olgunlaşmıştır demek, tüm ülkelerde aynı anda sosyalist devrimler olacak demek değildir. Dünya tarihi, devrimlerin "zayıf halka" denilen ülkelerde gerçekleştiğini öğretiyor.

Devrimci Merkez - Zayıf Halka

"Zayıf halka" ne demek? Türkiye devrim hareketinde 1968'lerden bu yana süren tartışmalar, "zayıf halka" ile "devrimci merkez" kavramları çevresinde sürekli ve bilinçli olarak kafa karıştırıldığını gösteriyor.

Zayıf halka — devrimci merkez konusunda başlıca üç yanlış

görüş var. *Birincisi*, ki bunu genel olarak teorizsizliği "rehber" edinen "solcular" savunuyor, "dünya devrimci merkezi Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerindedir" diyor. *İkinci* görüş ki genel olarak oportünistler savunuyor, birinci görüşü reddediyor ama nerede olduğunu da bir türlü açıkça söylemiyor. Yazılarını dikkatle okuyunca, "dünya devrimci merkezi gelişmiş kapitalist ülkelerdedir çünkü proletarya asıl oralardadır" demek istediklerini anlıyoruz. *Üçüncü* görüş, ki bunu artık oportünizmle de bağları koparıp "Avrupa komünizmi" denen yeni sosyal demokratlığa kapılananlar savunuyor, "bugün artık dünyada devrimci merkez yoktur, herkes kendine baksın" diyor.

Üç görüş de kökünden yanlıştır. En başta üçüncüsü olmak üzere, üçü de Sovyetler Birliği'nin dünya devrim sürecindeki yerini gözlerden gizliyor. İkinci görüş ayrıca dünyada emperyalizm olgusunu ve bunun sonuçlarını anlamadığını sergiliyor.

Üç görüşün de neden yanlış olduğunu daha iyi görebilmek için ilk sorumuzu soralım: Dünya devrimci merkezi neresidir?

Dünya devrimci merkezi, proleter hareketinin, proleter savaşımının en yüksek aşamaya ulaştığı yerdir.

Kapitalizmin çelişkilerinin keskinleşmesine ve proleter savaşımının yükselen boyutlarına bağlı olarak, dünya devrimci merkezi ilk önce *İngiltere*'de yer aldı. Daha sonra Fransız proleteryaasının şanlı savaşımına bağlı olarak, devrimler döneminde *Fransa*'ya geçti. 1871 Paris Komünü ayaklanmasının kanla bastırılmasından sonra Fransa'da proleter hareketi duraklayıp geri çekilirken, bu kez devrimci merkez *Almanya*'ya kaydı. Bu durumu Marks ve Engels Manifesto'da açıkladılar. Daha sonraları Lenin de aynı konuya değindi ve şöyle yazdı: "İngiltere, Engels'in dediği gibi burjuvazinin, burjuva aristokrasisi yanında, proletaryadan da burjuvalaşmış üst kesim yarattığı bir ülke modelidir. Birkaç çeyrek yüzyılda bu gelişmiş kapitalist ülke proletaryanın devrimci savaşımında geri kaldı. Fransa, 1848 ve 1871'de burjuvaziye karşı dünya tarihine önemli katkılar yapan iki şanlı işçi sınıfı ayaklanmasıyla proletaryanın gücünü tüketti. Bundan sonra uluslararası işçi sınıfı hareketinde liderlik Almanya'ya geçti."⁽¹⁾

En batıdan başlayıp Almanya'ya kayan gelişme burada da durmadı. "Uluslar hapishanesi" adını almış Çarlık Rusyası 19. yy. sonunda kazan gibi kaynamaya başladı. Marks ve Engels'in, Manifesto'nun 1882 Rusça basımına yazdıkları önsözde belirttikleri

gibi, "Rusya Avrupa'da devrimci eylemin öncüsü oldu."⁽²⁾ Dünya devrimci merkezi Rusya'ya geçti. Aynı fikri Lenin de "Ne Yapmalı"da yineledi.

Rusya'nın dünya devrimci merkezi oluşu, Büyük Ekim Sosyalist devrimiyle daha yüksek doruklara ulaştı. Türkiye komünistleri, dünya devrim sürecinin kazandığı bu özelliği ta başından doğru değerlendirdi. Kemal hükümetinin, Anadolu'da yapılmasına izin vermediği için 10 Eylül 1920'de Baku'de toplanan Türkiye Komünist Partisi 1. Kongresi bu olguyu kongre belgelerinde işledi.

Günümüzde dünya devrimci merkezi hâlâ Sovyetler Birliği'dir. Çünkü, ekonomik ve toplumsal yönden en gelişmiş sosyalist ülke, işçi sınıfı hareketinin en yüksek boyutlara ulaştığı ülke demektir. Ve dünyanın ilk işçi devleti Sovyetler Birliği bugün en ileri sosyalist ülkedir.

Şimdi ikinci soruya geçebiliriz: Dünya devrimci merkezi artık hiç değişmez mi?

Değişebilir. Devrimci merkezin, proleter hareketinin yükseldiği aşamalara bağlı olarak yer değiştirdiğini söylemiştik. Proleter savaşımının, sosyalist devrim ve sosyalizm kuruculuğundan daha yüksek aşaması, gelişmiş sosyalizm kuruculuğu, sonra komünizmin maddi-tekniik temellerinin atılması ve sonunda komünist toplum aşamasıdır. Dünya devrimci güçlerinin merkezi olma durumu bundan böyle bu aşamalara bağlı olarak ya da aynı aşama içinde daha ileri gitmeyle yer değiştirebilir. Lenin'in dediği gibi, en ileri sosyalist ülkeyi ekonomik ve toplumsal alanlarda geçebilen, üretim güçlerinin gelişimini onun üstüne çıkarabilen bir başka sosyalist ülkeye ve yalnızca bu ülkeye geçebilir.⁽³⁾

Üçüncü soru: Emperyalist zincirin zayıf halkası ne demektir?

Kapitalizmde, "eşitsiz ekonomik ve siyasal gelişme yasası"nın işlediğini biliyoruz. Bu yasanın işleyişi sonucu, dünya kapitalist ekonomisinde çelişkiler zaman içinde başka başka ülkelerde toplaşıyor, yoğunlaşıyor, keskinleşiyor. İşte biz, böylesi ülkelere, "emperyalist zincirin zayıf halkaları" ya da "kapitalist sistemin zayıf halkaları" diyoruz.

Adı üstünde, zayıf halkalar bir zincirin kopma olasılığı taşıyan halkalardır. Gerçekten, tarihe bakınca görüyoruz ki, devrimci durumun oluştuğu ve bunun da devrime ulaşabildiği yani kapitalist zincirden kopabilmiş ülkeler zayıf halkalar arasındadır.

Bundan sonra da kuşkusuz böyle olacaktır.

Dünyada ilk kez sosyalist bir ülke ortaya çıkana dek, en zayıf halka aynı zamanda dünya devrimci merkeziydi. Proletarya hareketi en yüksek boyutlara burada ulaşıyor, dünya proletaryasının bu müfrezesi en önde ilerliyordu. İlk sosyalist devrimin utkusuyla birlikte, devrimci merkez emperyalist sistemin dışına çıktı ve *zayıf halka ile devrimci merkez birbirlerinden ayrıldı*. Devrimci merkez en ileri sosyalist ülkede yerleşirken, zayıf halkalar yine kapitalist sistemin çelişkilerinin en yoğunlaştığı ülkeler olmaya devam ediyor.

Devrimci merkez — zayıf halka üstüne bu Leninci anlayış, içinde yaşadığımız çağ, çağın ana çelişkisi olan sosyalizm-emperyalizm çelişkisini ve dünya devrim sürecini doğru anlamayla derinden bağlıdır.

Çağımız kapitalizmden sosyalizme geçiş çağıdır diyoruz. Bu değerlendirme, kapitalist sistemden kopmuş ayrı bir devrimci merkezin varlığını ve giderek güçlenişini, emperyalist zincirden kopan yeni halkalarla beslenişini yansıtıyor. *Kapitalizmden sosyalizme geçiş süreci*, bir başka deyişle, devrimci merkezin nitel ve nicel olarak güçleniş ve egemen oluş sürecidir. Somut olarak, Sovyetler Birliği ve öteki sosyalist ülkelerin her alanda ilerlemeleri ve yeni ülkelerin de kapitalist sistemin zayıf halkalarında gerçekleşen devrimlerle sosyalist topluluğa katılmaları sürecidir. Bu süreç içinde, sosyalist sistemin her alanda emperyalizmi geçmesiyle çağ değişecek, *sosyalizm çağı* açılacaktır. Kuşkusuz bunun en kestirme yolu, büyük emperyalist ülkelerde devrimin gerçekleşmesidir. Ne var ki, bu şimdilik ufukta görünmüyor. Ve Sovyetler Birliği bu çağın ağır sorumluluğunu tüm güçlülere karşın onurla, üstün başarıyla taşıyor.

Çağımızın ana çelişkisi, yaşayan sosyalizmle emperyalizm, yani devrimini yapmış devletini kurmuş proletarya ile, köhnemiş düzene sarılmış bırakmak istemeyen burjuvazi arasındadır diyoruz. Bu çelişki de, bir başka deyişle, gelişip güçlenen devrimci merkezle, evrensel egemenliğini giderek yitirmekte olan gericilik ve karşı-devrim merkezi emperyalist yataklar arasındaki çelişki demektir.

Çağımızın ana çelişkisi, sosyalizm güçlendikçe derinleşiyor, keskinleşiyor ve giderek daha gözle görülür somut bir gerçek olarak ortaya çıkıyor. Çağın başlarında bu gerçeği ancak Lenin gibi büyük önderler, Komintern gibi tarihsel devler görebilirdi. Artık öyle değil.

Dünyanın ana çelişkisi artık her yerel olayda, şurada yaprak kımıldasa onda bile kendini gösteriyor. Bu nedenle, artık çağın ana çelişkisini "görmemenin" tek nedeni, Maocular gibi emperyalizme açıktan uşaklık olabilir.

Çağımızın ana çelişkisi, kapitalist sistemin tüm çelişkilerini azdırmakta, devrimci süreçleri hızlandırmaktadır. Bir başka deyişle, emperyalist zincirdeki zayıf halkaları çoğaltmakta, bunların çıkışını çabuklaştırmakta ve emperyalist zincirden kopma olasılığını da arttırmaktadır. Dünya devrimci merkezi Sovyetler Birliği genel devrimcileştirici etkisiyle, doğrudan ve dolaylı, somut ve tinsel desteğiyle dünya devrimci güçlerinin belkemiği, dünya devriminin güçlü kalesidir.

Dünya devrim süreci bir bütündür. Bu sürecin varağı, emperyalizmin bir sistem olarak tarih sahnesinden silinmesi, dünyada komünizmin kurulması olacaktır. Bu varağa yönelik savaşımın en ilerisinde yaşayan sosyalizm, Sovyetler Birliği vardır. Emperyalizme karşı savaş veren öteki güçlerle (ulusal kurtuluş hareketleri ve kapitalist ülkeler işçi sınıfı hareketi), devrimci merkez arasındaki birlik, anti-emperyalist savaşımın utkusu için nesnel bir gerekliliktir. Bu nedenle, dünya devrimci güçlerinin birliğini parçalayıcı, anti-Sovyet, anti-komünist akımlar ilerici bile sayılamaz. Maoculuğun evrimi, giderek açık gerici bir nitelik alışı bu durumu çok iyi sergilemektedir. "Avrupa komünizmi" de gözlerimizin önünde bir başka yoldan aynı evrimi geçiriyor.

Bazıları, dünyanın ana çelişkisinden, Sovyetler Birliği'nin dünyada oynadığı belirleyici rolden söz etmeyi bizim Sovyetler Birliği'ne olan bir çeşit "devrimcilik borcumuz" gibi ele alıyorlar. Öyle değil. Ne dalkavukluktur yaptığımız, ne de Lenin'in ülkesini sevdiğimizdendir (ki canımız denli severiz). Sovyetler Birliği'ni tüm kem gözlerle karşı ikircimsiz savunuşumuz, çağın nesnel gerçeklerine dayanmaktadır. Proleter enternasyonalizmi, bunun ana ölçütünün de Sovyetler Birliği'ne karşı tutum oluşu boş sözler değil, nesnel gerçeklerdir.

Sovyetler Birliği'nin, dünya devrimci merkezi olduğunu, dünya devriminin öncüsü olduğunu anlamak, dünya devrim sürecini doğru kavramada temel taşıdır. Özellikle her boydan anti-komünizmin, anti-Sovyetizm'in cirit attığı Türkiye'de devrimciler için bu anlayış yaşamsal önem taşır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, devrimci merkez — zayıf halkayı,

bununla bağlı olarak çağımızı, çağımızın ana çelişmesini, dünya devrimci sürecini anlayamazsak, günümüzde dünya kapitalist sistemindeki birçok gelişmeyi de anlayamayız.

Dünya Kapitalist Sisteminin İç Yapısı

Dünyada bugün iki sistem var. Dünya sosyalist sistemi ve dünya kapitalist sistemi. Sosyalist sistem, sömürü ilişkilerinin yer almadığı, proleter enternasyonalizmi temelinde halkların ve devletlerin kardeşçe işbirliğine dayanan uyarlı (homojen) bir bütündür. Oysa, kapitalist sistem öyle değildir. O, orman yasasının işlediği, zora, sömürüye dayanan bir ilişkiler bütünüdür. *Dünya kapitalist sistemi bir hiyerarşidir.* "İçinde emperyalist, sömürge, yarı-sömürge, bağımlı, çeşit çeşit ülke vardır. Gelişmiş, az gelişmiş, orta gelişmiş, düzey düzey kapitalist ülkeler yer alır."⁽⁴⁾ Bu hiyerarşinin değişik yerlerindeki ülkeler ya da ülke toplulukları, emperyalist sömürü sistemi içinde değişik rollere sahiptir.

Dünya kapitalist sistemini oluşturan ülkeleri en başta iki büyük ülkeler topluluğuna ayırabiliriz. Emperyalist ülkeler ve sömürülen ülkeler. Bu iki topluluk arasındaki ilişkiler baskıya, zora, sömürüye dayanır. Dolayısıyla, sömürü zinciri kırılmadan, sömürülen ülkelerin pençesinde kıvrandıkları derin toplumsal sorunlar hiçbir biçimde çözülemeyecektir.

Yine de, emperyalist ülkelerle sömürülen ülkeler arasındaki ilişkiler, özü aynı kalmakla birlikte, zaman içinde değişti, değişiyor. 1917 Büyük Ekim Sosyalist devriminin açtığı proleter devrimleri çağında dünya sömürgecilik sistemi giderek hızlanan bir süreç içinde zayıfladı ve II. Dünya Savaşı'ndan 1960'ların başına varan bir zaman aralığı içinde çöktü. Sömürgecilik sisteminin yıkılmasıyla birlikte emperyalizm derin yara aldı. Kayıtsız koşulsuz egemen olduğu o uçsuz bucaksız alanlar uçtu gitti. Yeni bir durum ortaya çıktı.

Bu yeni durumun bazı önemli özelliklerine dikkat çekmek gerekir.

Dünyada sömürgecilik sisteminin çöküşüyle birlikte, emperyalist sömürüde belirli bir yöntem değişikliği gerekti. Emperyalist sistemin, kârlarını koruyabilmek için kendini yeni duruma

uyarlaması gereği doğdu. Sözün kısası, "yeni sömürgecilik" ortaya çıktı.

Yeni-sömürgeciliğin ortaya çıkışıyla birlikte anti-emperyalist savaşımın anlamı değişti. Bugün anti-emperyalist savaşım, emperyalizmden *ekonomik bağımsızlığı* kazanma ve böylece siyasal bağımsızlığı tam ve gerçek siyasal bağımsızlık yapma savaşımıdır.

Sömürge sisteminin yıkılışı, emperyalizmin az gelişmiş ülkeleri sömürü biçimini yeni yöntemlere kaydırmak zorunda kalışı, az gelişmiş ülkelerde kapitalist gelişmeyi daha da hızlandırdı. Yerli kapitalizm son hızla gelişmeye başladı.

Artık işler eskisi gibi değil, "kolonyal" şapkalı adamlar yok ortada. Emperyalistler, asıl olarak, girdikleri ülkenin egemen sınıfı aracılığıyla varlar. Onlarla ortaktırlar, onlarla bütünleşmişlerdir. Onları geliştiriyorlar, onlarla birlikte sömürüyorlar, onları kendilerine taban yapıyorlar. Artık anti-emperyalizmi, o ülkedeki egemen burjuvaziye karşı savaştan ayırma olanağı yoktur. Artık düşman yerli egemen sınıflardır, kapitalizmin içindedir. Dolayısıyla, sınıf savaşıyla anti-emperyalist savaş hergün daha çok *içtçe geçmektedir*. Bu, günümüz dünyasının önemli yeniliklerinden biridir.

Sömürgecilik döneminde birkaç büyük ülke dünyanın büyük bölümünde doğrudan egemendi. Buralar kendi topraklarıydı. Bu nedenle, ekonomik yönden ileri kapitalizm aşamasına ulaşmış pek çok ülke paylaşımına kolay kolay katılamıyordu. Sömürge sistemi ortadan kalkınca, ileri kapitalist gelişmeye sahip küçük ülkeler de emperyalist sömürüye, bu çorbaya daha çok katılma olanağı buldular. Örneğin, İsviçre, Yeni Zelanda, Danimarka, vb. Böyle olunca, az gelişmiş ülkeler üstündeki *sömürü savaşı*, tekellerin rekabeti daha da hızlandı. Bunun da altını çizmeliyiz.

Böylece, yaşayan sosyalizmin doğrudan etkileri altında sömürgecilik sisteminin yıkılışının, emperyalizm ile sömürülen ülkeler arasındaki ilişkilerde belli değişimler getirdiğini gördük. Ancak, sosyalist sistemin, emperyalizmle sömürülen ülkeler arasındaki ilişkilere etkisi yalnızca sömürgecilik sisteminin yıkılışı yoluyla değildir. Bugün sosyalist sistemin her yönden baskısı altında emperyalizm, olağan olarak kabullenemeyeceği pek çok şeye boyun eğmek zorundadır. Dünyanın en geri ülkesinin bile, sosyalist sistemin desteğine yaslanarak toplumsal gelişme yoluna girebilir oluşu, emperyalizm için sömürüyü sürdürme yanında, bir

de bu ülkeleri dünya kapitalist sistemi içinde tutabilme sorununu getirmiştir. Bugün artık az gelişmiş ülkelerin her çeşit desteği sağlayabilecekleri bir sosyalist sistem var. Bunun böyle oluşu, emperyalizmi az gelişmiş ülkelere bazı ödünler vermeye zorluyor. Bu da, dünyada kapitalizmin giderek daha hızlı gelişimini getiriyor.

Dünya Kapitalist Sisteminin Zayıf Halkaları

Dünya devrimci merkezi ve zayıf halkayı ve dünya kapitalist sisteminin iç yapısını kısaca gördükten sonra, emperyalizmin bugünkü zayıf halkalarına geçebiliriz.

Günümüzde *az ve orta gelişmiş ülkeler* dünya kapitalist sisteminin zayıf halkalarıdır.⁽⁵⁾ Orta derecede gelişmiş kapitalist ülkeleri ötekilerden ayırıp "önde gelen zayıf halkalar" da diyebiliriz. Çünkü bu ülkelerde kapitalizm, sosyalizmin nesnel koşullarını yaratacak denli gelişmiştir. Orta derecede gelişmiş kapitalist ülkeler nesnel koşullar açısından sosyalizme hazırdır. Öteki az gelişmiş ülkelerde ise, sosyalizm, özellikle dünya sosyalist sisteminin gücüne dayanarak geçilecek süreçlere bağlı ileri bir hedeftir.

Neden az gelişmiş ve özellikle orta gelişmiş kapitalist ülkeler emperyalist zincirin zayıf halkalarıdır? Ve neden ileri kapitalist ülkeler bugün zayıf halkalar değildir? Bu soruların yanıtı, emperyalizmi ve bilimsel-teknolojik devrimi unutmamaktan ya da doğru anlamaktan geçiyor.

Emperyalist sömürü, sömürülen ülkelerde yaşamı cehenneme çevirirken, ileri kapitalist yani emperyalist ülkelerde de sınıfsal çelişkilerin yumuşatılması yolunda önemli silâhlar sağlıyor. Örneğin, bugün İngiliz tekelleri, kârlarının büyük çoğunluğunu kendi işçisinin sömürsünden değil, dış yatırımlardan, az gelişmiş ülkelerin sömürsünden sağlıyor. Emperyalist burjuvazi, bu taban üstünde yaşam düzeyini belli ölçüde yükseltme, geniş bir işçi aristokrasisi yaratma, işçi sınıfının yaygın kesimlerinin bilincini burjuvalaştırma, dolayısıyla çelişkileri geçici de olsa yumuşatma olanağı buluyor. Özellikle son yıllarda dünya sosyalist sisteminin öldürücü rekabeti, yükselen ulusal kurtuluş hareketleri ve bilimsel-teknolojik devrimin olumsuz sonuçlarının belirmeye başlamasıyla birlikte emperyalist ülkeler ciddi ekonomik bunalımlar yaşamaya

başlamışlardır. Çelişkiler keskinleşmeye başlamıştır. Ama daha, yukarda değindiğimiz gerçeği değiştirecek düzeye gelmemiştir. Emperyalist sömürü sürüyor, hatta daha da şiddetleniyor. "İleri" kapitalist ülkelerin emperyalist ülkeler olduğunu, bu durumun onlara sağladığı olanakları görmemek olmaz. Bugün için az ve orta gelişmiş kapitalist ülkelerde çelişkilerin çok daha keskin olduğunu görmezden gelemeyiz.

Sonra, ileri kapitalist ülkelerin elinde bir de bilimsel-teknolojik devrimin olanakları var. Bilimsel-teknolojik devrimin yeni çelişkiler doğurduğu, eski çelişkileri derinleştirdiği, uzun dönemde kapitalizmin bunalımını bir üst aşamaya çıkaracağı doğrudur. Ama bugüne dek, üretim güçlerini geliştirerek, emperyalist güçleri daha kendilerine yeterli yaparak, yaşam düzeyinin yükselmesine katkı ederek, az gelişmiş ülkeler üstündeki sömürüyü daha da ağırlaştırarak, ileri kapitalist ülkelerde göreceli bir rahatlama yarattığı da doğrudur.

Tüm bu olanaklara sahip olmayan az ve orta gelişmiş kapitalist ülkeler bugün emperyalist zincirin zayıf halkalarıdır.

Üstelik günümüzde, emperyalist ekonomik sistemin dışına çıkamayan az ve orta gelişmiş ülkelerin durumunu ağırlaştırıcı yeni bir oluşum daha vardır. Özellikle, dünya sosyalist sisteminin giderek güçlenmesi, ulusal kurtuluş hareketleri ve yeni bir evreye giren bilimsel-teknolojik devrimin derin etkileri altında, dünya kapitalist ekonomik sisteminde bazı *yeni eğilimler* gözlenmektedir. Üretimin yapısında ve özellikle endüstride, uluslararası ticaretin yapısında ve coğrafyasal dağılımında, uluslararası ticaret normlarında, sermayenin ve işgücünün bölgesel yer değiştiriminde yenilikler görülüyor.

Bu yeniliklerin konumuzu en doğrudan ilgilendirenlerine daha yakından bakacak olursak, örneğin artık doğal hammadde-lerin yerini sentetik ya da daha başka yapma maddeler alıyor. Bu gelişim, bilimsel-teknolojik devrimle bağlıdır. Fakat "neden bu buluşlar bugün çıkıyor" sorusunu, ekonomik ve toplumsal koşullardan bağımsız olarak yanıtlamayız. Dünyada her dönemde pek çok buluşlar olmuş ama o günün yaşantısında kullanım yeri bulamadığından unutulup gitmiş ve çok sonraları "yeniden bulunmuşlar"dır. Gerçek buluşlar ve ilerlemeler, günün ekonomik ve toplumsal gerçeklerinin dayattıklarıdır. Sentetik maddelerin bugün ortaya çıkışı da öyle. Emperyalist ülkelerin

doğal hammaddeler açısından büyük ölçüde "ellerine baktıkları" az gelişmiş ülkeler artık barut fıçısıdır. Bu durumda, hammadde ve enerji sorunları emperyalizm için giderek ciddileşen sorunlar oluyor. Bilimsel araştırmalar, laboratuvarlar, vb., ve ardından sentetik maddeler, yapma etler, yiyecekler, yeni enerji kaynakları geliyor.

Bu gelişimlerle yakından bağlı olarak, ileri kapitalist ülkeler ekonomisinde önemli bir yeni eğilim güç kazanıyor. Yatırımlar giderek artan ölçüde ileri kapitalist ülkelerin kendi aralarında gerçekleşiyor. Uzmanlaşmanın öneminin artması ve bilimsel-teknolojik devrim sonucunda özellikle yapım endüstrisinde ortaya çıkan değişimler, kapitalizmin işleyebilmesi için zorunlu olan "genişletilmiş yeniden üretim" in, ileri kapitalist ülkelerin kendi aralarında gerçekleşebilmesini getiriyor. İleri kapitalist ülkeler, birbirlerine yaptıkları yatırımlarla genişletilmiş yeniden üretimi belli ölçüde sağlayabiliyorlar.

Kısaca değindiğimiz bu iki yenilik (doğal hammaddelere olan bağımlılığın azalması ve ileri kapitalist ülkelerin genişletilmiş yeniden üretimi bir ölçüde kendi aralarında gerçekleştirebilmeleri), dünya kapitalist ekonomik sistemi içindeki *uluslararası işbölümünde değişimler* getiriyor. Çeşitli ülkelerin bu işbölümü içindeki konumları değişiyor. Bu gelişimin ise, başlıca iki önemli sonucu oluyor.

Birincisi, paradoksal bir sonuçtur. Tekelci sermayenin yeniden üretiminin giderek ileri kapitalist ülkelerin kendi aralarındaki ilişkilere kaymasıyla, az gelişmiş ülkelerin sömürüsü azalmıyor, artıyor. Bir kez, emperyalist ülkelerin az gelişmiş ülkelere yatırımları, tüm yatırımları içinde oransal olarak gitgide daha az yer tutsa da, mutlak olarak azalmıyor, artıyor. Bu nedenle, yabancı yatırımlar yoluyla sömürünün azalması zaten söz konusu değildir. Ama bunun yanısıra bir başka önemli nokta daha var. Emperyalist ülkelerin kendi içlerine yönelmeleriyle, sermayenin uluslararası yeniden üretimi sürecinde az gelişmiş ülkelerin tuttuğu yer *ufalıyor*. Bu durum onların "pazarlık yeteneği"ni zayıflatıyor. Bu da, uluslararası tekellerin az gelişmiş ülkelere daha ağır koşullar dayatabilmesini, daha çok ödün koparabilmesini getiriyor.

İkincisi, aynı madalyonun öteki yüzüdür. Emperyalist ülkeler, az gelişmiş ülkeler karşısında kendilerini bir derece daha güçlendiriyor. Bu ülkelerin sömürülen ülkelere ekonomik yönden "bağımlılığı"

belli ölçüde zayıflıyor.

Önceki sayfalarda, dünya kapitalist ekonomik sisteminin bir uluslararası işbölümü olduğuna değinmiştik. Kapitalist ülkelerin tümünü saran bir işbölümü, bir karşılıklı bağımlılık ağı. Bu ağa, emperyalizmin sömürü ilişkileri egemen olduğundan, karşılıklı bağımlılıklar eşit düzeylerde değildir. Emperyalistler, az gelişmiş ülkeleri can evinden kendilerine bağlamış, sömürüyor. Ancak bu bağlamanın ve sömürünün yanısıra, uluslararası tekelci sermayenin yeniden üretimi süreci de belli ölçüde sömürülen ülkelere bağımlıdır. Az ve orta gelişmiş kapitalist ülkeler, emperyalist ülkelere pazar, ucuz emek, hammadde sağlıyor. İşte dünya kapitalist ekonomisinde günümüzde beliren özellikler, az ve orta gelişmiş kapitalist ülkelerin oynadığı bu rolü azaltıyor, emperyalizmin elini güçlendiriyor.

Sonuç olarak, ileri kapitalist ülkelerin dış ekonomik ilişkilerinin giderek kapitalist dünyanın gelişmiş bölgelerine kaymasıyla, az ve orta gelişmiş ülkelerin durumları daha da kötüleşiyor. Bu ülkelerin, uluslararası kapitalist işbölümünde tuttukları yerin oransal olarak azalması, varolan ekonomik ve toplumsal sorunları *hızla* derinleştiriyor.

Az ve orta gelişmiş kapitalist ülkeler hem emperyalizme olan bağımlılıklarından, emperyalist sömürüden, hem de emperyalist ülkeler arası ilişkilerin yoğunlaşmış (ki buna emperyalist entegrasyon diyoruz), kendilerinin bu çerçevedeki rollerinin azalmasından çekiyorlar. Hem de tüm bunlar geri kalmışlığın üstüne biniyor. Dolayısıyla, az ve orta gelişmiş kapitalist ülkeler dünya kapitalist sistemi içinde kaldıkça giderek artan biçimde tüm çelişkilerin "*merkez-toplam*" yeri, *odak noktası* oluyorlar. Ve emperyalist sistemin *zayıf halkaları* buralarda ortaya çıkıyor.

Geçiş Kuşağı Ülkeleri (Orta Derecede Gelişmiş Kapitalist Ülkeler)

Dünyanın emperyalizm tarafından sömürülen ülkeleri de bir bütün değildir. Onların da çeşidi var. Lenin'in dediği gibi, kapitalist dünyada "güç, ekonomik ve siyasal gelişme derecesine göre değişir."⁽⁶⁾ Bu anlamda bir güç ayrımının, farklılaşmanın sömürülen kapitalist ülkeler arasında olmadığı düşünülemez. Ancak, bu

farklaşmaya daha ayrıntılı değinmek konumuz açısından ne gerekli, ne de bu kitap ölçüsünde olanaklıdır. Bu nedenle, buraya dek kabaca yaptığımız az ve orta gelişmiş ülkeler ayrımı içinde bizi ilgilendiren ülkeler topluluğuna, orta gelişmişlere değinmekle yetineceğiz.

"Geçiş kuşağı" adını verebileceğimiz bu ülkeler, gelişmiş ülkelerle az gelişmişler arasında orta bir yerde duruyorlar. Bu ülkeler, öteki az gelişmiş ülkelere oranla, hayli yüksek gelişme tempolarına sahiptir. Ve bunların çoğu, örneğin Türkiye ve birçok Latin Amerika ülkesi, kapitalizmin genel bunalımının birinci evresinde belli bir endüstrileşme çabasında bulunabilmiş ülkelerdir. Hindistan, Pakistan, Türkiye, İran, Yunanistan, Filipinler, Mısır, Brezilya, Venezüella, Arjantin, Meksika, Portekiz, Güney Kore, Malezya, vb., genel olarak bu kuşakta yer alıyor.

Geçiş kuşağı ülkelerinde burjuvazi, kapitalizmi geliştirmek için genel olarak devlet kapitalizmini kullanmış ve bundan oldukça da başarılı çıkmıştır. Kapitalist üretim biçimi hem derinliğine, hem yatay olarak gelişmiş, egemen üretim biçimi olmuştur. Bu gelişme hızla sürmekte ve sınıflaşma, katmanlaşma son hızla ilerlemektedir. Tarihi eskilere dayanan işçi sınıfı daha da güçlenmekte, emek-sermaye çelişkisi toplumun tüm dokularına yayılmaktadır. Sınıf çelişkilerinin keskinliğini giderebilecek, emperyalist ülkelerin elindeki olanaklar bu ülkelerde olmadığı için, sınıf savaşımı yüksek boyutlar almaktadır. Öte yanda, burjuvazi içindeki ayrışma derinleşmekte, çelişkiler, çatışkılar keskinleşmektedir.

Geçiş kuşağı ülkelerinde bu yoğun kapitalist gelişme, emperyalizm çağında, kapitalizmin evrensel olarak girdiği tekellilik aşamasında gerçekleşmiştir. Burjuvazi, devletin ekonomik, siyasal, askersel, her çeşit gücünü kullanarak sermaye birikimini olağanüstü hızlandırmıştır. Öyle ki, ilkel birikim yöntemleriyle büyük sermaye ortaya çıkarılmış ve bu ülkelerde genel olarak serbest rekabet dönemi *yaşanmadan* tekellilik kapitalizme geçilmiştir. Hem tekelliliğin doğal mantığı, hem de bu ülkelerde bankaların büyük sermayenin doğuşunda daha baştan oynadıkları rolün sonucu olarak da finans-kapital ortaya çıkmıştır. Öte yanda, böyle zorla hızlandırılmış süreçlerden doğan tekellilik kapitalizm, finans-kapital, gelişmiş bir ekonomik temele dayanmamaktadır. Genel ekonomik gerilik sürmektedir. İşte "orta derecede gelişmiş" derken bu ekonomik temelin gelişme düzeyini belirliyoruz. Bu

ekonomik temelin endüstrisiyle, tarımıyla, ulaşımıyla, vb., orta derecede gelişmişliği de doğal olarak gelişmiş kapitalist ülkelere ekonomik bağımlılığı getiriyor.

Bu ülkelerde finans-kapital, her yolu (ilkel birikim yöntemlerini, kapitalist birikim yöntemlerini) en vahşice kullanarak büyüme, ölçeklerini büyütme çabasını sürdürüyor. Kimin cebinde beş kuruş varsa alabilmek için ne yöntemler buluyor. Türkiye'yi bir düşünün. Halka açık şirketler, yardımlaşma kurumları, tahvil, hisse senedi, vb. Bir de sosyal demokratlar eliyle dayatılmak istenen "halk sektörü". Türkiye'de kapitalizm varoldukça "halk sektörü" demek, halkın elinden aldığı finans-kapitalin eline vermek demektir. Akıllı bir oyun!... Ve gerçekten bu ülkelerde sermaye birikimi, yoğunlaşması süreci, az gelişmiş ülkelere oranla çok hızlıdır. Ama bu hız, onları çok-uluslu emperyalist dev tekellerin düzeyine ulaştırmaktan uzaktır. Ayrıca, sorun yalnız "para" sorunu değildir. Teknoloji, teknik bilgi (know-how) ve bunlarla bağlı olarak döviz sorunları da vardır. Bu nedenlerle, genel olarak bu ülkeler finans-kapitalinin emperyalist dev tekellerle rekabet olanağı yoktur ya da kısıtlıdır. Üste geçemediğinde ya da en azından denkleşemediğinde alta düşmek kapitalizmin yasası olduğuna göre, bu durum, yerli finans-kapital gruplarının uluslararası finans-kapitale bağımlılığını belirliyor. Böylece ta eskilerden gelen ve kapitalist ülkelerin yapısına bağlı olarak kompradorluk, işbirlikçilik gibi adlar alan kavram, şimdi de "işbirlikçi-tekelcilik", "işbirlikçi-holdingcilik" olarak tekelci kapitalizm düzeyinde karşımıza çıkıyor.

Alın Türkiye'yi. Yerli finans-kapital emperyalizme bağımlıdır. Onun bir eki, parçası, "taban örgütü", "ilçe örgütü" gibi çalışmaktadır. Emperyalizmin yurdumuzu sömürüsüne ortak olarak katılmaktadır.⁽⁷⁾ TKP'nin, "işbirlikçi-tekelci" diye bastırması boşuna değildir.

Bugün geçiş kuşağı ülkelerinde gözlenen durum, yerli tekellerin emperyalizmle bağlanması, onunla kendi ülkesini sömürebilmek için *tek bir sömürü mekanizması* içinde bütünleşmesidir. Emperyalizmi bu tekellerden, bunları da emperyalizmden ayrı düşünemezsin. Bu nedenle, geçiş kuşağı ülkelerinde emperyalist tekellere, emperyalizme, onların ekonomik ve siyasal köleleştirici birliklerine, paktlarına karşı yürütülen savaşım, aynı zamanda ülkedeki büyük burjuvaya, tekelci burjuvaya, finans-kapitale karşı yürütülen savaşımın içiçedir. *Anti-emperyalist savaşım*la, *anti-*

tekelci savaşım birbirine kopmaz biçimde bağlanmıştır. Birine yumruğu kaldırdığında ötekine de vurmak zorundasın.

Öte yanda, bu ülkelerde tekelci aşamaya yükseliş, finans-kapitalin ortaya çıkışı, ortaya çıktığı tarihsel dönem nedeniyle Batı'daki sonuçları da doğurmamaktadır. Bu ülkelerdeki finans-kapital, emperyalizmin ve az gelişmişliğin ağır baskısı altındadır. Batı'da böylesi bir durum yoktu. Onlar tüm dünyayı sömürdüler, talan ettiler. Hâlâ da ediyorlar. Oralardaki zenginlik, büyük ölçüde dünya halklarının sömürsünden gelmedir. Bu sömürü temeli üstünde emperyalist tekeller ileri bir gelişme düzeyi, belirli bir yaşam düzeyi tutturalabilmiş ve bunu ülkesine yayabilmiştir. Oysa genel olarak geçiş kuşağı ülkeleri için bu kapı kapalıdır.

Finans-kapital oluşumu, ülkenin genel ekonomik düzeyi *ne olursa olsun*, dışa açılma isteğini de birlikte getirir. Ve bu ülkelerde bu istek belirmiştir. Ama dev emperyalist güçler karşısında geçiş kuşağındaki finans-kapital, sermayesiyle, teknolojiyle, herşeyiyle çok güçsüzdür. Öyle ki, kendi ülkesindeki sömürüyü bile emperyalizmin koltuğu altında yürütmektedir. Bu nedenle, geçiş kuşağı ülkeleri, gündeme gelen dışa açılmayı *genel olarak* gerçekleştiremiyor. Genel olarak diyoruz, çünkü bu ülkeler arasından yeni emperyalist güçler çıkması olasılığı vardır. Eşitsiz gelişme yasası işliyorsa, bunlar arasından bazıları ya geniş topraklarına, ya zengin kaynaklarına, petrolüne, vb., dayanarak emperyalistler arasına karışacaklardır. Bu yolda hızla ilerleyen ülkeler vardır. Brezilya Komünist Partisi'ne göre, Brezilya bunlardan birisidir. Ama bu, genel durumu değiştirmez. Geneliyle, geçiş kuşağı ülkeleri için bu kapı kapalıdır.

Genel ekonomik ve toplumsal geriliğin yanısıra, gündeme gelen "sorununu" da çözemeyen bu ülkeler finans-kapitali, yüksek sınıf savaşını dindirebilecek olanaklardan yoksundur. Üstelik bu ülkeleri bir de emperyalizm sömürmektedir. Bu ülkelerin işçi sınıfı, emekçileri, hem yerli finans-kapitalin tekelci süper kârlarını, hem de emperyalist sömürü payını karşılamak zorundadırlar. "Çifte boyunduruk". Bu nedenle, bu ülkelerdeki kapitalizm açlık, yoksulluk, hastalık, kültürel gerilik gibi derin toplumsal sorunların hiçbirini değil çözmek, hafifletemiyor bile. Geçiş kuşağı ülkelerinin bu açmazı onları emperyalist zincirin zayıf halkaları arasına sokuyor. Ve buralarda sosyalizmin nesnel koşullarının var olduğunu düşünürsek, onları "önde gelen zayıf halkalar" yapıyor.

2. Türkiye'de Kapitalist Gelişmenin Yeni Aşaması: Devrimci Durumun ve Faşizm Tehlikesinin Genel Ekonomik Temeli

Türkiye uzun zamandır kapitalist yolu izleyen bir ülkedir. Kapitalistleşmenin tarihi eskidir. Daha 17. yüzyıldan çatlamaya başlayan "kapitalist tohumlar", endüstri devrimi sürecine giren Batı Avrupa'nın baskısı altında ezilmiş, böylece kendi bağımsız kapitalist gelişme yolu tıkanmış, sömürgeleşme süreci başlamıştır. Bugünlerde moda deyiimiyle, "çarpık gelişme" ya da emperyalizme bağımlı kapitalist gelişme yolu açılmıştır. Bu süreç içinde Osmanlı devleti yarı-sömürgeleşmiştir. Yani kapitalizm daha baştan dışa bağımlı olarak gelişmiştir.

Lenin'in "*Emperyalizm*" yapıtında belirttiği gibi Türkiye'yi tam sömürge yapmak isteyen emperyalistlere karşı halkımızın verdiği Kurtuluş Savaşı, sömürgeleşme sürecini *sonuna varmadan* kırıp attı. Aynı yıllarda gerçekleşen Büyük Ekim Sosyalist devriminin moral desteği, genç Sovyet devletinin sınırsız özverili askersel, ekonomik ve siyasal yardımları bu utkuda büyük rol oynadı. Ne var ki, Kurtuluş Savaşı'nın öncülüğünü burjuvazinin ele geçirmesi nedeniyle, Cumhuriyetle birlikte işler bir anlamda sil baştan gitti. 1940'larda ise Türkiye artık yeniden emperyalizmin sultanı altındadır. TKP Genel Sekreteri İ. Bilen Yoldaş bu süreci çok güzel açıklıyor:

"Burjuvazi önce ürkek, çok sonraları, hele II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra geniş adımlarla, sıçramalarla emperyalist sermayelere yanaştı. Onlara kollarını, yurdun kapılarını

açtı. Amerikan emperyalistleri Truman 'doktrini' ve Marşal 'planı' deyip, kollarını sallaya sallaya girdiler içeriye. Sonra üsleriyle oturdular topraklarımıza. Türkiye'yi ekonomik, siyasal, kültürel, askersel ağları içine aldılar. İşbirlikçi burjuvazi özellikle bu süreç içinde palazlandı. Bu burjuvazi, eşi kodaman ağalarla birlikte *emperyalizmin yurdumuzda dayanağı* oldu."⁽¹⁾ (İtalikler bizden)

Böylesi bir süreç içinde ve devlet kapitalizminin olanaklarından da yararlanarak kapitalizm Türkiye'de hızla gelişti.

Bugün Türkiye orta derecede gelişmiş bir kapitalist ülkedir. *Endüstri başı çeken sektördür.* İlk kez Özlem Özgür'ün 1972 yılında, "Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi" adlı yapıtında açıkladığına göre, ülkede gerçekleşen üretimin %60'ı endüstri dalında üretilmekteydi.* 1977 cari fiyatlarıyla ise toplam üretimin %34,24'ü tarımda, %65,76'sı endüstride üretilmektedir. Bu çok önemli bir orandır... Sonra, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi büyük boyutlara ulaşmıştır. Yeni Zelanda emperyalist bir ülkedir ama sermayenin yoğunlaşma ve merkezileşme oranı Türkiye'de daha yüksektir. Tekeller ekonomiyi iyice kısıkaçı içine almıştır. Tüm işyerlerinin %3-5'i, toplam hisseli şirket sermayesinin %80-85'ini kontrol etmekte ve her yıl tüm işyeri kârlarının en az %80'ine el koymaktadır.⁽²⁾

Türkiye'de bankaların tarihi de eskidir. Bankalar, devlet ve yabancı sermaye ile birlikte, tekellerin doğuşunda ve gelişmesinde en önemli rolü oynamıştır. Bu nedenle, tekelleşme sürecinin kendisi, Almanya ve Japonya'da olduğu gibi, banka ve endüstri sermayelerinin içiçe gelişmeleri yoluyla *yerli finans-kapitalin* ortaya çıkma süreci olmuştur. "Türkiye'de bugün 43 banka vardır. (...) Türkiye'de bugün 100'e yakın

---

* Bazan endüstri üretiminin toplam içindeki payı için %26 oranı kullanılıyor. Bu oran, gerçekte üretici sektör olmayan hizmet sektörünü de ayrı bir üretim sektörü gibi dikkate alan "ulusal gelir" hesaplarının oranıdır. Böylece endüstrinin payı gerçek durumdan çok daha düşük gözükmektedir. Bizim verdiğimiz oranlar ise sektörlerin üretim miktarlarının cari fiyatlar üstünden değerlendirilmesi sonucu elde edilmiş bir orandır, gerçeği vermektedir.

holding* vardır. Ama en büyüklerinin sayısı 10 kadardır. (...) Bugün Türkiye'de milyonlara kumanda eden 13 aile vardır. Mültimilyonerlerin sayısı, açıklanan verilere göre 86'dır."⁽³⁾

Bu yerli finans-kapital, emperyalist sermayelerle organik olarak bağlıdır. "Yabancı kumpanyalar, firmalar, bankalar, yerli bankalarla, holdinglerle, kumpanyalarla içiçedir."⁽⁴⁾ "Türkiye yerli ve yabancı tekellerin ortak arpalığı olmuştur."⁽⁵⁾

Tarıma gelince, Kurtuluş Savaşı sonrası burjuvazinin gerçek bir demokratik devrime, toprak devrimine gitme "yeteneksizliği" nedeniyle tarımda kapitalist gelişme devrimci değil, *evrimci* yoldan ilerlemiştir. Bu, ağır ve sancılı işleyen, köydeki insanı inim inim inleten bir süreçtir. Toprak ağasını, kapitalist toprak beyine dönüşürmüştür. 1978'de tarımda işleyen traktör sayısı 400.000'in üstündedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kalıntılar yer yer sürüyor ama *tarımda da* kapitalist üretim ilişkileri kesin olarak egemendir. Öyle ki, bugün finans-kapital tarıma da dalıyor. Kapitalizmin tarımdaki evrimci gelişiminin ürünü olan küçük ve orta köylünün kooperatif hareketini tekellerin tabanı yapmaya çalışıyor.

Türkiye, yarı-feodal bir ülke değildir. Tarımda kapitalizmin egemen olduğunu her zaman önemle vurgulamak gerekir. Ters bir tutum, kapitalizm öncesi kalıntıları abartmak, devrin hareketini batağa götürür. Çünkü bu sorun, devrimimizin niteliğiyle doğrudan bağlıdır.

Türkiye toplumunda, kısaca gördüğümüz bu kapitalist ge-

---

* Kimileri, "holdingci" deyimine pek tutuluyorlar. "Bilimsel" değilmiş. Onun yerine, "tekelci" demek gerekirmiş. Yaşamı ve savaşımı "el kitabı"ndan öğrenmeye kalktın mı böylesi durumlara düşmek kaçınılmazdır. Bir kez, holdingci deyiminin kullanılması doğru olduğu gibi son derece de yararlıdır. Emekçi insanın günlük yaşamda karşılaştığı kavramlardan onu siyasal bilinç yoluna sokmanın güzel bir örneğidir. Sonra, holdingci demek, tekelci değil, *finans-kapitalci* demektir. Holding, finans-kapitalin bir örgütlenme biçimidir. Holdingler, ekonomik yaşamın çeşitli alanlarında (bankacılık, endüstri, ticaret, ulaştırma, tarım) işleyen firmaları, sermayelerinin güdücü bölümünü denetleyerek, bir bütün içinde birleştirirler.

lişmeyle birlikte, *devletin rolü* de değişmeye "zorlanmış" ve *değişmiştir*. İlk Cumhuriyet yıllarında burjuvazi çok zayıftı. Burjuva devleti önce 1923 İzmir Ekonomi Kongresiyle oldukça liberal bir siyaset izledi. Burjuvazinin güçlenmesi için elverişli koşulları "dolaylı" yoldan sağlamayı üstlendi. Ne var ki, ülkede yeterli sermaye birikiminin yokluğu ve 1929 bunalımının etkileri, burjuva devletini ekonomiye doğrudan katılma, yani "devletçilik" (etatizm) siyaseti izlemek zorunda bıraktı. Bu devletçilik siyaseti, planlama, vb., sonucunda sermaye birikimi hızlandı, büyük sermaye doğdu. Artık devletçilik siyaseti, sermaye birikimi mekanizmasını harekete geçirme işlevini tamamlamıştı. Bırakıldı. Ama devletin ekonomik eylemleri yok olmadı. Devlet bu kez, daha doğuştan banka sermayesiyle içiçe geçmiş ve 1940'lardan sonra da emperyalizme iyice arkasını dayamış, ona dayanak olmuş büyük sermayenin finans-kapitalleşme sürecinde etkin rol almaya başladı.

1960-1970 dönemi, finans-kapitalin egemenlik kurma çabalarıyla belirlenir. Bu dönemde, yeniden planlama ve genel olarak hızla artan devlet işlemleri gözlenmektedir. Çok sayıda karma kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Neyin karması? Devlet, banka, endüstri, yabancı sermaye ve "ordu" sermayelerinin karması. Türkiye'de "Ordu Yardımlaşma Kurumu" (OYAK) bu kompleksin doğrudan ortağıdır. Ordunun üst katlarını tutmuş klik, finans-kapitalle kaynaşmış, bütünleşmiştir.

1970'lere geldiğimizde artık devletin rolü nitelik olarak farklıdır. Biz zıplama noktası gelmiştir. *Bu yeni aşama*, tekellerle devletin her geçen gün biraz daha içiçe geçmesi, kaynaşması, tek bir bütün durumunu alması, devletin tekellerin eline geçmesiyle belirleniyor. Tekellerin gücüyle, devletin gücü *tek bir mekanizmada* bütünleşiyor. Bu bütünleşme, devleti finans-kapitalin, işbirlikçi-holdingci burjuvazinin "iş yönetim kurulu" (management committee) yapıyor. Devlet, *tekelci sermayenin yeniden üretimi sürecinde* somut görev üstleniyor, bu sürecin çok önemli bir parçası oluyor. Devletin ekonomik eylemleri giderek daha kesin biçimde finans-oligarşisinin çıkarları yönünde gerçekleşiyor. Finans-kapital, yüksek kârlarını korumak ve arttırmak, konumunu güçlendirmek için devlet aygıtından sonuna dek yararlanıyor.

Bugün, devletin ekonomiyi *tekellerin genel çıkarı* doğrultu-

sunda düzenleme eylemleri çok genişlemiştir. Devlet bu iş için, bütçeden doğrudan yatırım, tekellere kredi, sübvansiyon, kontrat, alım-satım, tekellere vergi iadeleri, ayrıcalık gibi çok çeşitli yollar kullanıyor.

Tekellerle devlet yönetimi arasında "*kişisel birleşmeler*", devlet aygıtını finans oligarşisinin çıkarlarına bağlı kılmada temel bir rol oynuyor. Devletle tekeller arasındaki bu kişisel birleşmeler (aynı kişilerin iki yanda da yetkili yerlerde olmaları, ya da birinden ayrılıp ötekinin başına geçmeleri, vb.) Türkiye'de çok yüksek düzeydedir. Aşağı yukarı tüm yüksek bürokratlar (sivil ve asker) ya memurlukları sırasında ya da emekliye ayrılınca şu ya da bu bankanın ya da tekelin yönetim kuruluna oturuyor. Öte yanda, tekellerin adamları da devletin üst katlarında görevler alıyor.

Tekellerle devletin tek bir mekanizmada bütünleşmesine paralel olarak *planlamanın* rolü ve önemi giderek artıyor. Devlet kuruluşları için bağlayıcı, özel sektör için "yol gösterici" olan beş yıllık planlar, devleti finans oligarşisinin çıkarlarına, stratejisine bağlamada can alıcı rol oynuyor. Bu planlar, güncel ekonomik sorunlara çözümünü düzenlemede, üretim alanlarının, uzun dönem ekonomik ve toplumsal sorunların programlanmasında finans-kapitalin genel stratejisini yaşama geçiriyor. Planlar, şu ya da bu tekel grubunun çıkarlarından çok, finans-kapitalin *bir bütün olarak* çözümünü en güç sorunlarını çözmeyi amaçlıyor. Finans-kapital, üstünde durduğu tabanı, Lenin'in deyimiyle "eski kapitalizmi", yani yaygın küçük ve orta üretimi, planlar aracılığıyla çıkarına en uygun yönde biçimlendiriyor.

Bugün, devlet ekonomik kuruluşlarında işçinin sırtından çalınan *artık-değer*, giderek artan oranda tekelleri zenginleştirmeye akıyor. Devlet işletmelerine tekellerin ortak olması, bu işletmelerin yönetimine katılması talanın *doğrudan* yoludur. Bir de *dolaylı* yolları vardır. Bir yol, devlet işletmelerinin ürünlerini tekellere piyasa fiyatlarının altında, hatta bazan üretim maliyetlerinin altında satmasıdır. Bir başka yol, devletin tekellerden satın aldığı araç-gereç ya da hammaddeye yüksek fiyatlar ödemesidir. Gazete sayfaları, bu yolların ne denli yaygın kullanıldığının haberleriyle doludur. Öyle ki, devlet işletmelerinin yapımı bile, devletin tekellere *artık-değer* devrinden başka birşey değildir. Karma işletmeler, maliyetleri devlete, kârları tekellere aktarma yoludur.

Bu durumun bir "yan ürünü" de vardır. Tekeller bir yandan

devletin her kaynağını kuruturken, öte yandan yukarda değindiğimiz mekanizmalar nedeniyle zarar etmekte olan devlet işletmelerini (dolayısıyla "sosyalizmi!") halkın gözünden düşürmek için yoğun kampanya yürütüyor. Özel girişim akılcıdır, verimlidir, devlet işletmelerinden hayır çıkmaz teranesini işliyor. Oysa, devlet işletmeleri finans-kapitale çalıştığı için zarar ediyor. Bu durum, genellikle tüm kapitalist ülkelerde böyledir.

Bugün, devletin *ulusal geliri tekeller yararına yeniden dağıtım*ı eylemleri de büyük önem kazanmıştır. Ödemeler, kredi sistemi, teşvik önlemleri, devlet tüketimine harcamalar, sübvansiyonlar, vb., hep halktan toplanan gelirleri tekellere aktarma yollarıdır.

İşte finans-kapitalle devletin içiçe geçişi, tek bir mekanizmada bütünleşme böylesine somuttur. Zaten tekellerle, finans-kapitalle devletin tek bir mekanizmada bütünlenmesi tekellerin varlığından ayrılmaz. Tekeller doğar doğmaz devlete el atmaya da başlarlar. Bütünleşme eğilimi ilk tekelle birlikte doğar. Türkiye'de tekeller vardır ve ekonomiye egemendir. İsteyen Vehbi Koçları, Sabancıları "ticaret burjuvazisi" diye niteleyebilir, ama bunlar tekellerdir, finans oligarşisidir. Ve eğer bunlar tekeller iseler, tekellerin devlete egemenliğini kimse yadsıyamaz. Çünkü her yerde, ve bu arada Türkiye'de, tekellerle devlet arasındaki bütünleşme, tabanını tekellerin varlığında bulur.

Öte yanda bu bütünleşme, finans-kapitalin kendi başına çözemediği sorunlar için de gereklidir. Örneğin, iç pazarın derinleştirilmesi, tekellerin sermaye birikimini hızlandırma, işçi ve emekçinin yoğun sömürsünü garanti altına alma, bunların ve pek çok sorunun "çözümü" hep devletin etkin tutumunu gerektiriyor. Tarihsel olarak bakarsak görürüz ki, ya savaş dönemleri gibi zor koşullarda, ya da tekellerin burjuvazinin rakipleri karşısında yeterince güçlü olmadığı koşullarda devlet tüm ağırlığıyla, ta başlardan sahneye çıkmıştır. Almanya buna örnektir.

Buraya dek söylediklerimizi özetlersek, Türkiye emperyalizmin sömürsü altında, endüstrileşmesini tamamlamamış, özellikle tarımın teknik açıdan geri olduğu, orta derecede gelişmiş bir kapitalist ülkedir. Bunun yanında, tekellerin büyüyüp güçlendiği ve bu temel üstünde finans-kapitalin oluştuğu ve devletle tekellerin içiçe geçtiği bir ülkedir.

Emperyalizmin Sömürüsü Altındaki Orta Derecede Gelişmiş Bir Kapitalist Ülkede Finans-Kapital Olabilir mi?

Türkiye'nin emperyalist sömürü altında oluşuyla ve orta derecedeki kapitalist gelişmişliğiyle, finans-kapitalin ortaya çıkması çelişir mi? Kimileri çelişir diyor. Böyle diyenlerin geçmişine bir bakmak gerek. Bu oportünistler bir zamanlar, "Türkiye gibi emperyalizmin sultanı altındaki bir az gelişmiş ülkede kapitalizm olamaz, gelişemez" dediler. Ardından kapitalizm en kalın kafaya yol bulup girecek denli gelişince bu kez, "kapitalizm var ama tekeller olamaz, emperyalizm izin vermez" demeye başladılar. Görmediler ki, kapitalizm Türkiye'de serbest rekabetçi dönemi yaşamadan *daha baştan* tekelci olarak gelişmiştir. Tekeller bugün ekonomiyi ahtapot gibi sarınca son bir dal kaldı oportünistlere. "Tekeller var ama finans-kapital olamaz" diyorlar. Bu çaba neden? Bu çaba, gerçek düşmanı, egemen burjuvaziye gözlerden gizleyip burjuvazinin kuyruğuna takılabilmek için. Kapitalizmin gelişimini ne denli geri gösterebilirlerse, devrimin niteliğini o denli sulandıracaklarını ve devrimi de, devrimde işçi sınıfının rolünü de o denli geri çekmiş olacaklarını düşünüyorlar.

Türkiye'nin ne orta derecede gelişmişliği, ne de emperyalizmin sömürüsü altında bir ülke oluşuyla yerli finans-kapitalin ortaya çıkışı çelişmez.

Orta derecede gelişmiş kapitalist ülke, kapitalizmin egemen üretim biçimi olduğu, üretim güçlerinin endüstrisiyle, ulaşımıyla, enerji ağıyla, işgücünün nitel düzeyiyle ileri kapitalist ülkelere göre daha geri, az gelişmiş ülkelere göre daha ileri olduğu bir ülke demektir. Kimileri buradan kalkarak, üretim güçleri orta derecede gelişmişse, üretim ilişkileriyle üretim güçleri birbirine uyum içinde olduğundan, böylesi bir ülkede kapitalist üretim ilişkileri de çok gelişmiş olamaz, tekellilik, finans-kapital olamaz diyorlar. Bu mantık yanlıştır.

Üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasında uyum vardır ve bu uyumda üretim güçleri belirleyici rolü oynar. Örneğin, kapitalist gelişmenin maşınofaktür aşamasına ulaşmasıyla, üretimde

makinaların kullanılmaya başlamasıyla, üretimin yoğunlaşmasıyla kapitalist üretim ilişkilerinin tekelcilik düzeyine yükselmesi arasında tarihsel olarak doğrudan bir bağ vardır. Ama bu, kapitalizmin dünyadaki ilk gelişimini tanımlayan genel bir doğrudur. Bu genel doğruyu tek tek ülkelere, içinde yaşadığı çağın koşullarını dikkate almadan uygulamak yanlış olur. Bu yanıştan, bugün kendi makinasını kendi üretemeyen bir ülkede tekelcilik olamaz gibi gülünç bir sonuç çıkar. Tekelcilik bir biçimdir, bir ilişkidir. İçi, yani makinalar kendi üretimiyle de, satın alınarak da doldurulabilir. Türkiye gibi ülkelerin geri teknolojik düzeyinin, kullandıkları makinaların göreceli geriliğinin de konumuzla bir ilintisi yoktur. Avrupa'da 80 yıl önce finans-kapital vardı ve açık ki Avrupa'nın o günkü üretim güçleri bugünkünden çok daha geriydi.

Sözü bağlarsak, üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasında uyum vardır. Üretim ilişkileri, uzun dönemde üretim güçlerine bağımlıdır. Ama üretim ilişkilerinin göreceli bir bağımsızlığı da vardır. Gerekli bir minimum üretim güçleri tabanı üstünde üretim ilişkileri geri kalabilir, önde gidebilir. Örneğin, sosyalizmin kurulmasına yetecek minimum bir kapitalist gelişme tabanı üstünde devrim yoluyla önce sosyalizmin üretim ilişkileri kurulabilir ve ardından üretim güçleri sosyalizme yaraşır duruma yükseltilerek üretim ilişkileri de daha olgunlaştırılıp geliştirilebilir. Sovyetler Birliği bunun en canlı örneğidir. Bu demektir ki, biçim zaman zaman özden öne geçip, özü de çekebilir.

Bir başka örnek. Tekelci kapitalizm elektrikle de, atom enerjisiyle de, güneş enerjisiyle de işleyebilir. Sorun makinalı üretim yapabilmektedir. Makinaların nereden geldiğinde ya da ne ile işlediğinde değildir. Tekelci kapitalizm, o da *bugün*, Amerika'da atomla işliyorsa, Türkiye'de o da sık sık kesilen bir elektrikle işliyor diye, Türkiye'deki tekelcilik olmayacak mı? Ama desek ki, Türkiye'de yapılan üretimin çoğunluğu makinayla değil de elle yapılıyor, işte o zaman tekelci kapitalizmden söz edilemez. Yine tek tük makinalı üretime dayanan tekeller olabilir ama tekelci kapitalizm olamaz.

Bu mantığı gerçekte iyice kavramasa da sezen TİP'li küçük burjuva sosyalistleri bu nedenle küçük üretimi hep öne çıkarmaya çabalyorlar. Bu arada, yığınla küçük kapitaliste de "zanaatkâr", "artizan" gibi geriye çekici adlar buluyorlar!

Üretimin %66'sının endüstride üretildiği, güçlü bir bankacılık

sistemine sahip bugünkü Türkiye'de, finans-kapital oluşumuna olanak tanıyan gerekli bir minimum üretim güçleri tabanının varlığı tartışılmaz. Bu tabanın yanında çok yaygın bir küçük kapitalist ve ondan da yaygın basit meta üretiminin varlığı da söz götürmez. Bu doğaldır ve zaten Türkiye'nin orta gelişmişliğinin bir göstergesi de budur. Ama bu durum finans-kapitalin varlığıyla hiç çelişmez. Rusya'da finans-kapitalin, "kapitalizm öncesi ilişkilerin olağanüstü sık dokulu ağı ile örülmüş"(6) olduğunu söyleyen Lenin'dir. Tekellerin, "eski" kapitalizm üstünde bir çeşit "üst yapı" olarak ortaya çıktığını bize Lenin öğretiyor.(7)

Türkiye'nin bugünkü durumunu iyi anlamak için, tekellerin, "eski" kapitalizm üstünde bir çeşit "üst yapı" olarak ortaya çıktığı fikrini iyi anlamalıyız. Belirli bir minimum taban varsa, finans-kapital ortaya çıkabilir. Ve de çıkınca, kalıntı, küçük üretim, her ne ise, bunları da kendi çarkları arasına alıverir, kendine ayak yapar. Türkiye'de de böyledir. Herşey finans-kapitale çalışmaktadır. (Sosyal demokratların getirdiği beş yıllık plan bile!)

Buraya dek orta derecede gelişmişlikten söz ettik. Bununla kopmaz biçimde bağlı olan bir de "emperyalist sömürü altında olma" olgusu var.

Yerli finans-kapitalin ortaya çıkması, Türkiye'nin emperyalizmin sömürüsü altında bir ülke oluşuyla da çelişmez. Lenin'in dediği gibi, tekелci ilkeleri bu ülkelere getiren emperyalizmin ta kendisidir.(8) Bu, konumuz açısından çok önemli bir fikirdir. Baş sayfalarda, dünya kapitalist ekonomisinin ortaya çıkışına değinirken, sermaye ihracı kapitalist üretim biçiminin ihracıdır demiştik. *Kapitalist üretim biçiminin ihracı ise, metropol ülkelerdeki kapitalist biçimlerin ihracı demektir.* Metropollerde tekeller varsa, sermaye ihraç edilen ülkede de tekeller ortaya çıkacak. Metropol ülkelerde banka ve endüstri sermayelerinin birleşmesiyle finans-kapital ortaya çıkmışsa, ötekilerde de bu süreç işleyecek. İşte oportünistlerin anlamadığı, kapitalist gelişmenin bu zorunlu mantığıdır. Oysa Lenin, "genç ülkeler'de kapitalist gelişmeye değinirken, "eski ülkelerin örneği"ne değinerek bu durumu anlatıyor.(9)

Bir noktaya daha dikkat çekelim. Emperyalizmin tekелci biçimleri ihraç etmesini, yalnızca yaptığı yatırımlarla doğrudan taşınması olarak da anlamamak gerekir. Emperyalizmle birlikte ortaya çıkan dünya kapitalist ekonomisinin ilişkiler ağı tekелcilik

damgasını taşıdığı için, bu sistem içindeki tüm ülkelerin ortamını, ilişki biçimlerini o yönde belirler. Yöntemlerini, ölçeklerini, ölçütlerini dayatır.

Şöyle bir örnek düşünelim: Emperyalizm çağında siyasal bağımsızlığını yeni kazanmış ve yabancı sermayeye henüz "düşman" bir burjuva devleti ilerlemek, üretim güçlerini geliştirmek istiyor. Ne yapacak? Doğaldır ki, endüstrileşme çabasına girişecek. Ne yapılacağını çağın belirlediği açıktır. Sonra, nasıl bir endüstrileşme amaçlanacak? Endüstri diye üç beş kişiyi bir odaya toplayıp, ellerine birer çekiç-kerpeten verip atölye mi kurulacak, yoksa fabrika mı? Doğal olarak ikincisi. Sonra, kullanılacak makinalar, ölçekler, "biz daha işin başındayız" diye, İngiltere'nin endüstri devrimi sırasında kullandıkları mı olacak? Yoksa bugünün ileri teknolojisi yanında geri bile kalsa, yine de emperyalist dönemin ölçeği içinde şeyler mi olacak? Doğal olarak ikincisi. Endüstri devrimi döneminin gereçlerini arasalar, zaten ancak müzede bulurlar. Görülüyor ki, endüstrileşmenin en başındaki bir ülke bile günün ölçeklerini, ölçütlerini kullanmak zorundadır. Bir kez başkasını bulamayacağı, ikincisi dünya pazarında başka yoldan ayakta duramayacağı için. Demek ki, büyük ölçekli işletmelere yönelmek zorunludur. Bu da tekelliliği yaratmaya başlamaktan başka birşey değildir. Çünkü Lenin'in dediği gibi, "rekabete engel, tekele doğru eğilim işletmelerin büyük ölçeğinden çıkar."⁽¹⁰⁾ Böylece, doğrudan hiçbir yabancı sermaye yatırımı olmasa da emperyalizm ilkelerini dayatmıştır. O devletin burjuvasının bir bölümü giderek tekellci burjuva olarak palazlanacaktır.

Yukardaki örneğin mantığıyla Türkiye'yi düşünürsek, "tekellci biçimleri 101 anonim şirketteki bilmem şu kadar yabancı sermaye mi taşıdı" yollu tartışmaların yersizliği ortaya çıkar. Ayrıca, doğal olarak *onlar da taşıdı*.

Türkiye'de finans-kapitalin varlığını yadsımak için "bağımlılığı" öne sürmek, "orta gelişmişliği" öne sürmekten daha boş bir çarpıdır. Çünkü bağımlılık Türkiye'de finans-kapitalin yokluğunun değil, *varlığının* nedenleri arasındadır. Lenin, "tekeller her yere tekellci ilkeleri sokarlar"⁽¹¹⁾ derken böylesi bir durumu anlatıyor.

Böylece, finans-kapital oluşumunun bağımlılıkla, orta gelişmişlikle çelişmediğini görmüş oluyoruz.

Devrimci Durumun ve Faşizm Tehlikesinin Genel Ekonomik Temeli

Türkiye'de de, Batı'da olduğu gibi, tekeller ve finans-kapital oluşmuş ve devletle bütünleşmiş, onu ele geçirmiştir. Ama bu oluşum, genel ekonomik farklılık nedeniyle, Batı'daki sonuçları doğurmuyor, doğuramaz.

İleri kapitalist-empyralist ülkelerde devlet tekelci kapitalizmi, oportünizmin etkisi altındaki devrimci güçler emek-sermaye çelişmesini devrim yoluyla çözemediği için gelişmiştir. Bu yolla, devrimci güçlerin mülkiyeti toplumsallaştırarak çözemediği, üretimin toplumsal niteliği ile mülkiyetin özel niteliği arasındaki çelişkiyi, kapitalizm, mülkiyetin tabanını genişleterek hafifletmiştir. Marks'ın *Kapital*'de kullandığı deyimle, bir anlamda çelişkiyi "olumsuzundan" çözmüştür. Ve bu devlet tekelci kapitalizmi, sömürülen az gelişmiş ülkelerin insafsız talanı ve bilimsel-teknolojik devrimin olanaklarıyla birleşince, toplumsal çelişkiler II. Dünya Savaşı'ndan günümüze dek oldukça yumuşak gelmiştir. Batı'da çelişkiler ancak şimdilerde yeniden keskinleşiyor.

Oysa Türkiye'de durum farklıdır. 1970'lerle birlikte ekonomiyi ahtapot gibi saran, devletle sarmaşan finans-kapital olgusu toplumsal çelişkileri yumuşatmıyor. Tersine azdırıyor. Gerçekten de yurdumuz, özellikle 1968'lerden bu yana sürekli olarak ekonomik, toplumsal ve siyasal bunalımlara sahne oluyor. "Türkiye'de kapitalist sömürü düzeni, (...) ekonomik, sosyal, politik, kültürel, moral, tinsel her yönüyle bunalımların burgacında debeliyor."⁽¹²⁾ Türkiye, 1968'lerden bu yana, zaman zaman ilerleyen, gerileyen ama giderek yükselen, olgunlaşan bir süreç içinde *devrimci durum* yaşıyor.

Bu devrimci durumun altında yatan nedir?

Başka bir tarihsel konumda, başka ülkeler için de söylenmiş olsa, şu sözler Türkiye'nin durumunu anlamada önemli bir yardımcı olacaktır: Stalin, Doğu ülkelerinden söz ederken, "bu ülkelere dayatılan çifte boyunduruk, iç boyunduruk (kendi burjuvazilerinin) ve dış boyunduruk, (empyralist burjuvazinin), bu ülkelerde devrimci krizi yoğunlaştırıyor ve derinleştiriyor"⁽¹³⁾ diyor. Türkiye'de de buna benzer bir durum var. Üstüne bir de finans-

kapital oluşmuş. Artık olağan kârla da doymayan, tekelci *süper kâr* peşinde giden bir mekanizma kurulmuş. Bu nedenle TKP Genel Sekreteri İ. Bilen Yoldaş, "...işbirlikçi burjuvazinin kendisinin tekelciliğe yükselmesi... bunalımı kat kat sertleştirmiştir, süregenleştirmiştir"(14) diyor.

Tekelci süper kâr, sermaye birikimini hızlandırır. Öte yanda, geniş yığınları hızla yoksullaştırır. Bu nedenle ve aradığı da olağan değil tekel kârı olduğu için, *ülke içinde "kârlı" alanlar bulamaz olur*. Böylece, *ülkenin gelişme düzeyi ne olursa olsun, bir artık sermaye ortaya çıkar*. Bu nedenle, tekellerin ve finans-kapitalin ortaya çıkışıyla birlikte, sermaye ihracı da gündeme gelir.

Son yıllarda Türkiye'de de sermaye ihracı denemeleri var. Bazı tekelciler hatta İngiltere'ye (örneğin Kadir Has), bazıları İsviçre'ye (örneğin Vehbi Koç'un Fiat'la birlikte yaptığı yatırım) ve Almanya'ya, Kıbrıs'a, Libya'ya yatırım yaptılar. Libya, Suudi Arabistan, Irak ve öteki Orta doğu ülkelerinde 24 Türkiyeli inşaat firması kontratla alt yapı tesisleri kuruyor. İran-Pakistan-Türkiye arasında devlet düzeyinde entegrasyon eğilimi var. Ama bu denemeler çok cılızdır.

Lenin, *Emperyalizm* yapıtında, bir İngiliz "finans kralı" olan Cecil Rhodes'in 1895'de söylediği şu sözleri aktarıyor: "*Eğer iç savaşı önlemek istiyorsan emperyalist olacaksın.*" (İtalikler bizden) Ve, "...önde gelen Britanyalı burjuva siyasetçiler bile modern emperyalizmin salt ekonomik denebilecek kökleriyle, sosyo-siyasal kökleri arasındaki bağı gördüler"(15) diye ekliyor. Bugün Türkiye'nin önde gelen burjuva siyasetçilerinin bu bağı görmediklerini mi sanıyoruz? Görüyorlar. Son 10-15 yılda gelen giden tüm hükümetlerin programları gördüklerini kanıtlıyor. Ancak, tükenmez sermaye ile ve çok yüksek teknolojiyle donanmış emperyalist devlerin varlığı, bu kapıyı açtırmıyor. Yapılan kısıtlı "sermaye ihraçları" da yine şu ya da bu emperyalist tekelin koltuğu altında gerçekleşebiliyor. Başka bir deyişle, Türkiye dış yatırımlarda da "emperyalizmin atlama tahtası" (*Atılım*) olmaktan öteye geçemiyor. Örneğin, Türkiye'nin en büyük inşaat firmalarından olan ve Orta Doğu'da yoğun iş yapan ENKA, Batı Alman firması "Polensky ve Bilfinger" ile "ortak"tır.

Lenin'in dediği gibi, kapitalizm yayılma gereksinimi duyup da yayılmazsa derinleşir, içerde yoğunlaşır.(16) Türkiye'de olan da budur. Batı'da bir zamanlar olduğu gibi, kolayca açılacak kapılar

bulamayan Türkiye tekelleri devleti yedeğe alıyor, onunla kaynaşık bütünleşiyor, onu kendi çıkarlarına bağlayarak *ülke içindeki sömürüyü yoğunlaştırmada* kullanıyor. Çünkü onların Türkiye halkından başkaca bir sömürü kaynakları yoktur.

Bu duruma bir de emperyalist sömürüyü katınca görürüz ki, Türkiye işçisi, emekçisi katmerli sömürü altındadır. Emperyalizm-yerli finans oligarşisi işbirliği halkımızın iligini kurutuyor. Yığınların yaşantısı giderek çekilmezleşiyor. İşte bu "çifte sömürü" (Bak: TKP Konferans Raporu) nedeniyle, Türkiye işçi sınıfında *sömürü oranı* ileri kapitalist ülkelerde olduğundan *çok daha* yüksektir. Türkiye ve benzeri ülkeler işçi sınıfı daha ağır bir sömürü altındadır.

Böylece, Lenin'in yukarıya aktardığımız, "iç savaşı önlemek istiyorsan emperyalist olacaksın" sözünü de akılda tutarak bir sonuca varabiliriz: Türkiye'de, orta gelişmiş bir taban üstünde oluşan finans-kapital dışı açılmadığı, üstelik bir de kendisi emperyalizmin sömürüsü altında olduğu için tüm çelişkiler olağanüstü keskinleşiyor. 1968'lerden bu yana ardı kesilmeyen bunalımların temelinde böylesi bir sosyo-ekonomik neden yatıyor. Türkiye'de kapitalizm çıkmazdadır.

Böyle bir ortamda, "Batı biçimi burjuva demokrasisi" yaşayamaz. Batı'daki ilk demokrasinin temeli, emperyalist süper kârdır. Oralarda tekellerin kârlarının büyük bölümü kendi işçi sınıflarının sömürüsünden değil, dünya halklarının ve bu arada Türkiye'nin sömürüsünden geliyor. Oysa, Türkiye finans-kapitali için başlıca sömürü kaynağı, Türkiye işçisidir, emekçisidir. *Atılım* bu durumu şu sözlerle açıklıyor:

"Türkiye burjuvazisi kendi burjuva demokrasisini evrimci yoldan bile getiremedi. Getiremez de. Türkiye'de burjuva demokrasisine uzun dönemde dayanak olabilecek ekonomik koşullar yoktur. Kapitalizmin en gerici yüzü, tekeller ortaya çıkmış. Bu tekeller, Bilen Yoldaş'ın Konya Konferans Raporu'nda belirttiği gibi, emperyalizme 'maşalık' ediyor, onun işbirlikçiliği içinde halkımızın kanını, canını sömürüyor. Ama onların, dünyanın geniş alanlarından gelen, yeni-sömürgecilikle biriken süper kârları yoktur. Onların sömürü alanı yurdumuzdur, halkımızdır. Bu durum onları en barbar, en sınırsız sömürü zorbalığına itiyor. Böylesi bir yapı içinde Batı tipi burjuva demokrasisi bile işbirlikçi-holdingci

burjuvazi için bir korkulu rüyadır."⁽¹⁷⁾

Bu durum, emekçi yığınlar için "disiplin" demektir, baskı, zorbalık demektir. Türkiye Komünist Partisi'nin 57 yıllık illegal savaşıma zorlanışının altında yatan nesnel nedenlerden biri de budur. Türkiye burjuvazisinin "özgürlükler" vermeye nefesi yoktur. Türkiye'de bugünkü faşist tehlikenin kaynağı da burada, bu ekonomik ve toplumsal yapıdadır. Faşizm isteği yapısaldır.

Bu durumda olan yalnız Türkiye değildir. Koşulları aşağı yukarı birbirine benzeyen Arjantin, Brezilya, Portekiz gibi ülkelerin tümü için böyle bir durumdan söz edilebilir. Böylesi ülkelerde bugünkü ekonomik ve toplumsal koşullar sürdükçe, Batı tipi burjuva demokrasisi ufku kapalıdır. Bazıları kurtuluşu "sosyal demokrat reformculuk"ta görseler de bu böyledir. Ve biz, Portekiz Komünist Partisi'nin, devrimin hemen ardından yaptığı "ya faşizm, ya sosyalizm" çözümlemesini⁽¹⁸⁾ bu nedenle kolayca anlıyoruz.

Bir devrim hareketiyle faşizmi devirmiş, demokratik dönüşümlere dalmış orta derecede kapitalist bir ülkede Komünist Partisi ne diyecekti? Savaşkan, Leninci Portekiz Komünist Partisi, finans-kapitalin egemen olduğu bir ülkede, demokratik aşamada durursan, sosyalizme yürümezsen, proleter diktatörlüğünü kurmaya yönelmezsen kazanımların geçici olacağını bilir elbette. Devrim yapıldı, faşizm yıkıldı, işçi sınıfının savaşımı yeni bir aşamaya geçecek. Yoksa devrimin getirdikleri bir bir geri alınacak. PKP'nin belgisi bunu anlatıyordu. Ve de sonraki gelişmeler, bu çözümlemenin ne denli doğru olduğunu gösterdi. Sosyalist devrime büyüymeyen demokratik aşamada, devrimin getirdiği tüm kazanımlar bugün birer birer geri alınıyor.

Türkiye'ye dönersek, yurdumuzda kapitalizmin yukarda ele aldığımız çıkmazı, işçi sınıfımızın ve tüm emekçilerin çok yüksek oranda sömürüsünü getiriyor ve gerektiriyor. Bu nedenle, sosyal demokrat reformculuk, "sömürüyü kaldıracamız", "halk sektörü", vb., belgilerle iktidara gelmiş olsa bile, bu iktidar "sosyal demokrasinin çıkmazı" nı yığınlara iyice göstermekten başka bir sonuç vermeyecekti. Ve de vermiyor. Çünkü Türkiye'de orta yol geçicidir. Türkiye toplumunun önünde duran iki yollu kavşak değişmiyor. Ya halkın aşırı sömürüsünü garanti altına alan faşizm, ya halkın devrimci enerjisini seferber ederek sorunları çözecek olan yol, ileri demokratik halk devriminin gerçekleşmesi. Ve bu devrimin, çeşitli oportünist "aşamalar" teorilerinin etkisiyle yarı yolda

kalmayıp, Leninci kesintisiz devrim süreci içinde sosyalist devrime dönüşmesi, proletarya diktatörlüğünün kurulması.

3. Türkiye İşçi Sınıfının İş ve Yaşam Koşulları ve Devrimci Süreç

Bu kitabın ilk basımında, Türkiye işçi sınıfının sömürsü, ileri kapitalist ülkelerde olduğundan çok daha yüksektir demiş ve orada bırakmıştık. Çok yoldaşımız sonradan bu noktanın daha açılması gerektiği hakkındaki isteklerini iletiler. Haklıydılar çünkü bu nokta Türkiye'de kapitalizmin girdiği açmazla, yükselen sınıf savaşıyla, Türkiye'nin "zayıf halka" oluşuyla, devrimci durumla derinden bağlıdır.

Türkiye'de işçi sınıfımızın iş ve yaşam koşulları, bunun sınıf savaşıyla bağı ve Batı ile karşılaştırılması konusunda çok yanlış anlayışlar var. Bilinçli işçilerimiz için sınıf savaşıyla ekmek kavgasının bağı, kendi yürüttükleri savaşıyla dünya işçi sınıfının öteki müfrezelerinin savaşları arasındaki karşılaştırmalar somuttur. Ama "okumuş" küçük burjuva sosyalistleri, Kemali burjuva eğitim sisteminin aşıladığı Batı hayranlığını hiçbir süzgeçten geçirmeden devrimci harekete de taşıyor. "Solcusu", ya Bader-Mainof'u "Batı'daki yüksek işçi sınıfı hareketi" diye yutturmaya kalkıyor ya Batı işçi sınıfından "umudu" kesiyor. Oportünistler ise Batı hayranlıklarını, ülkemizdeki sınıf savaşımını küçümseyerek ve Batı'da yeniden baş kaldıran revizyonizme "sempati" duyarak ortaya sürüyor. Dolayısıyla, Türkiye işçi sınıfının sömürü oranının ileri kapitalist ülkelerden daha yüksek olması gibi *matematiksel* bir gerçeği bile yadsımaya çalışıyor.

Bunlar arasında hele bir tanesi gerçekten gülünçtü. Şöyle

diyordu: "Yürükoğlu emperyalizmin zayıf halkasını ararken, teknik anlamda hatalara düşmekten de geri kalmıyor. Türkiye veya diğer gelişmekte olan ülkelerde işçi sınıfında sömürü oranının ileri kapitalist ülkelerde olduğundan çok daha yüksektir denmesi, sömürü ile sömürü oranı kavramlarının karıştırıldığını gösteriyor. Ancak böyle 'teknik' anlamda yanlışlıkların yalnızca bilgi eksikliği ya da dalgınlık sonucu olmadığını düşünmek için de haklı bazı endişeler var."⁽¹⁾ Haydi bakalım! Kendisinin soruya açıklıkla cevap vermeyişini bir yana bırakalım, söylediklerinden çıkan sonuç, Türkiye işçi sınıfında sömürünün daha yüksek, sömürü oranının daha düşük olduğu, ileri kapitalist ülkelerde ise sömürünün düşük, sömürü oranının daha yüksek olduğudur... Marksizm-Leninizm'e karşı sorumsuzluğun bu düzeyi zor görülür.

İşçi sınıfının sömürüsü genel bir kavramdır. Nasıl somutlanır, elle tutulur, sayılara dökülür? En başta sömürü oranına ve bunun yanında işçi sınıfının iş ve yaşam koşullarını gösteren öteki göstergelere bakarak. Bunların tümü ele alınırsa, hele iş ve yaşam koşulları ciddi olarak incelenirse, Türkiye işçi sınıfının sömürüsünün, sömürü oranıyla varılan sonuçtan *çok daha korkunç* olduğu ortaya çıkar.

Şimdi bu göstergeleri tek tek ele alalım.

Sömürü Oranı

Türkiye işçi sınıfının sömürü oranına bakmadan önce, konuyu daha iyi açabilmek için teorik bir soruna değinelim. Aslında, ileri kapitalist ülkelerde sömürü oranının daha yüksek olması gerekmez mi? Çünkü bu ülkelerde işgücü değeri az gelişmiş ülkelere oranla daha yüksektir ama yüksek teknolojinin yüksek emek üretkenliği sağlaması nedeniyle, çok daha da kısa sürede üretilir.

Düşünmeyi üstteki satırda dondurursak (ki çoğu kişi bunu yapıyor), o zaman ileri kapitalist ülkelerde sömürü oranı daha yüksektir sonucuna ulaşılır. Ama bu ikellik olur. Düşünmeyi sürdürelim ve soralım. Neden az ve orta gelişmiş kapitalist ülkelerde sömürü oranı daha yüksektir? Bu sorunun yanıtı *tarihsel koşullarda* aranmalıdır.

Az ve orta gelişmiş kapitalist ülkelerde ilk göze çarpan olgu, *aşırı düşük ücret* düzeyidir. Bu ülkelerde işgücü değeri, ileri kapitalist ülkelere oranla daha düşüktür. Bu nedenle, hiç olmazsa teorik olarak işgücü değerinin karşılığı olan ücretlerin de daha düşük olması olağandır. Fakat sözü edilen aşırı düşük ücretler bunun ötesinde birşeydir. Bu ülkelerde *ücretin işgücü değerine oranı*, ileri kapitalist ülkelerde olduğundan çok daha düşüktür. Örneğin, Türkiye'de, pek çok yıllar pek çok sektörde ve bazı sektörlerde de sürekli olarak ücret *fiziksel sınırda*, bazan da altında durmaktadır. Bunun sonucu olarak, az ve orta gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıfının kendini yeniden üretme olanağı tehlikededir. Aşırı yüksek ölüm oranları, ömür kısalığı, aşırı yüksek iş kazaları ve meslek hastalıkları bu durumun göstergeleridir. Bu göstergelerin tümünde az ve orta gelişmiş ülkeler ve bu arada Türkiye büyük farklarla en başta duruyorlar.

Bu ülkelerde göze çarpan ikinci olgu, *insanlık dışı çalışma koşullarıdır*. Kadın işçi sömürüsü, "çırak" adı altında çocuk sömürüsü, sigortasız-kaçak işçi sömürüsü akıl almaz boyutlardadır. Ve bu olguların hiçbiri aşağıda göreceğimiz sömürü oranlarında yer almıyor, çünkü istatistiklerde yer almıyor.

Sonra geliyor *işsizlik*. Az ve orta gelişmiş ülkelerde işsizlik toplumsal bir "afet"tir. İşsiz işçi yığınlarının, işçi sınıfının genel gelir ve yaşam endekslerini çok aşağılara çektiği, dolayısıyla işçi sınıfının durumu derken işsiz yığınları da hesaba katmak gerektiği ortadadır. Fakat bizi şimdi asıl ilgilendiren bu değil, işsiz yığınların fabrikada çalışanlar üstünde yaptığı etkidir. Fabrika içinde dayatılan koşullara, ücrete yaptığı etkidir. Ve bu etkiyi de Marks bize çok güzel öğretiyor: "1000 tane eşit hünherli işçi arasında ücretler, çalışan 950 tarafından değil, işsiz 50 tarafından belirlenir."(2)

Az ve orta gelişmiş kapitalist ülkeler işçi sınıfının durumuna ilişkin olarak değindiğimiz bu birkaç önemli özellik işte tarihsel koşulların sonucudur. Artık, şu "tarihsel koşullar"la ne demek istediğimizi açıklamaya geçebiliriz.

Tarihsel koşullar demekle, dünya işçi sınıfının genel durumunu belirleyen üç gerçekliğe (unsura) dikkat çekmek istiyoruz.

Bu üç gerçeklik, 1) kapitalizmde sürekli olarak işleyen, *işçinin durumunun giderek kötüleşmesi yasası*, 2) *proletaryanın sınıf savaşımları*, 3) *emperyalizm olgusudur*. Bunlar arasında, özellikle

birinci ve ikinci unsurlar arasında çelişki vardır. Biri bir yana çekmeye çalışırken, ötekisi öte yana çekmeye çalışır.

Kapitalizmde işçi sınıfının durumunun kötüleşmesi eğilimi, kapitalist dönemin tümü için geçerli ekonomik yasadır. "Kötüleşme"nin genel olarak ne anlama geldiği bizim konumuz dışına taşar, ona değinmeden bir doğruyu açıkça saptayabiliriz. Bazan durmasına, bazan gerilemesine karşın, sömürü oranı tarihsel olarak yükselmektedir. Örneğin, Marks yaptığı hesaplamada o gün için %100-150 arasındadır diyor, Lenin 1902 Rusya'sı için %102-103 buluyor. Amerikan Komünist Partisi Merkez Komitesi üyesi ve günümüzün önde gelen komünist bilimcilerinden Victor Perlo ise 1969 yılı için Amerikan yapım endüstrisinde sömürü oranının %114-226 arasında, ikinciye daha yakın bir yerde olduğunu belirtiyor. Bu oranlar belirli bir eğilimi yansıtıyor ama yine de gerçek yükselişi göstermekten uzaktır. Tekil ülkeleri ilgilendiriyor. Oysa, emperyalizmle birlikte dünya işçi sınıfı bir bütündür, tarihsel eğilimi görebilmek için tüm dünyayı birlikte ele almak gerekir. O zaman eğilim çok daha açık gözlenecektir, çünkü az gelişmiş ülkelerde bu oranlar çok daha yüksektir.

Sınıf savaşına gelince, biliyoruz ki proletarya, kapitalizmin dayattığı koşullara karşı her zaman savaşım vermiştir ve bu savaşım tarih içinde işçi sınıfına çok şey kazandırmıştır. Bugün emperyalist ülkelerde gördüğümüz hakların hiçbirini burjuvazi isteyerek vermiş değildir. Yalnız işçi sınıfı savaşımında köşe taşları oluşturan önemli haklar değil, önemsiz ya da küçük kazanımlar için de bu böyledir. Örneğin, bugün İngiltere'de kimsenin dönüp üstünde düşünmeyeceği çay arası (öğleden önce ve sonra onar dakikalık) hakkını elde etmek, yıllar süren ve yer yer çatışmalara varan bir savaşımın sonucudur. İşte bu savaşım, işgücü değerini, ücreti ve genel yaşam koşullarını iyiye götürmede baş rolü oynamış ve emperyalist ülkelerde, "işçinin durumunun kötüleşmesi yasası"na karşı durmuştur. Marks ve Engels bu olguyu çok öncelerden gördüler. Örneğin Engels, Alman sosyal demokratlarının Erfurt Programı taslağına karşı çıkarken, onların, "proleterlerin yoksulluğu... sürekli artar" demelerini de eleştirdi ve şöyle dedi: "Böyle kategorik konulursa yanlış olur. İşçilerin örgütünün ve sürekli olarak artan direnişlerinin, yoksulluğun artışı bir dereceye dek durdurması olanaklıdır."⁽³⁾

Lenin de, işçi sınıfının durumunun giderek kötüleşmesi

eğiliminin yanlış olduğunu söyleyen Bernstein'ı eleştirirken, bu eğilime karşı duran "gerçek toplumsal güçler"e dikkat çekti. Şöyle dedi: "Marks yoksulluğun büyümesinden söz ederken, aynı zamanda buna karşı işleyen eğilimi ve bu eğilime yol açabilecek tek şey olarak gerçek toplumsal güçleri gösterdi. (...) Gerçekten görüyoruz ki, kapitalizmde yoksulluğu yaratan ve arttıran ve yukarda değinilen karşı eğilimin yokluğunda çok büyük boyutlar alan bir eğilim vardır."⁽⁴⁾

İleri kapitalist ülkelerle, az ve orta gelişmişler arasındaki farkı anlamaya çalışırken, Engels ve Lenin'in bu söyledikleri bize anahtar olmalıdır. Yoksulluğa karşı duran "gerçek toplumsal güçler", yani işçi sınıfı ve savaşımları, Batı'da çok uzun bir tarih geçirmiştir. Dünyanın en eski ve en gelişmiş, en iyi örgütlü işçi sınıfı buralardadır. Bu ülkelerde işçi sınıfı ne kazandıysa, yüzyıllık bir süreç içinde savaşımlarıyla, bileğinin gücüyle almıştır. Yine de, tüm haklarını almanın yanına bile yanaşmamıştır. Sömürü, hem de artarak sürüyor. Ama savaşımlarıyla, az ve orta gelişmiş kapitalist ülkeler işçi sınıfına oranla, yoksulluğun artışını bir dereceye dek durdurmuştur.

Buraya dek söylediklerimizden, tarih içinde işçi sınıfının durumunu belirleyen iki gerçeklik arasındaki ilişki de ortaya çıkmış oluyor. Sınıf savaşımları, kapitalizmin sınırları içinde kaldığı sürece, durumun kötüleşmesi yasaının işleyişini yavaşlatabilir, engelleyebilir, geçici olarak durdurabilir ve geri döndürebilir, ama yok edemez. Kapitalist üretim biçiminin temel ekonomik yasalarından biri olan bu yasa, ancak kapitalizmin yıkılışıyla ortadan kalkabilir. Ama bu böyledir diye, sınıf savaşımlarını dikkate almadan yapılacak bir değerlendirme eksik ve yanlış olur. Örneğin, yerçekimi de bir yasadır. Hem de toplumsal, ekonomik değil, fiziksel bir yasadır. İşleyişi, eğilim değil kesindir. Buna karşın gökte uçuklar uçuyor. Yerçekimi yasa yok mu oldu? Yoksa, başka fiziksel yasalarla, işleyişi geçici olarak engellendi mi?

Sömürü oranının az ve orta gelişmiş ülkelerde daha yüksek, ileri kapitalist — emperyalist ülkelerde daha düşük oluşunu, yalnızca yukarda değinilen iki gerçekliğe bakarak da tam olarak anlayamayız. Diyelim ki, bir ülkede işçi sınıfının canına yetti ve çeşitli istemler çevresinde proleter savaşımları kabardı. Ne olur? Burjuvazinin, işçi sınıfının istemlerini, kendi kârına dokunmadan arttırma olanağı yoksa, Batı'da gördüğümüz yaşam koşulları gelmez, işçiler

isteklerini alamazlar ve başka birşey olur. Ayaklanmalar, devrimci patlayışlar olur. Bu nedenle, ileri kapitalist ülkelerin işçi sınıfı hareketini değerlendirirken, üçüncü gerçekliği yani emperyalist sömürü olgusunu da dikkate almalıyız.

Lenin, "...ileri ülkelerin kültürü, bir milyar ezilen insanın sırtından yaşayabilmelerinin sonucuydu ve hâlâ da sonucudur. (...) Bu ülkelerin kapitalistleri, bu yolla, kendi ülkelerinde işçileri yağmalayarak elde edebilecekleri kârlardan çok daha fazlasını elde ediyorlar"⁽⁵⁾ diyor. Demek ki, ileri kapitalist — emperyalist ülkelerde şöyle bir süreç işlemiştir. İçine sokulduğu iş ve yaşam koşullarına karşı savaşımları yükselten işçi sınıfı, savaşım tehlikeli olmaya başladığı anda isteklerini, hiç olmazsa bir bölümünü elde edebilmiştir. Bu ülkelerdeki burjuvazi verdiklerini, vermek zorunda kaldıklarını, emperyalist sömürünün varlığı nedeniyle verebilmiştir. Nedense son yıllarda oportünistlerin yazılarında, "ileri kapitalist ülke" deyiimi her cümlede geçiyor da, bu ülkelerin emperyalist olduğu unutuluyor!

Şimdi sayılara geçebiliriz.

Türkiye işçi sınıfında sömürü oranıyla ilgili ilk ciddi girişimi Y. N. Rozaliyef yaptı. Onun vardığı sonuçlara göre, 1962 yılında bir işçi, bir işgününde 50-60 liralık değer yaratıyor, buna karşılık, 16,5 lira ücret alıyordu. Geri kalanına kapitalist el koyuyordu. Zaman bölümleriyle söylersek, 8 saatlik işgününde işçi kendisi için yalnızca 2 saat 15 dakika, kapitalist içinse 5 saat 45 dakika çalışıyordu. Rozaliyef vargılarını şöyle özetledi: "Türkiye'nin tüm savaş sonrası tarihi, proletaryanın giderek yoğunlaşan sömürüsüyle karakterize edilir. Sanayi sayımı bilgilerine göre, işçilerin sömürü derecesinin hesapları, Türkiye'de artık-değer normunun %300-360 arasında oynadığına tanıklık ediyor."⁽⁶⁾

Daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalar arasında dikkate değer olanı Özlem Özgür'ün bulgularıdır. Onun sonuçlarına göre, 1950 yılında Türkiye yapım endüstrisinde %178 olan artık-değer oranı, 1959'da %216'ya, 1963'de %263'e, 1968'de %377'ye varmıştır. Buna göre, Türkiye yapım endüstrisinde sömürü oranı, 1950-1959 arası 10 yılda %21,3'lük bir artış gösterirken, 1963-1968 arası 6 yılda %43,3'lük bir artış göstermiştir. Dolayısıyla, 1968 yılında bir işçi, 1 saat 41 dakika kendisi için, 6 saat 19 dakika kapitalist için çalışmıştır. Bir başka deyişle, 1950 yılında endüstriyel üretim sonucu yaratılan 100 liralık değerın 37 lirası

işçilere, geri kalan 63 lirası da patronlara gitmekteyken, 1968'de işçilerin payı 21 liraya düşmüş, buna karşılık patronların payı ise 79 liraya yükselmiştir.⁽⁷⁾

En son 1968 yılına ait olan yukarıdaki oranları biz kendi yöntemleriyle 1973 yılına dek uzattık. Ayrıca Özlem Özgür'ün yöntemine yakın bir üçüncü yoldan 1970 ve 1973 için iki oran

Tablo: 1
Türkiye Yapım Endüstrisinde Sömürü Oranları

YILLAR	Artık-değer oranı			Sömürü oranlarının yıllara göre değişmesini gösteren endeks 1970=100		
	1. Yöntem *	2. Yöntem **	3. Yöntem ***	1. Yöntem sonuçları	2. Yöntem sonuçları	3. Yöntem sonuçları
1950	%360	%178	—	109	69	—
1959	—	%216	—	—	84	—
1963	%337	%263	—	102	102	—
1968	%443	%337	—	134	147	—
1970	%331	%257	%306	100	100	100
1972	%394	—	—	119	—	—
1973	%399	%315	%370	121	123	121

* Y. Rozaliyef'in yöntemiyle,

** Ö. Özgür'ün yöntemiyle,

*** ise Özgür'ün yöntemine benzer bir başka yöntemle bulunmuştur.

bulduk. (Yöntemler üzerine daha ayrıntılı bilgi için bakınız Ek I) yukarıdaki tabloda (Tablo: 1) üç yöntemle ulaşılan sömürü oranları ve bu oranların değişme eğilimlerini yansıtan endeks yer almaktadır.

Tabloda görüldüğü gibi, her üç yöntemle de sömürü oranı çok yüksek çıkmaktadır. Ancak bu yüksek oranlar bile gerçeği tam olarak yansıtmaktan uzaktır.

Örneğin, madencilikte sömürü çok ağırdır. Tarımda kapitalizm milyonlara varan emekçiyi işçileştirmiş ve sınır tanımaz bir sömürü altına koymuştur. Öte yanda, tablodaki oranların tümü, yapım endüstrisinin 10'dan fazla işçi çalıştıran işyerlerini kapsar. Oysa 10'dan az işçi çalıştıran ve basit meta üreticiliğini aşmış geniş bir kapitalist kesim vardır ki burada da sömürü sınırsızdır. Ayrıca, hesaplamalara konu olan istatistikler, ne "çırak" adı altında aşırı yaygınlaşmış çocuk sömürüsünü, ne kadın işçi sömürüsünü, ne de sigortasız-kaçak işçi sömürüsünü yansıtıyor. Üstelik, büyük yapım endüstrisi işçileri, Türkiye işçi sınıfının en iyi örgütlü ve en iyi savaşım veren müfrezesidir. Ücretleri de işçi sınıfının öteki kesimlerinden daha yüksektir. Dolayısıyla, Türkiye işçi sınıfının sömürüsü dendiğinde, çok daha büyük sömürü oranları düşünülmalıdır.

Bu bakımdan, Türkiye büyük yapım endüstrisinde 1973'de %400'e yakın çıkan artık-değer oranı, tüm işçi sınıfımız için çok düşük bir orandır.

Tablo 1'deki oranların endeksi, 1970'i 100 kabul edersek öteki yıllardaki oranların ne düzeyde olduğunu gösteriyor. Buna göre ilk göze çarpan olgu, sömürü oranınının 1968'e dek hızla yükselmiş, 1968-1970 arasında düşmüş, sonra yeniden hızla yükselmiş olduğudur. Kuşkusuz, bu iniş çıkışlarda birçok etkenin yanısıra asıl önemlileri işçi sınıfımızın savaşımı ve burjuvazinin 12 Mart faşizm denemesidir. Bunlara girmeden, artık-değer oranının genel eğilimine bakarsak, her üç endeksin de aynı eğilimi gösterdiklerini görüyoruz. İşte bu bulgu, sömürü oranındaki değişimler hakkında bize kesin konuşma olanağı veriyor: *Türkiye işçi sınıfının sömürüsü, sürekli ve hızla yükselen bir eğilim izlemektedir. Türkiye finans-kapitalinin dış pazar sömürme olanaklarının kısıtlılığı gözönüne alınrsa, yani işbirlikçi-tekelci burjuvazinin halkın sömürüsünü arttırmaktan başkaca temel bir kaynağı olmadığı düşünülürse, bu gidişin durmayacağı da daha iyi*

anlaşılır.

Devam edelim. İşgününe gelince, resmi çalışma haftası Avrupa'da *en uzun* olan ülke Türkiye'dir. Örneğin 1971 yılında resmi çalışma haftası Federal Almanya'da 43,8, Belçika'da 37,9, Fransa'da 44,8, Lüksemburg'da 44,0, Hollanda'da 44,2 saat iken, Türkiye'de 48,2 saattir.⁽⁸⁾ Bu durum, sömürü oranının zaten çok yüksek olduğu ülkemizde, kapitalistlerin artık-değer yığını daha da arttırıyor. İşçi sınıfını ise her yönden bir o denli yıpratıyor. Ne var ki iş bununla da kalmıyor, üzerine fazla mesai biniyor. Bir de vardiyalarla işçilerin patronlara bedava çalıştıkları zaman, oran olarak değilse bile artık-değer yığını tutar olarak arttırıyor. Türkiye yapım sanayiinde 1971'de vardiya katsayısı 1,41'dir.⁽⁹⁾ Bunun anlamı, fiilen çalışma haftasının 72 saat kadar olduğudur.

1973 yılında sömürü oranı *en az* %315 olduğuna göre, patronlar işçileri haftada *en az* 55 saat bedava çalıştırıyorlar ve yalnızca 17 saatlik çalışmalarını ödüyorlar. Bunun sonucu olarak, kapitalistlerin eline geçen artık değer yığını aşırı hızla büyüyor. (Daha ayrıntılı bilgi için bakınız Ek 1) Örneğin 1970-1973 arası dört yılda %187 artış vardır. Ayrıca 1950 yılından bu yana artış ise %8287 gibi aşırı bir orandır ki bunun dış bir kaynaktan gelmediğinin, tümüyle "yerli alınları" olduğunun altı iki kez çizilmelidir.

Şimdi yeniden konunun başına dönelim. Türkiye işçi sınıfının sömürü oranı ileri kapitalist — emperyalist ülkeler işçi sınıfının sömürü oranından çok daha yüksektir demiştik. Bunu gösterebilmek için Birleşik Amerika ve Türkiye yapım endüstrilerinde sömürü oranlarını karşılaştırdık.

Tablo 2'den izlendiği gibi, Türkiye yapım endüstrisindeki sömürü oranı, Birleşik Amerika yapım endüstrisindeki orandan 2-3 kat daha çoktur. Aradaki fark "gözden kaçmayacak" denli büyüktür. Demek ki, Türkiye işçi sınıfı üstündeki sömürü oranının, ileri kapitalist — emperyalist ülkeler işçi sınıfının sömürü oranından çok daha fazla olduğu *matematiksel* bir gerçektir. Şimdi, biz mi "teknik yanlışlar" a düşmüşüz, yoksa küçük burjuva sosyalistleri kafa karıştırmak için bilinçli sahtekârlık yapıyor, daha iyi anlaşılıyor.

Tablo: 2

Birleşik Amerika ve Türkiye Yapım Endüstrilerinde
Sömürü Oranları Karşılaştırılması

YILLAR	ABD yapım end.* artık-değer oranı		Türkiye yapım end.*** artık-değer oranı
	1**	2**	
1947	%87	%146	—
1950	—	—	%360
1953	%83	%148	—
1957	%94	%181	—
1960	%96	%195	—
1963	%104	%207	%337
1967	%111	%221	—
1968	—	—	%443
1969	%114	%226	—
1970	—	—	%331
1972	—	—	%394
1973	—	—	%399

* Victor Perlo, *The Unstable Economy: Booms and Recessions in the USA since 1945*. International Publ., New York 1974, p.27.

** Perlo bu iki ayrı dizi artık-değer oranına iki ayrı yöntemle ulaşıyor ve gerçeğin ikisinin arasında, ikinciye daha yakın bir yerde olduğunu belirtiyor.

*** Tablo 1'in "1. Yöntem" dizisindeki sayılardır. Yalnızca büyük yapım endüstrisini kapsar.

Ücretler

İşçi sınıfımızın üstündeki sömürü ve dolayısıyla katlanmak zorunda kaldığı yaşam öyle yalnızca sömürü oranıyla da açıklanamaz. Bu nedenle, işçi sınıfımızın yaşantısını daha yakından görmeye çalışalım.

Bu yolda ikinci durağımız ücretler.* Teorik olarak ücret, işgücü değerinin karşılığıdır. Buradan kalkarak hemen soruyu soralım. Türkiye'de işçi ücretleriyle işgücü değeri arasında ne

Tablo: 3
1963-1978 Arasında Asgari Ücretler
(Brüt) (TL/gün)

Gruplar	1963	1965	1967	1969	1972	1974	1976	1978
I (İstanbul)				19,50	25,00			
II (Ankara, İzmir)	10,1	11,0	12,9	18,00	23,50	40	60	110
III				17,09	23,00			
IV				16,04	22,00			
16 yaşından küçükler için.								
I					21,00			
II					20,00	34	50	70
III					19,00			
IV					18,50			
Tarım							33	

* Ücret konusunda gerekli istatistikler için bak Ek II.

derece uyum vardır? Bunu anlayabilmek için önce asgari ücret uygulamasına bakmalıyız.

İş yasasına göre, "asgari ücret, işçilere normal bir çalışma günü karşılığı olarak ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu gereksinimlerini günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücrettir." Bu tanımdan da anlaşılıyor ki, asgari ücret ile, niteliksiz işgücü değeri için bir çeşit ölçüt amaçlanmaktadır.

Uygulaması bir yana, asgari ücretin tanımı bile Türkiye burjuvazisinin barbarlığını, vahşi sömürsünü kanıtıyor. Bilindiği gibi, işgücünün değeri, işçinin fiziksel, ailesel, iş eğitimi ve tarihsel koşulların belirlediği toplumsal-kültürel gereksinimlerinin değerinden oluşur. Oysa yukarıdaki tanım daha aileyi bile içermiyor. Türkiye'de biz henüz işgücü değerinin ilk iki ögesi üzerinde kavga ediyoruz. İşçinin ailesi hesaba katılmakzen tanıma "kültür"ün eklenmesi ise acı bir alaydan öteye geçmiyor.

Asgari ücretin tanımından uygulamasına gelelim. İş yasasına göre asgari ücret iki yılda bir saptanıyor. Türkiye gibi yaşam pahalılığının azgınca arttığı bir ülkede bu, başlı başına ücret dondurma çabasıdır. Üstelik, asgari ücret, vergi ödemek işçinin zorunlu gereksinimiymiş gibi brüt olarak saptanıyor. Saptanan asgari ücretler yukarıda gösterilmiştir. (Tablo: 3)

Asgari ücretlere bakarken bizi asıl ilgilendiren, asgari ücretle niteliksiz işgücü değeri arasındaki bağıntı, daha doğrusu uçurumdur. Aşağıdaki tablo (Tablo: 4) bunu vermekte, asgari ücretle gerekli asgari ücreti karşılaştırmaktadır. (Bu konuda daha ayrıntılı bilgi *Ek II*'dedir).

Tablodan görüldüğü gibi, uygulanan asgari ücretle gerekli asgari ücret arasında derin uçurum vardır ve bu uçurum büyümektedir. Başka bir deyişle, burjuvazi niteliksiz işgücü değerinin ancak üçte birini, beşte birini, altı, hatta yedide birini asgari ücret diye saptamaktadır. Sonra, asgari ücretin iki yılda bir saptanması bu uçurumu daha da büyütülmektedir. Örneğin 1978 başlarında saptanan 110TL. asgari ücret, o gün olması gereken asgari ücretin çok altındaydı ama daha aradan bir yıl geçmeden fark daha da büyüdü. Bugünkü fiyatlar üzerinden niteliksiz işgücünün değeri 800TL'dir ve bu hâlâ yürürlükte olan 110TL. asgari ücretin 7 katıdır.

Üstelik, işçi sınıfımızın daha asgari ücretin bile girmediği

Tablo: 4

**Asgari Ücretler ile Niteliksiz İşgücü
Değeri Arasındaki Uçurum**

YILLAR	Geçerli Asgari Ücret (Brüt, TL/Gün)*	Niteliksiz İşgücü Değerli ya da Gereklili Asgari Ücret (Brüt, TL./Gün)**	Gereklili Asgari Ücret Geçerli Asgari Ücretin Kaç Katı?
1972	23,50	72 TL ⁽¹⁾	3 katı
1975	40 (1974)	180TL ⁽²⁾	4,5 katı
1976	60	200TL ⁽³⁾	3-3,5 katı
1977	60 (1976)	300TL ⁽⁴⁾	5 katı
1978	110	650TL ⁽⁵⁾	6 katı
1978 sonu	110 (1978)	800TL ⁽⁶⁾	7 katı

* Parantez içinde verilen, asgari ücretlerin saptandığı yıllardır.

** Bu dizide (1) DİSK'in, (2) ve (3) TİB'in, (4) ve (5) Osman Nuri Koçtürk'ün (net tutarı biz brüt yaptık) önerileridir. (6)yı ise (5)in üzerine yeni fiyat artışlarını ekleyerek bulduk.

kesimleri vardır. Üçüncü Beş Yıllık Plan'ın, "asgari ücretlerin genellikle küçük işletmeler ve kırsal yörelerde ekonomik nedenler ve denetim güçlükleri dolayısıyla uygulanmadığı anlaşılmaktadır" yollu cümlesi, bu durumun itirafıdır. Bu cümlede, "denetim güçlükleri"nden söz ediliyor ama değil orda burda, İstanbul'un göbeğinde büyük ve "saygıdeğer" fabrikalarda bile "çiraklık" adı altında insanlık dışı bir sömürü yürüyor: *çocuk sömürüsü*. Kapitalizm, hem okul çağındaki çocukları çalıştırıyor, onların tükenmez enerjisinden yararlanıyor, onları sömürüyor, hem onların eşit işine eşit

ücret ödemiyor, düşük asgari ücret saptıyor ve hem de saptadığı düşük asgari ücreti bile uygulamıyor.

İşte bu "saygıdeğer" fabrikaların birinden örnek: Türkiye kapitalizminin en ünlü işyerlerinden biri olan Paşabahçe Şişe ve Cam fabrikasında çocuk işçiler çırak olarak çalıştırılıyorlar. 200 kadar çocuk, genellikle fabrikadaki işçilerin çocukları. Bu çocuklar işe girerken velileri ile fabrika arasında bir sözleşme imzalanıyor. Burada işe giren çocuğun, bir ustanın yanında 20 gün çalıştıktan sonra işçi kadrosuna atlayacağı yazılıdır. Ve bu çocuklar, 150 kuruş saat ücreti ile ayda 300 liraya, gece vardiyaları dahil (ki yasaktır), 18 yaşına dek yıllarca böyle çalışırlar. Bir türlü de işçi kadrosuna geçemezler. Sözleşme mi? Patron bunun da yolunu bulmuş. Çocuk işçi, bir ustanın yanında 18 gün çalıştırılıp bir başka ustanın yanına veriliyor, sonra oradan bir başkasına. Yani 20 günün tamamlanması "yıllar" sürüyor.⁽¹⁰⁾

Başka bir deyişle, asgari ücret hem uygulamasıyla, hem uygulanmayışıyla önümüzde duran önemli sorundur. Burjuvazi asgari ücreti işine gelmeyen yerde uygulamıyor, uyguladığı zaman da zararlı çıkmıyor çünkü bu kez ücretleri aşağı çekici bir mekanizma olarak kullanıyor. İlerde göreceğiz ki asgari ücrete nitelik, kıdem vb. farkları ekleyince zaten ortalama ücrete yaklaşıyor. Yani asgari ücret kendinden yukarı gözüken tüm ücretlerde bir taban işlevi görüyor. Durum böyleyken, asgari ücretin pek fazla anlam taşımadığını, toplu sözleşmelerle yükseltilebileceğini söyleyenler çıkıyor. Bu işçi sınıfımızı yanıltmaya çalışan sağ bir görüştür. Biliyoruz ki, yurdumuzda patronlar hemen her başarılı toplu sözleşmeden sonra geniş çapta işçi çıkarıyorlar, yeni işçi alıyorlar. Böylece, toplu sözleşmeden sonra işe girenler ilk yılın zamlarını alamıyorlar ve asgari ücretle çalışıyorlar. Ayrıca, asgari ücret, tüm öteki ücretleri zincirleme etkiliyor. Örneğin, asgari ücret 45 liraya yükselirse, o güne dek 45 liraya çalışan kıdemli bir işçinin ücreti de yükseltmek zorundadır. Görülüyor ki asgari ücret, tüm ücretleri etkileyen, dolayısıyla işçi sınıfımızın savaşım odaklarından biri olmayı haketmiş bir konudur.

Buraya dek söylediklerimizi özetlersek, *Türkiye'de resmi asgari ücret, niteliksiz işgücünün değerinden çok düşüktür*. Üstelik, brüt oluşu ile aradaki fark daha da büyüktedir. İki yılda bir saptanmakla fiyat artışlarını izlemesi çok güçtür. Hatta bu biçimiyle bile uygulamaya girmediği alanlar vardır.

Şimdi ortalama ücretlere gelelim. Ortalama ücret işçinin eline geçen ücret tutarının günlük ortalamasıdır. 1963-1977 arası *brüt* ve 1971-1977 arası *net* ortalama ücretler aşağıdaki tabloda (Tablo: 5) verilmiştir. (Ortalama ücretler konusunda daha ayrıntılı bilgi *Ek II*'dedir.)

Tablo: 5

**Tarım Dışı Kesimde Çalışan Sigortalı Ücretlilerin
Ortalama Ücretleri**

YILLAR	Ortalama Ücret Brüt-TL/Gün	Yıllık % Artışlar	Ortalama Ücret Net-TL/Gün	Yıllık % Artışlar
1963	17,92	—	—	—
1964	19,55	13,7	—	—
1965	21,62	6,1	—	—
1966	23,53	8,9	—	—
1967	25,83	9,7	—	—
1968	28,22	9,3	—	—
1969	32,13	13,8	—	—
1970	35,32	9,9	—	—
1971	39,32	11,3	31,70	—
1972	43,88	11,6	34,66	9,4
1973	54,41	24,0	41,27	19,1
1974	68,26	25,5	50,27	21,8
1975	85,55	25,3	59,47	18,3
1976	115,30	34,8	76,10**	30,—
1977	153,—*	32,7	91,8**	20,63

Tablo, *Year Book of Labour Statistics* ILO, 1974

1977 İcra Programı, DPT

1978 Programı, *Resmî Gazete*. Sayı 16261

1976'da *Türkiye Ekonomisi*. TİB Yayınları, no: 17, Ankara
1977, s.61.

* — Ekim ayı ortalamasıdır.

** — 1976 ve 1977 brüt ücretlerinden sırasıyla %34 ve
%40 vergi v.s. düşerek biz hesapladık.

Bir kez, tablodaki ortalama ücretler yalnızca sigortalıları kapsıyor. Oysa biliyoruz ki, örneğin 1976'da Sosyal Sigortalar kapsamına giren ama bildirge vermemiş işyerlerinin %71'i, 2 milyonu aşkın kaçak işçi çalıştırıyordu. (Daha sonra bu konuya döneceğiz.) Bildirge veren işyerlerinin de birçoğunda işçi sayısı az gösterilir. Böylece milyonlarca işçinin çok daha düşük ücretle çalışacakları doğaldır. Ayrıca ortalama ücretler, gerçekte işçi olmayan birçok yüksek maaşlı "işçi"yi de kapsıyor. Kısacası ortalama ücretler Türkiye'nin gerçek ortalamasını yansıtmıyor.

Sonra, *Tablo 5*'de görüldüğü gibi net ve brüt ücretlerin arası giderek daha çok açılmakta, buna bağlı olarak net ücretlerin artış oranı da düşmektedir. Başka bir deyişle daha fiyat artışlarını bile dikkate almadan, yalnızca vergi şişkinliği düşülünce bile, görüyoruz ki brüt ücretlerin artış oranları aldatıcıdır. Gerçek ücretlere gelince bunu daha da iyi göreceğiz.

Ortalama ücretler konusunda asıl vurgulamak istediğimiz iki nokta vardır: *Birincisi*, ortalama ücretlerin düzeyi, asgari ücretin, ücretlerin yükselmesini önleyici yönde işlediğini gösteriyor. 1963-1977 yıllarında genel ortalama ücretler, asgari ücretlerin ortalama %105 fazlası, yani 2 katı olmuştur. 1963-1976 yılları için özel sektörde ise ortalama ücretler, asgari ücretlerin ortalama %87 fazlası, yani 1.9 katıdır. (Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için *Ek II*'ye bakınız.)

Kimileri, önceki sayfalarda gördüğümüz gibi, asgari ücretlerin önemi yoktur, grevlerle biz ortalama ücretleri yükseltiriz diyorlardı. Savaşım, ortalama ücret de, asgari ücret de yükseltilir, herşey yapılır. Burası açık. Ama somutta yükseltilebilmiş mi? Somutta ortalama ücretler, olması gereken asgari ücretleri bile yakalayamamıştır. İşçi sınıfının ekonomik savaşımı ancak aradaki farkın daha fazla açılmamasını sağlayabilmiştir. Neden? Asgari ücretin, tüm üst ücret basamakları için burjuvaziye başlangıç noktası görevi görmesi nedenlerden birisidir. Şu soruyu sormak yeterlidir: Örneğin 1976'da asgari ücret 60TL. değil de olması gerektiği gibi 200TL. olsaydı, ortalama ücret 115,30TL. olabilir miydi? Olamazdı. Ayrıca işin bir yanı daha vardır. Asgari ücret savaşımı kesimsel değil, genel sınıfsal bir hedefe yöneleceği için, devleti, hükümeti, genellikle işverenleri karşısına alacağı için, ve kazanımlarıyla çok daha geniş kesimleri etkileyeceği için daha devrimci sonuçlar verecektir. Acaba asgari ücretin önemini küçümseyenleri bu mu korkutuyor?

Ortalama ücretler konusunda vurgulamak istediğimiz *ikinci* noktaya gelelim ve ortalama ücretler tablosunda (*Tablo 5*'de) verdiğimiz yıllık nominal artış oranlarına ilişkin olarak şu soruyu soralım: Ortalama ücretler artmış da ne olmuştur? Bunu da *Tablo 6*'da göreceğiz.

Tablo: 6

Ortalama Ücretlerin Niteliksiz İşgücü Değerine Oranı

YILLAR	(1) Olması Gereken Asgari Ücret ya da Niteliksiz İşgücü Değeri (Brüt-TL/Gün)	(2) Ortalama Ücretler (Brüt-TL/Gün)	(3) (2)'nin (1)'e Yüzde Oranı
1972	72	43,88	%60,9
1976	200	115,30	%57,7
1977	300	153,—	%51,—

Tablo 4 ve 5'den derlenmiştir.

Tablo 5'i anımsarsak, brüt ortalama ücretlerin 1975-1976 artışı %34,8, 1976-1977 artışı %32,7 gibi "etkileyici" oranlardı. Oysa *Tablo 6*'da görüyoruz ki böylesi yüksek oranlarla artarak 1976'da 115,30TL, 1977'de 153TL. olan ortalama ücretler, niteliksiz işgücünün olması gereken değerinin 1976'da ancak %57,7'si, 1977'de ise %51'ine ulaşabilmiştir. Kaldı ki, başlarda değindiğimiz gibi ortalama ücretler olduğundan yüksek gözükmektedir. Sonra nitelik ve fazla mesaiyi de kapsamaktadır. Ayrıca, *Tablo 6*'dan bir başka eğilim daha yansıyor ki ortalama ücretler işgücü değerine yaklaşmak şöyle dursun, uzaklaşmaktadır.

Sözün kısası, bir gerçeğin altını çizmek gerekiyor: Ülkemizde "ortalama" ücret henüz niteliksiz işgücünün değerine, yani olması gereken asgari ücrete ulaşmış değildir. Üstelik uzaklaşmaktadır.

Türkiye işçi sınıfı, kendi yeniden üretiminin bile tehlikeye girdiği "yoksulluk çizgisi" altında yaşamaktadır.

***

Buraya dek ücretlerin nominal durumuna bakmıştık. Şimdi, fiyatlarla karşılaştırmalı olarak ücret "artış"larının gerçek yüzünü

Tablo: 7

Brüt Gerçek Ücretler (1963-1977)

YILLAR	Ortalama ücretler (Brüt, TL/Gün)		İstanbul Geçinme Endeksine göre Brüt gerçek ücretler		Ankara Geçinme Endeksine göre Brüt gerçek ücretler	
	TL	%	TL	%	TL	%
1963	17,92	—	17,92	—	17,92	—
1964	19,55	13,7	19,46	8,6	20,21	12,8
1965	21,62	6,1	20,64	6,1	20,09	-0,6
1966	23,53	8,9	20,73	0,4	20,73	3,2
1967	25,83	9,7	19,95	-3,8	21,41	3,3
1968	28,22	9,3	20,52	2,9	22,47	4,9
1969	32,13	13,8	22,28	8,6	24,21	7,7
1970	35,92	9,9	22,71	1,9	23,82	-1,6
1971	39,32	11,3	21,24	-6,5	21,76	-8,7
1972	43,88	11,6	20,54	-3,3	21,07	-3,1
1973	54,41	24,—	20,77	1,1	22,56	7,1
1974	68,26	25,5	22,53	8,5	24,52	8,7
1975	85,55	25,3	23,39	3,8	25,82	5,3
1976	115,30	34,8	26,84	14,8	29,91	15,8
1977	153,—	32,7	28,28	5,3	32,38	8,3

görelim: Gerçek (reel) ücretlere gelelim. (Daha ayrıntılı bilgi için bakınız *Ek II.*)

Tablo 5'de verdiğimiz brüt ortalama ücretlerdeki artışlardan fiyat artışlarının etkisini çıkarmaya çalışalım. *Tablo 7*, 1963-1977 arası İstanbul ve Ankara Geçinme Endeksleri'nde gösterilen fiyat artışlarını çıkardıktan sonra ulaşılan *brüt* gerçek ücretleri veriyor.

Tablodan görüldüğü gibi, ortalama ücretlerdeki "yüksek" artışlar, gerçek ücretlere gelince düşmekte, hatta zaman zaman eksiye geçmektedir. Bu eksiye geçişin, her iki gerçek ücret kolonunda da 1971-1972'ye rastlaması 12 Mart faşizm denemesini çağrıştırmaktadır. Sonra, 1963-1977 sürecine genelde bakarsak, görüyoruz ki gerçek ücretler 15 yılda 18TL'den topu topu 28-32TL'ye çıkabilmiştir. Yani gerçek ücretlerdeki artış dışı dokunur değildir.

Kaldı ki bu artış da gerçeği tam yansıtmıyor. *Tablo 7*'deki gerçek ücretler brüttür, içinde vergi yükünü de taşıyor. Bu, harcama gücünü hesaplarken, işçinin harcamadığı paraları da hesaba katmak anlamına gelir. Bu nedenle, net ortalama ücretlerden çıkarılan gerçek ücretler, değişmeleri daha gerçekçi gösterecektir.

Bir önceki tabloda (*Tablo 7*'de) gerçek ücretler yalnızca 1971-1972'de gerilemiş gözükiyordu. Oysa net ücretleri temel alırsak (*Tablo 8*) görüyoruz ki 1975-1977 yıllarında da gerileme vardır. Bu yıllarda da işçilerin yaşam düzeyleri mutlak olarak kötüleşmiştir. Sonra, 1971-1977 arası 7 yıllık değişmeye bakarsak, bir endekse göre düşme, öteki endekse göre ise ancak 3.5 liralık bir gerçek artış görürüz.

En önemlisi, son tabloların hepsinin yansıttığı bir gerçek vardır. 1976'daki ücret artış oranları öteki yıllara göre daha yüksektir. Buna da toplu sözleşme yılı deyip geçemeyiz. Sayılara, sınıf savaşımla bağlı olarak bakarsak, görürüz ki bu göreceli "yüksek"liğin altında yatan 1976 yılının şanlı bir savaş yılı olmasıdır.

Ancak, ne 1976'daki artışın oran olarak "yüksek" gözükmemesi, ne net ücretlerden ulaşılan gerçek ücretler yine de gerçek durumu tam yansıtmamaktadır. Örneğin, Türkiye'de 1972'den bu yana, kiralar fiyat endekslerinde sabit tutulmaktadır. Oysa yalnızca son üç-dört yılda kiralar %100-200 oranında artmıştır.⁽¹¹⁾ Bu nedenle Türkiye'deki fiyat endekslerinden çıkarak bulunan gerçek ücretlere "gerçek" gözüyle bakamayız.

Tablo: 8

Net Gerçek Ücretler* (1971-1977)

YILLAR	Ortalama ücretler (Net)		İstanbul Geçinme Endeksine göre net gerçek ücretler		Ankara Geçinme Endeksine göre net gerçek ücretler	
	TL	%	TL	%	TL	%
1971	31,70	—	31,70	—	31,70	—
1972	34,66	9,4	30,02	-5,3	30,05	-5,2
1973	41,27	19,1	31,38	4,5	30,90	2,9
1974	50,27	21,8	30,84	-1,7	32,62	5,5
1975	59,47	18,3	30,12	-2,4	32,46	-0,5
1976	76,10 ^{**}	30,0	32,81	9,0	35,66	9,9
1977	91,80 ^{**}	20,6	31,42	-4,2	35,12	-1,5

* Bu tabloda ulaşılan gerçek ücretler net olmasına karşın tutar olarak bir önceki brüt gerçek ücretlerden daha yüksek görünüyor. Bunun nedeni, bir önceki tablonun karşılaştırmayı 1963'den, bunun ise 1971'den başlatmasıdır. Ve de zaten amaç değişmelerin yönünü ve oranını görebilmektir. Gerçek ücret tutarları, değişmeleri somut canlandırmak içindir.

** Brüt ücretlerden %34 ve %40 vergi düşerek biz hesapladık.

Sonra, gerçek ücretlerdeki artışlar ulusal gelirdeki ve endüstri kesimi gelirlerindeki artışların gerisinde kalmaktadır. 1963-1973 arası karşılaştırma aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 9)

Tablo: 9

**Ulusal Gelir (1969 yılı üretici fiyatlarıyla)
ve Gerçek Ücret Artışları Karşılaştırılması**

YILLAR	Ulusal gelir artışları (%)	Endüstri kesimi gelir artışı (%)	Gerçek ücret artışı (%)
1963	9,7	12,0	—
1964	4,1	11,2	8,6
1965	3,1	9,5	6,1
1966	12,0	15,2	0,4
1967	4,2	8,2	-3,8
1968	6,7	11,1	2,9
1969	5,4	12,0	8,6
1970	5,6	2,1	1,9
1971	10,7	10,4	-6,5
1972	7,1	11,8	-3,3
1973	6,4	9,1	1,1

Türkiye'de İşçi Ücretleri ve Enflasyon. TİB Yayınları, no: 5, Ankara 1975, s.62 ve *İstanbul Geçinme Endeksi* sayılarına göre çıkardığımız gerçek ücret artışlarından derlenmiştir.

Tablo 9, işçi sınıfımızın burjuvaziyle arasındaki uçurumun açıldığını gösteriyor. Aynı olgu, gerçek ücretlerdeki artışları emek verimliliğindeki artışlarla karşılaştırınca da ortaya çıkmaktadır. Gerçek ücretlerdeki artış emek verimliliğinden geri kalıyorsa, bu, işçinin daha çok zaman patrona çalışması, sömürsünün artması ve burjuvaziyle arasındaki farkın daha çok açılması demektir. (Bu konuda ayrıntılı bilgi *Ek II*'de vardır.)

TİB'in açıkladığı gibi, özel kesimde, "...1973'de, 1963'e göre ücretler 159.6 puana çıkarken, verimlilik artışı bunun çok üstüne, 192'ye ulaşmıştır. Kamu kesiminde ise, bu durumun daha da kötü olduğu ve ücretler 142.1 puanda kalırken, verimliliğin 200.9'a çıktığı saptanmıştır. Daha sonraki yıllarda ve 1976'da da bu gelişmenin aksine hiçbir gelişmenin olmadığı açıktır. Yani görünüşte işçilerin ücretlerinde artışlar olurken, bu durum, işçilerin daha fazla sömürülmesi ve patronların daha fazla kâr etmeleriyle mümkün olmuştur."(12)

Burada yeri gelmişken belirtelim ki, gelişmiş kapitalist ülkelerde pek "moda" olan, ücretleri fiyat ve verimlilik artışına bağlı kılmaya çalışan görüşler Türkiye'de de yayılıyor. Hatta sözde işçiden yana olan, sosyalist geçinenlerin de bu görüşleri savunduklarını, ya da sinsice uyguladıklarını görüyoruz. Bu, aman şu artıkdğer oranını bozmayalım, aman şu kapitalizm zarar görmesin anlamına gelir.

Kapitalizmde ücret artışı istemlerinin işçi sınıfı açısından bir sınırı yoktur. Ücretler artıyor görünüp de gerçekte azalması diye, ücretlerin fiyat ve verimlilik artışlarının gerisinde kalmaması dikkat edilecek bir konudur. Ama ücret artışlarını burada durdurmak, daha daha artması için savaş vermemek, işçi sınıfının ekonomik savaşımıyla siyasal savaşımının, sömürüyü azaltma savaşımıyla sömürüyü kaldırma savaşımının arasına duvar çekmektir.

İşçi sınıfımızın sendikalarına sızmış oportünistler bunları kabul eder gözüküyorlar ama "havada istemler olmaz, uygulanabilir istemler ileri sürmeliyiz, devrimciler gerçekçi olur!" diyorlar. Gerçekten de ilk bakışta çok "etkileyici" bir tutum. Ama Lenin buna şöyle yanıt veriyor: "Eğer biz bir istemin 'uygulanabilirliğinden', onun genel olarak toplumsal gelişmenin çıkarlarına değil de, ekonomik ve siyasal koşulların o günkü durumuna uygunluğunu anlıyorsak, bu tümünden yanlış bir ölçüttür..."(13)

Bizim bakacağımız, genel toplumsal gelişmenin çıkarıdır. Bu ise kapitalizmi yıkmak, sosyalizmi kurmaktır. Öyleyse kapitalizmin "veremeyeceği" kadar yüksek ücretler neden istemeyelim? Hele ki ücretlerin daha niteliksiz işgücünün değerine bile ulaşamadığı, işçi sınıfının yoksulluk çizgisi altında yaşadığı, 50'sinde öldüğü, çocuğunu okutmadığı ülkemizde neden biz %200, %300 ücret artışı istemeyelim? Kapitalizm veremezmiş. Veremesin! Biz, istemimizin haklılığına yığınları inandıralım, o vermesin de

düzenini onun başına yıkalım. İşte bunun için ücret artışı istemlerini şuna buna kısıtlayan görüşler ne denli "devrimci", ne denli "gerçekçi" görünse, aslında devrimci de değildir, çağın ve ülkenin gerçeklerine de uymaz. Gerçekler devrimcidir. Ücretler konusunda da öyle.

İş Koşulları

Türkiye işçi sınıfının yaşam koşullarını anlamak için bakılması gerekli bir başka yön de işyerindeki çalışma ortamıdır.

İşçinin, emekçinin sırtından kazandığı paralarla zenginleyen burjuvazi, bu zenginlikleri yaratanların sağlıklarının, can güvenliklerinin güvencesi için en ilkel önlemleri bile almıyor. III. Beş Yıllık Plan'da dendiğine göre, çalışma koşulları içinde iş kazaları ve

Tablo: 10

1973 yılı ağır iş kazaları uluslararası karşılaştırması
(1000 işçi başına tazmin edilmiş kaza oranları)

Ülkeler	Madencilik	Kömür madenleri	Yapım sanayii
Türkiye	4,10	5,50	0,19
Fransa	0,69	0,64	0,13 (a)
Almanya	0,69	—	0,17
İngiltere	0,43	0,41	0,04
Kıbrıs	0,28	—	0,05
İspanya	0,57	0,83 (b)	0,06
Yunanistan	0,42 (a)	—	0,13 (c)
İtalya	0,33 (b)	—	0,09 (b)
Yugoslavya	0,18	0,25	0,09
Pakistan	1,07 (c)	0,90 (c)	0,16 (c)
Suriye	1,01 (a)	—	0,35

Year Book 1974. International Labour Office, pp: 719-726.

(a) 1972 rakamı; (b) 1971 rakamı; (c) 1970 rakamı.

meslek hastalıkları, endüstrileşme sürecindeki teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak artış göstermektedir. Öyleyse hatta sevinmemiz gerekir değil mi?

Oysa gerçeğin acı yüzünü, artan iş kazaları karşısında kendilerini sorumluluktan kurtarmaya çalışan Çalışma Bakanlığı İşçi Sağlığı Müdürlüğü'nün TRT muhabirine verdiği demeçte görüyoruz. Şöyle diyor: "Türkiye'de 600.000 işyeri vardır. Eldeki personelle ancak 20.000'i denetlenebiliyor."⁽¹⁴⁾ Bu demektir ki, *ülkemizdeki işyerlerinin %96,7'si her çeşit sağlık denetiminden uzak, patronların gönlünce çalışıyorlar. Açıkcası, işyerlerinin %96,7'sinde kör total yasalar bile geçmiyor, patronlar "yasa benim" diyorlar.*

Böylece Türkiye iş kazası oranlarının dünyada *en yüksek* olduğu ülkelerden biri olmuştur. Yukarıdaki tabloda bu durumu izleyebiliriz. (Tablo: 10)

Yurdumuzda, ağır iş kazalarının kendi içindeki gelişimine baktığımızda, bunların madencilik ve kömür madenciliğinde artan bir eğilim içinde olduğunu, yapım endüstrisinde de azalmadığını görüyoruz. (Tablo: 11)

Tablo: 11

1964-1973 arası ağır iş kazaları oranları

YILLAR	madencilik	kömür mad.	yapım sana.
1964	2,90	3,60	0,20
1965	3,90	4,90	0,17
1966	4,80	3,90	0,23
1967	2,80	3,50	0,19
1968	2,90	3,50	0,19
1969	3,50	4,90	0,22
1970	3,20	4,00	0,10
1971	2,40	3,00	0,17
1972	3,10	3,70	0,17
1973	4,10	5,50	0,19

Year Book 1974. International Labour Office, pp: 719-726.

Ne ki, yukarıda kullandığımız iki tablo da durumun korkunçluğu hakkında yeterli bir fikir vermiyor. Çünkü bir kez bu rakamlar ağır iş kazalarını, ikincisi, tazminat ödenmiş iş kazalarını kapsı-

Tablo: 12

Yıllara göre sigortalı işçi sayısı,
meslek hastalıkları ihbarı ve iş kazaları

YILLAR	İşçi sayısı	Meslek has. ihbarı	İş kazaları
1950	342.000	260	19.775
1955	533.216	199	31.505
1960	620.900	424	63.014
1965	895.802	1.134	92.961
1970	1.313.500	687	144.731
1971	1.404.816	287	150.170
1972	1.525.012	248	163.204
1973	1.649.079	159	177.004
1974	1.799.998	221	179.550
1975	1.825.000	325	—
1976	2.017.875	641	201.000*

Birlik Haberleri. No 21'den, TİB Bülteni sayı: 42'den ve TİB raporu 1976'da Türkiye Ekonomisi'nden derlenmiştir.

* TİB Bülteni'nde 1976 için verilen %10'luk orandan çıkarılmıştır.

yor. Bu nedenle, asıl bakmamız gereken, toplam iş kazaları ve bunun sigortalı işçi sayısına oranıdır. Bu da, *Tablo 12*'de görülmektedir.

Öncelikle *Tablo 12*'nin yalnız sigortalıları kapsadığını unutmayalım. Kaçak, sigortasız işçilerin her türlü güvenceden yoksun olduklarını, onların başına gelen hastalık ve kazaların duyulmayacağını düşünürsek sayıların ne denli düşük yansıdığını anlarız.

Sonra, meslek hastalıklarının sayısındaki azlık göze çarpmaktadır. Bu, işçilerin hastalık gerekçesiyle işyerine başvurmaktan çekindiklerini gösteriyor. Ülkemizdeki yaygın işsizlikle birlikte düşünüldüğünde bunun anlamı daha iyi ortaya çıkar. İşçi sınıfımız tezgâh başında yaşayıp, tezgâh başında ölüyor. İşte, bizdeki kapitalizm böylesi bir yaşam düzeyi sağlıyor.

En önemlisi, tablonun gerçekleri tam yansıtmamasına karşın, yine de ortaya çıkan iş kazası sayılarının yüksekliğidir. Türkiye'de iş kazalarının sigortalı işçi sayısına oranı ortalama %10'dur. Bu, örneğin 1976'da, hergün 550 işçinin... her saat 23 işçinin... her 5 dakikada 2 işçinin iş kazasına uğraması demektir.

Buraya dek ağır ya da hafif ama hep hastalık ve iş kazalarına değindik. Ama bir de işçilerimiz arasındaki deyimle, "iş cinayetleri" var. Sosyal Sigortalar Kurumu'nun açıkladığı resmi sayılara göre, 1969-1974 arası beş yılda Türkiye'de 4129 işçi iş "kazası"nda ölmüştür. Yalnızca 1975'de bu sayı 1083'tür.⁽¹⁵⁾ Gerçek sayılar ise çok daha yüksektir. Bu duruma ancak *yığınsal kıyım* denir.

Temel Gereksinimlerin Karşlanması

İşçi sınıfımızın yaşam koşullarını belirleyen önemli bir gösterge de temel gereksinimlerin ne denli karşılandığıdır.

Beslenme sorununu alalım. TÖB-DER yayınlarından *Türkiye'de Beslenme Sorunu* adlı kitapta belirtildiği gibi, "kişi sağlığının korunması için gerekli olan besinlerin en az miktarı günde 150 gram et, yarım kilo süt, bir yumurta, 300 gram sebze-meyve ile yaklaşık 200 gram tahıl ve yeterince yağ ve şeker, bir kişinin günde alması gereken besin maddeleridir. Günümüz fiyat-

larıyla (yani 1974—R.Y.) bunların tutarı aşağıdadır:

150x30,00	450 kuruş et
500x6,00	300 kuruş süt
1x1,25	125 kuruş yumurta
300x5,00	150 kuruş sebze-meyva
1x2,00	200 kuruş ekmek
50x50,00	250 kuruş yağ
100x9,50	95 kuruş şeker
<hr/>	
TOPLAM	15 lira 70 kuruş". ⁽¹⁶⁾

Buna göre, daha 1974 yılında 5 kişilik bir işçi ailesi günde 78,50TL yalnızca yiyecek giderlerine harcamak zorundaydı. 1974-1977 arasında gıda maddeleri %84,6 oranında pahalılandı.⁽¹⁷⁾ OECD'ye göre 1978 yazında, 1977'ye oranla geçim endeksi %70 yine fırladı.⁽¹⁸⁾ Demek ki, 1974'ün 78,50 lirası, 1978 sonu için 246,33 lira eder. Yalnızca yiyecek için! Bunun ne demek olduğunu ücretlerin düzeyinden biliyoruz. İşçi sınıfımız *gizli açlık* çekiyor.

İşçilerimizin yaşadıkları konutlara gelince, bunu hiçbir tablo, hiçbir istatistikle anlama olanağı yoktur. Örneğin, Üçüncü Beş Yıllık Plan'a göre, 1973 yılı başında varolan konutların yalnızca %10'u çürük konut niteliğindedir. Toplam konut sayısının o yıl 2 milyon 800 bin kadar olduğunu düşünürsek, demek ki ancak 280.000 kadar "çürük" konut vardır. Öte yanda, 1972 yılı sonunda gecekonduların sayısı 700.000'in üstündedir. Bu durumda neye "çürük" konut dendiğini anlayabilmek için Türkiye kapitalizminin insana verdiği değeri iyi bilmek gerekir.

İşçi sınıfımız işte bu "çürük" konut kapsamına girmeyen gecekondularda yaşar.

Kaçak İşçiler

İş Yasası'na göre, işçi çalıştıran her işyeri, işyeri bildirgesi vermek, çalıştırdığı işçileri bildirmek ve onları sigortalamak zorundadır. Oysa, yurdumuzda işyerlerinin büyük çoğunluğu hiçbir zaman bildirme vermemiş, kaçak işçi çalıştırmayı sürdürmüştür. Hatta bunların sayısı ve oranı her geçen yıl artmaktadır. (Tablo: 13)

Tablo: 13

Kaçak işçi çalıştıran işyeri sayısı ve oranı

YILLAR	Kayıtlı işyeri sayısı	Bildirgesi alınan işyeri sayısı	Kaçak işçi çalıştıran işyeri oranı
1969	248.643	103.652	%58
1970	279.405	109.391	%61
1971	364.240	154.812	%57
1972	429.453	174.344	%59
1973	526.305	184.427	%65
1974	578.714	195.929	%66
1975	642.672	205.441	%68
1976	738.646	216.941	%71

TİB Bülteni. Aralık 1977, sayı 42, s.25.

Görülüyor ki, 1969'dan bu yana kaçak işçi çalıştıran işyerlerinin sayısı ve oranı her yıl artmış ve oran olarak işyerlerinin

%71'ine varmıştır. Kaynaklandığımız yazıda da söylendiği gibi, bu işyerlerinde ortalama 4 işçinin çalıştığını düşünürsek, 1976 yılında 2 milyondan fazla kaçak işçi çalıştırıldığı ortaya çıkar. Aynı yıl sigortalı işçilerin sayısı ise 2 milyondur. Demek ki sigorta kapsamına giren işçilerimizin, tarım dışında (ki tarım işçilerinin sosyal sigorta hakları yoktur) kaba taslak ancak %50'si sigortalıdır.

İşsizlik

İşsizler ordusunu işçi sınıfının bir parçası saymayan ve dolayısıyla işsizlerle işçi sınıfının çalışan kesiminin durumlarını birbirinden ayıran görüşler Türkiye'de özellikle burjuva bilim çevrelerinde oldukça yaygındır. Peki biz neden işsizlik sorununu, işçi sınıfının iş ve yaşam koşulları bölümünde ele alıyoruz?

"Genellikle işçi sınıfının yaşam standartlarından söz ederken kastedilen yedek ordu diye bilinen işsizlerin değil, yalnızca çalışan işçilerin standartlarıdır. İşçi sınıfının yaşam standartlarına böylesi bir yaklaşım doğru mudur? Ben doğru olmadığını düşünüyorum. Eğer kendi işgücünü satmadan yaşayamayacak insanlardan oluşan bir işsizler yedek ordusu varsa, demek ki bu işsizler zorunlu olarak işçi sınıfının bir parçasıdır. Ve eğer bunlar işçi sınıfının bir parçası iseler, demek ki onların yoksul koşulları, üretimde yer almış işçilerin yaşam koşullarını etkilemeden olamaz. Bu nedenle, kapitalist ülkelerde işçi sınıfının yaşam koşullarını tanımlarken, işsiz işçilerin oluşturduğu yedek ordunun durumunun da hesaba katılması gerektiğini düşünüyorum"⁽¹⁹⁾ diyor Stalin.

Bu bölümde buraya dek olan başlıklar altında, iş kazaları, iş cinayetleri, beslenme, kaçak çalışma gibi sorunlardan söz ettik. Oysa ülkemizde bu "sorunların" bile bazılarına sahip olmayan milyonlarca işsiz var!

Kapitalist ülkelerde işsizlik sayıları en çok çarpıtılan sayılardır. Türkiye de bunun dışında değil. Ama ne zaman ki işsizlik düzeni tehdit etmeye başlayan büyük toplumsal sorun oluyor, o zaman "hizmete özel" raporlar işlemeye, burjuvazi işsizlikle yakından "ilgilenmeye" başlıyor. Örneğin, böyle "hizmete özel" raporlardan *İstihdam-İnsangücü Özel İhtisas Komisyonu Raporu* şöyle diyor: "1971 yılında Türkiye'de, 1.750.000 kadar tarımda,

250.000 kadarı tarım dışında olmak üzere 2.000.000 dolaylarında gizli ve açık işsiz vardır. Ayrıca, her yıl işgücüne 400.000 katılma olmaktadır. Planlı döneme girildiğinden bu yana ekonominin yarattığı ortalama istihdam yılda 135.000 dolaylarındadır. Son yıllarda dış ülkelere göç, yılda 100.000'e ulaşmıştır. Bu durumda her yıl, mevcut 2 milyonluk işsiz stokuna 165.000 eklenmektedir. Bu koşulların devamı halinde 1980'lerde 'işgücü patlaması' tehlikesinden söz edilebilir."⁽²⁰⁾ Rapor sayıları tam doğru vermiyor ama "tehlikeyi" haber veriyor.

Gerçekten Türkiye'nin eski bir sorunu olan işsizlik, artık patlama düzeyine varmıştır. OECD, 1978 sonu için Türkiye'de 15-64 yaş arasındaki çalışabilir nüfusun en az %20'sinin, yani en az 3,5 milyonunun işsiz olduğunu bildiriyor. Sosyal Güvenlik Bakanı ise 7 milyon olarak açıklıyor. Değişik sayılar ileri sürülmesine karşın, görüyoruz ki işsizliğin çok geniş boyutlarını artık herkes kabul etmek zorundadır.

İşsizlik, çalışanıyla, işsiziyle tüm işçi sınıfımızın yaşam düzeyini olduğundan da geri çekiyor. İşsizlik, işçi sınıfının bir kesiminin tüm gelirin yok olması demekse bu işçi sınıfının *bir bütün olarak gerçek ücretlerini* daha da düşürüyor. Bunun yanında çalışan işçilerin belli bir "karagün akçesi" ayrımları gereklidir. Bu da gerçek ücretleri düşürüyor. Başka bir deyişle, hem bundan önce gördüğümüz ücretlerin düşüklüğünde işsizliğin payı var, hem de o düşük ücretler bile (bir bütün olarak) işçi sınıfımızın yaşam düzeyinin yukarisindedir!

Sonuç

İşçi sınıfımızın iş ve yaşam koşullarını böylece kalın hatlarıyla görmüş oluyoruz. Şimdi, kısaca özetleyelim ve çıkan sonuçların genel bir değerlendirmesini yapalım.

Türkiye işçi sınıfı çok ağır bir sömürü altındadır. 1973'de yalnızca büyük yapım endüstrisinde artık-değer oranı %400 kadardır. İşçi sınıfımızın bütünü içinse çok daha yüksektir. Üstelik genel eğilim, artık-değer oranının giderek yükseleceğini göstermektedir.

Türkiye işçi sınıfının sömürü oranı, ileri kapitalist — emperya-

list ülkeler işçi sınıfının sömürü oranından çok daha yüksektir. Örneğin, 1969'da, Birleşik Amerika'daki oranın 2-3 katıdır.

Türkiye'de işçi ücretleriyle işgücü değeri arasında büyük ve giderek açılan bir uçurum vardır.

Resmi asgari ücret niteliksiz işgücünün değerinden çok çok daha düşüktür. Aradaki fark giderek büyümektedir. 1978'de niteliksiz işgücünün değeri, uygulanan asgari ücretin 7 katıdır. Buna göre, 1978 sonunda asgari ücret 800TL olması gerekirken, ancak 110TL'dir. Üstelik daha resmi asgari ücretin uygulamaya girmediği alanlar vardır. Uygulandığı alanlarda ise, tüm ücretleri geri çekici yönde etki yapmaktadır. Bu bakımdan, hem uygulanması, hem niteliksiz işgücü değerine uygun düzeyde saptanması için asgari ücret bir savaşım odağı olmayı hak etmiştir.

Asgari ücret bir yana, ülkemizde daha ortalama ücretler niteliksiz işgücünün değerine, yani olması gerekli asgari ücret düzeyine yükselebilmiş değildir. Hatta aradaki fark açılmaktadır. Örneğin, 1977'de ortalama ücretler, niteliksiz işgücü değerinin ancak %51'i, yani yansı kadardır.

İşçilerin brüt gerçek ücretleri 15 yıllık bir dönemde 18 liradan ancak 28-32 liraya çıkabilmiştir. 1971-1977 dönemi için net gerçek ücretler ise 1972, 1975 ve 1977 yıllarında düşmüştür. Gerçek ücretler hem geneli kapsamamaktadır, hem kapsadığını doğru yansıtmamaktadır. Yine de eldeki gerçek ücret artışlarını emek verimliliğindeki, ulusal gelirdeki ve endüstri kesimi gelirlerindeki artışlarla karşılaştırdığımızda, işçi sınıfımızın durumunun burjuvazinin durumuna oranla giderek gerilediğini anlarız.

İşçi sınıfımızın iş koşulları da aldığı ücretler denli kötüdür. Türkiye, dünyanın en çok iş kazası olan ülkeleri arasındadır. İş yerleri denetimden uzaktır.

Ülkemizde işçiler temel gereksinimlerini bile karşılayamamaktadırlar. Örneğin, 1978'de 5 kişilik bir işçi ailesinin yalnızca beslenmesi için günde 246TL gerekmektedir. Demek ki, işçi sınıfımız gizli açlık çekmektedir.

Sigorta kapsamına giren işçilerin %50'si sigortasız, kaçak çalışmaktadır. Onların durumları daha da kötüdür.

Bir de kaçak bile çalışmayan milyonlarca işsiz vardır. Verilen işsiz sayıları 7 milyona dek çıkmaktadır. İşsizlik "patlama" durumuna varmıştır. Bu durum, işçi sınıfımızın bir bütün olarak yaşam düzeyini düşürmektedir. İşsizlik hem ücretlerin düşüklüğün-

de yansımakta, hem o düşük ücretlerin bile bir bütün olarak işçi sınıfımızın yaşam düzeyini olduğundan çok daha yüksek gösterdiğini vurgulamayı gerektirmektedir.

Türkiye işçi sınıfının bu bölümde ele aldığımız ve yukarıda kısaca özetlediğimiz bu durumundan ne gibi sonuçlar çıkar?

Birincisi, görüyoruz ki, kapitalizmin işçi sınıfının durumunda “*göreceli kötüleşme*” yasası (relative deterioration) Türkiye’de büyük bir açıklıkla işlemektedir.

İşçilerin gerçek ücretlerindeki artışlar, *sayıların yansıttığı* kadarıyla bile, emek verimliliği, ulusal gelir ve endüstri kesimi geliri artışının çok gerisindedir. Sayıların doğru yansıtmadığını, ya da hiç yansıtmadığını ve iş koşulları, beslenme, kaçak işçiler, işsizlik gibi sorunları da dikkate alırsak, bir bütün olarak işçi sınıfımızın durumunda *göreceli kötüleşme* elle tutulur, gözle görülür derecede somuttur.

İkincisi, kapitalizmin işçi sınıfının durumunda “*mutlak kötüleşme*” yasası da Türkiye’de işlemektedir. Bu yasanın iki yanı vardır. Biri, “*toplumsal anlamda mutlak kötüleşme*”dir. Ötekisi, “*fiziksel anlamda mutlak kötüleşme*”dir.

Kapitalizm ilerledikçe, üretim güçleri geliştikçe, tüm toplum için gereksinimlerin de yükseleceği, Lenin’in gösterdiği bir yasadır. Üretim güçlerinin genel düzeyi orta derecede gelişmiş olan Türkiye’de kapitalizm son hızla aşamalar geçiriyor, nitelik sıçramaları yapıyor. Demek ki, tüm toplumun ve bu toplumun bir parçası olan işçi sınıfının gereksinimleri de son hızla artıyor. Oysa gördüğümüz gibi, işçi sınıfının yaşam koşulları, artan gereksinimleri karşılayabilecek bir gelişme göstermekten çok uzaktır.

Üstelik, ücretlerle işgücü değeri arasındaki uçurum giderek büyüyor. Yine sayıların yansıtmadığı gerçekleri de anımsayalım. Demek ki, bir bütün olarak Türkiye işçi sınıfının durumu artan gereksinimleri karşılayamadığı gibi, işçilerin yaşam düzeyi ile gereksinimler arasındaki fark giderek genişliyor. Öyleyse, işçi sınıfımızın durumunda *toplumsal anlamda mutlak kötüleşme* de vardır.

İşçi sınıfımızın durumunda, fiziksel anlamda mutlak kötüleşme var mıdır? Fiziksel kötüleşmenin sayısal olarak en kesin belirtisi gerçek ücretlerde düşmedir. Gerçek ücretlerdeki değişimlere baktığımızda görüyoruz ki, 1971-1972, 1975 ve 1977’de gerçek bir gerileme olmuştur. Bu nedenle, hiç kuşkusuz, bu

yıllarda işçi sınıfımızın durumunda *fiziksel anlamda mutlak kötüleşme* olmuştur diyebiliriz.

Ancak fiziksel anlamda mutlak kötüleşme bir eğilimdir. Yalnızca belli yıllarla kısıtlayamayız. Bu açıdan, 1971-1977 arasında net ücretlerdeki gerçek değişmelere bakarsak, bir endekse göre, 1977'de işçilerin gerçek ücretlerinin 1971'in altında olduğunu görürüz. 1971'de gerçek ücretler 100 ise 1977'de 99,1'dir. Aralarındaki gerilemeler bir yana, ücretlerin 7 yıl öncesine göre gerçek bir düşüş göstermesi fiziksel anlamda mutlak kötüleşmenin bir eğilim olarak da varlığını kanıtlamaktadır.

Bizi bu sonuca ulaştıran endeks (İstanbul Geçinme Endeksi) fiyat artışlarının göreceli olarak en yüksek yansıdığı endekstir. Bizce buna dayanarak ulaşılan gerçek ücretlerdeki değişmelerden genellemeye gitmek hiç de ters olmaz. Endeksler fiyat artışlarını genel olarak düşük yansıtıyor. Dayanak aldığımız ortalama ücret sayıları yükseltici eğilimler taşıyor. Bunların sonucu olarak, gerçek ücretler, kapsadığı kesimin gerçek durumunu yükselterek yansıtıyor. Bu işin bir yanı. İşin bir başka yanı ise, gerçek ücretlerin kapsadığı kesimin sigorta kapsamına giren ücretlilerin yalnızca yarısı oluşudur. Bunun yanında, daha sigorta kapsamına girmemiş ama çoktan işçi sınıfı kapsamına girmiş işçiler var. Asgari ücretin bile işlemediği geniş kesimler var. En önemlisi, işsizler ordusu var. Bunların yanısıra, akıl şaşırtıcı bir hızla artışını sürdüren fiyatlar var. Özetle, Türkiye'de gerçek ücret sayıları hem kapsam olarak dar, hem yansıttığı gerçekler açısından kısıtlıdır. Bu bakımdan, bir bütün olarak sınıfımızın durumunda bugün *fiziksel anlamda mutlak kötüleşme* eğiliminin olduğunu büyük bir ağırlıkla söyleyebiliriz.

Görülüyor ki kapitalizmde işçi sınıfının durumuna ilişkin eğilimleri veren yasalar Türkiye'de ve benzeri ülkelerde tüm şiddetiyle işlemektedir. Emperyalist ülkelerde ise bu yasaların işleyişi, bu bölümün başında değindiğimiz etkenlerce yavaşlatılmıştır. Hatta dönem dönem işleyişin üstesinden gelinmiştir. İşte bu da, Türkiye işçi sınıfının iş ve yaşam koşullarıyla, ileri kapitalist — emperyalist ülkelerdeki iş ve yaşam koşulları arasında nesnel olarak farklılık getirmektedir.

İleri kapitalist ülkelerle, az ve orta gelişmiş kapitalist ülkeler işçi sınıflarının iş ve yaşam koşulları arasındaki bu nesnel ekonomik fark, dünya işçi sınıfı hareketindeki oportünist ve revizyonist

eğilimleri anlamada can alıcı öneme sahiptir. (Bu demek değildir ki Türkiye'de oportünizmin nesnel temeli yoktur.) 1920'de Komintern'de yaptığı konuşmada Lenin şöyle diyor:

"Burada sormalıyız: Bu çeşit eğilimlerin Avrupa'daki inatçılığı nasıl açıklanacak? Neden bu oportünizm Batı Avrupa'da, bizim ülkemizde olduğundan daha güçlü? Öyle, çünkü ileri ülkelerin kültürü, bir milyar ezilen insanın sırtından yaşayabilmelerinin sonucuydu ve hâlâ da sonucudur. Öyle, çünkü bu ülkelerin kapitalistleri, bu yolla, kendi ülkelerinde işçileri yağmalayarak elde edebilecekleri kârlardan çok daha fazlasını elde ediyorlar. (...) İşte bu yüz milyonlara varan aşırı kârlar, işçi sınıfı hareketi içinde oportünizmin tabanını yaratmaktadır."⁽²¹⁾

Lenin'in sözünü ettiği tekel kârları günümüzde de sürüyor ve artıyor. Dün Lenin, Batı Avrupa işçi hareketindeki oportünizmi anlayabilmek için nasıl öncelikle ekonomik temele bakmışsa, bugün de örneğin, "Avrupa komünizmi"ni ve her çeşit "demokratik" eğilimi anlayabilmek için yine öncelikle ekonomik temele bakmak gerekiyor.

Kuşkusuz, ileri kapitalist ülkelerde de devrimler olacaktır. Kuşkusuz, oralarda da devrimi toplumun tek gerçek devrimci gücü olan proletarya yapacaktır. Bunları söylemeye bile gerek yok. İşçi sınıfının *nesnel* devrimciliği, *nesnel* tarihsel görevi, onun üretimde tuttuğu yerden gelir. Bizim tartıştığımız nokta, emperyalist ülkelerde, en başta bugünkü ekonomik koşullar nedeniyle proletaryanın, nesnel rolünün *özel* anlayışına varmasındaki güçlüklerdir. Engels'in 8 ekim 1858 tarihli Marks'a mektubunda yazdıkları, bu sorunu anlamada can alıcı öneme sahiptir. Okuyalım.

"...İngiliz proletaryası gerçekte gitgide daha fazla burjuvalaşıyor. (...) Tüm dünyayı sömüren bir ulus için buna tabii bir ölçüye dek hak verilebilir. *Burada, duruma yardımcı olabilecek tek şey, birkaç adamakıllı kötü yıl olurdu.* Oysa, altın bulgularından bu yana, bu da çok kolay gerçekleşir gözüküyor."⁽²²⁾ (İtalikler bizden)

Engels ne denli açık söylüyor değil mi? Aslında bu gerçekler, sağduyu sahibi tüm işçilerin sezdiği, anladığı, bildiği gerçeklerdir. Onların kafasını karıştırmaya çalışanlar, Marksizm sahtekârlarıdır, o "okumuş" oportünistlerdir.

Son yıllarda, emperyalist ülkelerin ekonomik ve toplumsal

yaşamı bozulmaya başladı. 1970'lerin başından bu yana, ileri kapitalist ülkeler işçi ve emekçilerinin yaşam düzeylerinde, gerçek gelirlerinde duraklama, hatta yer yer düşme vardır. Finans-kapital, başında Sovyetler Birliği'nin yürüdüğü dünya sosyalist sisteminin ve ulusal kurtuluş hareketlerinin büyük başarıları altındaki gerileyişinin, ardı kesilmeyen bunalımların sonuçlarını kendi işçi sınıfına yüklemek için daha azgınca saldırıyor. Enflasyon, yığınsal işsizlik süregelenleşiyor. SBKP 25. Kongresi'ne sunduğu raporda L.İ. Brejnev, "...bugünkü bunalım farklıdır"⁽²³⁾ diyor. Bu durum altında, geniş emekçi yığınlarını kaplayan grev hareketi, "son birkaç on yıl içindeki en yüksek düzeye"⁽²⁴⁾ ulaşıyor. Böylece, ileri kapitalist ülkelerde kapitalizmin, II. Dünya Savaşı'ndan günümüze dek yaşadığı göreceli barışçıl ilerleme döneminin sonunun gelmekte olduğunu düşünebiliriz. Bu düşüncemiz "istekçi" bir düşünce değilse, bu toplumlar giderek daha keskin sınıf kavgaları içinden geçerlerse, işte o zaman görürüz ileri kapitalist ülkeler işçi sınıfının üstünlüğünü. O zaman görürüz dünya proletaryasının bu en seçme birliğinin karşılaştırılmaz örgütlenme yeteneğini, üstün bilgi düzeyini, o korkunç gücünü.

Ne var ki, bugün daha o gün değildir. Bugün, Türkiye ve benzeri ülkeler işçisi, emekçisi, ileri kapitalist ülkelerde olduğundan çok daha ağır bir sömürü altındadır. "Çifte boyunduruk" altındadır. Bunun sonucu olarak, ekonomik ve toplumsal yaşam, nesnel açmazlardan sınırlanmıyor. Sorunların çapı, bunalımların derinliği Batı ile karşılaştırılmayacak denli büyüyor. İşçi sınıfı ve tüm emekçiler dayanılmaz koşullara katlanmak durumunda kalıyor. Bunlara bağlı olarak, az ve orta gelişmiş kapitalist ülkeler ve bu arada Türkiye, emperyalist zincirin zayıf halkaları haline geliyor. Sınıf savaşımı, sık sık patlamalarla görülmedik boyutlar alıyor.

Lenin, emperyalist ülkelerle az ve orta gelişmiş ülkelerin bu farklı konumlarından kalkarak, bu ülkelerin dünya devrimindeki yerini, rolünü belirlemiştir. Daha doğrusu, somut yaşamda varolan bu belirlenişi bilince çıkarmıştır. Şöyle demiştir Lenin: "Biz diyoruz ki, kolay talan olanaklarına sahip ve işçilerin üst kesimini satın alabilen şu sömürge ülkeler arasında yer almayan ülkelerde hareketin başlaması daha kolaydır."⁽²⁵⁾

Kapitalist ülkelerde devrim sorunları üstüne düşünenlerin hiç unutmamaları gereken yukardaki bu fikri Lenin aynı yıl içinde

(1918) daha da geliştirdi ve bir genelleme yaptı: *Avrupa'da (emperyalist ülkelerde) devrimi başlatmak zor, tamamlamak ve sosyalizmi kurmak çok daha kolay olacaktır. Oysa, Rusya gibi ülkelerde (az ve orta gelişmiş kapitalist ülkelerde) devrimi başlatmak daha kolay, sürdürmek ve sosyalizmi kurmak çok daha zor olacaktır.*(26)

Evet, Türkiye ve benzeri ülkeler bugün devrime, emperyalist ülkelerden çok daha yakındır. Çünkü devrim, bizim küçük burjuva sosyalistlerimiz, kendi söyler kendi dinler örneği, sabahlara dek tartışıyorlar diye gerçekleşmez. *"Devrim, ancak büyük ekonomik gereksinimlerin harekete geçirdiği yığınlarca yapılabilir."*(27) (İtalikler bizden) İşte bu nedenle Türkiye emperyalist zincirin zayıf halkasıdır.

4. Türkiye İşçi Sınıfının Savaşımı Giderek Siyasal Nitelik Alıyor

Türkiye İşçi Sınıfının Savaşımında Bazı Yeni Olgular

Türkiye kapitalizminin gelişme özellikleri ve derinleşen ekonomik bunalım, işçi sınıfının ve halkın yaşam koşulları, toplumdaki süregelen siyasal bunalım, Sovyetler Birliği ve öteki sosyalist ülkelerin devrimcileştirici etkisi gibi etkenler altında Türkiye işçi sınıfının ekonomik savaşımı hızla yükseliyor.

1968 yılında Derby lastik fabrikasının 1800 işçisinin giriştiği ilk fabrika işgalinden bu yana ancak 10 yıl geçti. Derby işçisi, "yasal" yoldan elde edemediği sendika seçme özgürlüğünü, bir başka demokratik yöntem uygulayarak elde etmişti. Bugün fabrika işgali, işçi sınıfımız için alışıldık bir savaşım yoludur. Kavel, Türk Demirdöküm, Singer, Sungurlar...

15-16 Haziran 1970'de İstanbul ve çevresinde 100 bini aşkın işçi şalterlere basarak 135 fabrikada işi durdurmuştu. İki gün boyunca İstanbul'un her yanında polis ve orduyla işçiler arasında kanlı çatışmalar olmuş, gerici iktidar duruma ancak sıkı-yönetim ilan ederek hakim olabilmişti. Ve 15-16 Haziran, Türkiye işçi hareketi için yeni bir dönemi başlatmıştı. Aradan ancak 8 yıl geçti. Ama bugün 100 binlik dev işçi çıkışları alışıldık bir

savaşım yoludur.

Bu gidişi uzun boylu anlatacak, boyutlarını her yönüyle göstermeye çalışacak değiliz. Olaylar hepimizin gözleri önündedir. Biz bu hareketin yalnızca birkaç önemli karakteristiğinin altını çizeceğiz, savaşımın dönmekte olduğu yöne değineceğiz. Amacımız, işçi sınıfı hareketinin vardığı aşamayı, bunun anlamını gösterebilmektir. Bu konuda devrimci çevrelerde önemli bazı yanlışlar yapılmaktadır.

Öte yanda, Türkiye işçi sınıfının ulaştığı savaşım düzeyi, onun ulaştığı sınıf bilincinin de göstergesi olacaktır. Sınıf bilincini hiçbir şey toplumsal pratik gibi yansıtamaz. Tüm anketler, soru kâğıtları belli yararlarla birlikte çok çeşitli sınırlılıklar taşır. Oysa sınıf savaşımı nesnelir, somuttur.

Türkiye işçi sınıfının ekonomik-sendikal savaşımının son yıllarda gösterdiği bazı önemli eğilimleri şöylece sıralayabiliriz.

Birincisi, işçi hareketinde son yıllarda görülen hızlı sendikalaşmadır. Lenin, "sendikalar, işçilerin dağınıklık ve çaresizlikten sınıf örgütünün ilk esaslarına geçişi gösterdiği kadarıyla, işçi sınıfı için ileriye doğru dev bir adımdı"⁽¹⁾ diyor. Gerçekten sendikal örgütlenme ve sendikal bilinç, gerçek sınıf bilinci elde etme yolunda önemli bir adımdır.

Bir ülkede salt sendika üyesi oranı bile, o ülke işçilerinin kendilerini öteki sınıflardan ne denli ayrı bir sınıf olarak gördüklerini, toplumdaki tüm öteki sınıf ve katmanlardan farklı olan çıkarlarını ne denli anladıklarını gösterir.

1971 sayılarıyla Fransa'da %20, Federal Almanya'da %25, İtalya'da %30 olan sendikal işçi oranı, Türkiye'de de %30'dur.⁽²⁾ Bu oran sonraki yıllarda artışını hızla sürdürmüş ve yığınlardaki hareketlenmeye paralel olarak 1975 yılında toplam sendikalaşabilir ücretlilerin %42,8'ine çıkmıştır.⁽³⁾ Bu oluşumu küçümseyemeyiz. Dünya işçi hareketinin tarihsel olarak beşiği ülkelerden daha yüksek bir sendikalaşma oranı, Türkiye işçi sınıfının eriştiği olgunluk düzeyinden söz ederken, altı kalın kırmızıyla çizilecek temel bir göstergedir.

İkincisi, Türkiye işçi hareketinde son yıllarda sınıf sendikaları yönünde hızlı bir işçi akını vardır. Bunu önlemek için yüzbinlerce işçi, memur konumuna sokuluyor. Seydişehir'de, Sungurlar'da, Anbarlı'da, Profilo'da ve benzeri pek çok yerde işçilere karşı faşist saldırılar düzenleniyor. Ama hiçbir engel, işçi sınıfımızın,

sınıf uzlaşmacılığı zincirini kırma savaşımını, bilinçlenme ve örgütlenme sürecini durduramıyor.

1971 faşist-tipi yönetim döneminden sonra yığınlarda özellikle hızlanan bilinçlenme ve politikleşme süreci sendikaları da derinden etkiliyor. Türkiye kapitalizminin gelişme özellikleri ve egemen sınıfların Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı tek yönlü gelenek (zor kullanarak bastırma geleneği) nedenleriyle işçi-patron ilişkilerindeki kaçınılmaz sertlik, toplumdaki bunalım ve faşist tırmanış da bu süreci hızlandırıyor.

Bir yanda sınıf sendikacılığı hızla büyürken, öte yanda Türk-İş çorba kazanı gibi kayıyor. Sarı sendikacıların elindeki Türk-İş giderek zayıflarken, "emek-sermaye zıtlığını, ekonomik-siyasal savaşım bütünlüğünü ve sosyalizmi savunan DİSK" hızla büyümektedir. Bu durum, işçi sınıfımızın sosyalizme dönmekte olduğunun, kendi sınıfsal çıkarlarını her geçen gün daha iyi anladığının kanıtıdır.

Bir küçük uyarı. İşçi hareketi saflarında militanlığın ve savaşçı ruhun yükseldiği dönemlerde sınıf uzlaşıcısı liderlerin demagojik militanlık yoluna düzuldükleri, böylece elleri altından kayan yığını durdurabilmeye, hareketin amaçlarını saptırabilmeye çalıştıkları işçi sınıfı tarihinde çok görülmüştür. Örneğin, evine 500 bin liralık akvaryum yaptıran "işçi lideri" sarı gangster sendikacı Halil Tunç da sıkıştı mı "genel grev"den, "fabrikalara el koymak" tan söz eder. Devrimciler bir yandan bu demagojiyi açığa vururken, öte yandan bilmelidirler ki yığınların hareketinin kendiliğinden (spontane) yükseliş dönemlerinde, böylesi demagojik militanlıkların bile etkileri olağan dönemlerde olduğundan çok farklı olur. Havada "patlayıcı maddelerin" biriktiği dönemlerde, "lokavtlara karşı fabrikalara el koyma", "genel grev" gibi "tehditler", bunları söyleyenler yangınları hiç istemeseler de ortalığı tutuşturabilir. Bu nedenle bu çeşit çıkışların, sınıfın geri kesimlerini harekete katmada, hareketi genişletmede nasıl kullanılacağı, işçi sınıfının gerçek örgütü ve liderleri için önemli bir sorun olarak durmaktadır.

Üçüncüsü, işçi sınıfımızın burjuvaziden "izin" almadan, varolan yasaların sınırlarını ilerilere iten eylemler yapışı, onun hakların ancak savaşla alınabileceği gerçeğini kavramış olduğunu gösterir. Avrupa'da birçok grev, kendi gücüne güvenmeyişten, grevi asıl başarıya götürecektir şey olarak "kamuoyunun desteği"ni görmekten yenilmektedir. Örneğin, İngiltere'de ne zaman önemli

bir işçi direnişi olsa hemen tüm gazeteler (ne yazık ki sollar dahil) "aman kamuoyunun desteğini yitirecek şeyler yapmayın, o zaman gücünüzü yitirirsiniz" propagandasına başlarlar. Oysa Lenin şöyle diyor: "Liberaller (ve likidatörler) işçilere 'toplumun sempatisi sizinle olduğunda daha güçlü olursunuz' derken bir Marksist çok daha farklı konuşur: 'toplumun sempatisi' güçlü olduğunuzda sizindir." (4) Ve olaylar Türkiye işçi sınıfının bu gerçeği öğrenmekte olduğunu gösteriyor.

Dördüncüsü, faşistlere, faşist tırmanışa ve her çeşit anti-demokratik eğilime karşı amansızca savaşan işçi sınıfımız, aynı zamanda "sol" konuşan provokatörleri de seçip ayırmakta, saflarından temizlemektedir. Maocuların işçi mitinglerinden dövülerek atılmaları, pek çok sendikada Maocuları içeri sokmama kararlarının alınışı buna örnektir. Bu durum, dev adımlarla ilerleyen siyasal olgunluğu gösterir.

Beşincisi, işçi sınıfımızın grevlerde, direnişlerde, mitinglerde öne attığı istemler, onun tüm ilerici sınıf ve katmanlara öncülükle yükümlü olduğunu, onların haklarını da onlar adına savunmakla yükümlü olduğunu ne denli anladığına işaret ediyor. Ülke çapında tüm işçi çıkışlarının belgisi durumuna gelen "işçiyiz güçlüyüz, devrimde öncüyüz" belgisi bu anlayışın ürünüdür.

İşçi sınıfımızın olgunluğunu, devrimci karakterini, Türkiye devrim hareketine bir bütün olarak sahip çıkışını gösteren önemli bir nokta da, darağacında ölen üç fidan, Deniz, Yusuf, Hüseyin'in ve halkı uğruna savaşta düşen öteki yiğitlerin, yurtsever devrimcilerin resimlerinin her büyük işçi gösterisinde Taksim alanını boydan boya kaplamasıdır. İşçi sınıfımız sorunlara oportünist ve pasifist bir tutumla yaklaşmıyor, emperyalizme ve faşizme karşı savaşta düşenlere sahip çıkmaktan korkmuyor. İşçi sınıfımız, aynen Rusya'da devrimci Narodniklere karşı Lenin'in tutumuyla şöyle diyor: "Onların yolu yanlışti. O yol, onların da özledikleri kurtuluşu bizi götürmezdi. Biz o yoldan yürümüyoruz. Ama biz, halkı için gözünü kırpmadan kendini feda edenleri de unutmuyoruz. Onlar da bizim devrimci geleneğimizin bir parçasıdır. Ve onlar, halkın kurtuluşunu sağlayamadılar ama savaşımın bugünkü düzeye gelişinde kuşkusuz onların kendilerini korkusuzca feda edişlerinin de payı vardır." (5)

Altıncısı, işçi sınıfımız yalnızca öteki sınıflardan çıkarları farklı bir sınıf olduğunu ve aynı zamanda tüm öteki ilerici sınıf ve

katmanlara öncülükle yükümlü olduğunu anlamakla kalmıyor, işçi sınıfının çıkarlarının tüm dünya çapında ortak olduğunu da anlıyor. Enternasyonalizm, enternasyonal bağlar, duygular, son yıllarda işçi hareketinde yükselen en belirgin eğilimlerden birisidir.

Yedincisi, bir anlamda buraya dek tüm söylediklerimizi özetleyen, kendinde birleştiren genel vargı: işçi sınıfımızın ekonomik savaşımı giderek siyasal nitelik kazanıyor. Ve de işçi sınıfımız, ekonomik-siyasal savaşım bütünlüğünü giderek daha derinden kavıyor. İşçi sınıfımızın son birkaç yıldaki her önemli çıkışının siyasal kapsamlı oluşu bu gerçeğe işaret ediyor.

Bu maddelediğimiz özelliklerin işçi sınıfının bilinci ve savaşımı açısından taşıdığı anlamı sonraya bırakarak, hiç "alçak gönüllülüğe" kapılmadan bir genelleme yapabiliriz: Türkiye, *dünyada* işçi sınıfı savaşımının en yüksek boyutlara ulaştığı ülkelerden birisidir ve bu savaşımın *Avrupa'da* en sert geçtiği ülkedir.

Ekonomik Savaşımın Siyasal Nitelik Alışı Süregenleşiyor

Türkiye'nin kapitalist gelişmesinin özellikleri üstünde durduğumuz ikinci bölümde, finans-kapitalin devleti ele geçirecek onunla bütünleştiğini, devlet-tekelci kapitalizmi sürecinin işlediğini söylemiştik. Tekelci burjuvazinin "açmaz"ından ve dolayısıyla toplumdaki süregen ekonomik, toplumsal ve siyasal bunalımdan ve yine süregen faşizm tehlikesinden söz etmiştik. İşte bunlar, işçi sınıfının ekonomik savaşımının giderek *nesnel* olarak siyasal nitelik kazanışının altında yatan ana nedenlerdir.

Bunların yanı sıra, Türkiye Komünist Partisi'nin 58 yıllık savaşımın ürünleri ve bugünkü savaşı da önemli bir öznel etkidir.

Yurdumuzda finans-kapitalin devleti ele geçirecek onu kendi zümre çıkarlarına kullanması, tekellerle devletin tek bir mekanizmada bütünleşmesi, her büyükçe sorunun çözümü sırasında bir yerde devleti de işe doğrudan karıştırıyor. Devlet, işçi-işveren ilişkilerine, tekeller yararına açıkça karışıyor, taraf oluyor. Bu devlet, ücret, sosyal güvenlik, izinler vb., dahil olmak üzere işçilerin nesnel yaşam koşullarının en temel unsurlarını "düzenliyor". Bu devletin vergiler yoluyla ulusal gelirin tekeller yararına yeniden dağıtımındaki rolü giderek büyüyor. Bu durumda, çalışanların

yükselttikleri istemler giderek artan ölçüde yalnız kapitalistlere, tekellere, holdinglere karşı değil, devletin tüm siyasetine, bu siyasetin sınıf özüne karşı da yükseliyor. Tekellerle devletin bu bütünleşmesi, bu devlet tekelci kapitalizmi süreçleri nedeniyle "binbir zemberek birbirine bağlandığından", ne yaparsan yap karşına tekellerin koruyucusu devlet dikiliyor.

Alalım son yılların en önemli savaşım odaklarından birini, referandum savaşımını. İşçi sınıfımız kendi sendikasını özgürce, işyerinde referandum yoluyla seçmek istiyor. Patronlar bundan ölesiye korktukları için yasalar buna izin vermiyor. Yasalar sarı sendika Türk-İş'in, işçi sınıfımızın sendikal sahipsizliği yıllarında kaptığı fabrikaları, sınıf sendikalarına kaptırmaması için düzenlenmiş. Ve dolayısıyla referandum savaşımı, işçi sınıfımızın 1968'lerden bu yana verdiği savaşımın önemli bir isteği oluyor. Kime karşı? Finans oligarşisine ve yasayı değiştirmemekte direnen onun devletine karşı.

Bazıları, devlet-tekelci kapitalizminin geliştiği ya da süreç içinde gelişmekte olduğu ülkelerde görülen "ekonomik savaşımın giderek siyasal öz kazanması" olgusuna bugünlerin bir "yeniliği" gözüyle bakıyor. Oysa bu yeni bir olgu değildir. Lenin, "fabrikada her çatışma işçileri *zorunlu olarak* yasalarla ve devlet otoritesinin temsilcileriyle çatışmaya sokar"⁽⁶⁾ (İtalikler bizden) derken bu gerçeğe işaret ediyordu. Demek ki, ekonomik savaşımın *kendiliğinden* siyasal içerik alışı, eskiden de sık sık, hele proletaryanın bilincinin ve örgütlenmesinin gelişmesiyle birlikte giderek daha sıklaşarak ortaya çıkmaktaydı. Bu anlamda "yeni" bir şey yoktur.

Dikkat edilmesi gereken nokta, dünya çapında ya da tek tek ülkelerde, üretimin ve sermayenin giderek yoğunlaşması ve merkezileşmesi süreciyle birlikte, bu siyasal içerik kazanma olgusunun da giderek daha süregen nitelik aldığıdır. Kapitalist işletmeler kendi aralarında ve devletle bütünleştikçe, işçilerin çıkışlarının giderek artan oranda tekellerle ve onun devletiyle çatışacağı açıktır.

Tekelci kapitalizmin egemenliği ve devleti zümre çıkarına kullanmaya başlamasıyla birlikte, emperyalizm öncesi dönemin "sık sık" ortaya çıkan siyasal içerik kazanma olgusu daha süregenleştiği için *Komintern* programında şöyle deniyor: "Bu koşullar altında proletaryanın önemlice her eylemi, devlet erkine karşı bir

eylem durumunu alır, yani siyasal hareket olur."⁽⁷⁾

Tekelci kapitalizm dönemiyle hızlanan bu eğilim, bugünkü *devlet tekeli kapitalizmi* koşullarında daha da süregenleşmiştir. Bugün "yeni" olan birşey varsa bu süregenleşmedir.

İşte Türkiye'de olan da budur. 1970'lerle iyice hızlanan devlet-tekeli bütünleşmesinin sonucu olarak, işçi sınıfımızın ekonomik savaşımı *nesnel* olarak gitgide siyasal içerik kazanıyor. Bu bütünleşme, yönetici sınıflar istemese de işçi sınıfının siyasal gelişimini hızlandırıyor. Devletin ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşamda oynadığı rol, işçinin bilincinde daha kolay algılanabiliyor.

Devlet-tekeli bütünleşmesi, Türkiye kapitalizminin "geleneksel" bunalımını daha da derinleştiriyor. Tekelci burjuvazi çıkışı faşizme tırmanışta görüyor. Öte yanda, emekçi yığınların hızla yükselen insanca yaşama özlemi, tekeli burjuvazinin isteğiyle çelişiyor. Böylece, ülke içi tüm ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullar son yılların süregen siyasal bunalımında yumaklaşıyor. Tekelci burjuvazinin zorbalığı artarken, yığınların savaşımı da yükseliyor. Devletiyle, askeriyle, polisiyle, faşistiyle, finans-kapital halkın üstüne yürüyor. Örneğin, 1975'in 4. ayından 1976'nın 4. ayına dek olan bir yılda 40 kadar siyasal cinayet işlenmişken, bu sayı 1978'in ilk 10 ayında 900'e çıkmıştır. Artık her önemli işçi çıkışında asker ve polis saldırmakta, tutuklamakta, öldürmektedir. Biliyoruz ki, devletin, onun kolluk güçlerinin her saldırısı işçi çıkışlarına siyasal nitelik verir.

Böylece bir yandan devlet-tekeli bütünleşmesi, öte yandan finans-kapitalin faşizm isteği ve her yoldan saldırısı nedeniyle ekonomik savaşımın *nesnel* olarak siyasal nitelik alış süreci hızlanmıştır. Ve denilebilir ki, Marks'ın ve Lenin'in dönemlerinde "sık sık" ortaya çıkan bu olgu, bugün Türkiye'de süregen ve yaygın bir durum almıştır.

Türkiye İşçi Sınıfının Savaşım Düzeyini Nasıl Değerlendirmek Gerekir?

Türkiye işçi sınıfının ekonomik savaşımı üstüne yaptığımız toparlamayla görüyoruz ki bazı önemli sorunlar da birlikte geliyor.

Herkes görüyor işçi sınıfı hareketinin ne büyük boyutlar

aldığını, herkes görüyor ekonomik savaşımın yalnızca "üç kuruş-beş kuruş" sorununa sınırlı kalmayıp siyasal istemler de içerdiğini. Bu oluşumlar derhal insanların düşüncelerinde yansıyor. Ve sınıf savaşımının vardığı aşamanın zoruyla bazı sorunlar tartışmalarda öne çıkmaya başlıyor.

İşçi sınıfımızın savaşım ve bilinç düzeyi, "kendiliğinden sınıf" — "kendisi için sınıf" olma sorunları işte böylesi sorunlardır. Tabii bunlar da bir dizi başka sorunla bağlıdır. Ekonomiyle siyaset, reformla devrim, işçi sınıfının yakın çıkarlarıyla sonul (temel) çıkarları arasındaki diyalektik bağıntı, vb. Tüm bu sorunlar birbirleriyle yakından bağlı, bileşik sorunlar dizisidir. Sınıf savaşımı somutunda bunları ayırmak olanaksızdır. Ama biz bir ölçüde mantıksal soyutlama yoluyla ekonomi ile siyaset arasındaki bağıntı ve işçi sınıfımızın savaşım ve bilinç düzeyi üstünde duracağız.

Günümüzde, ekonomi ile siyaset arasındaki bağıntıyı anlama özel bir önem kazanmıştır. Bu bağıntının yanlış yorumu, işçi sınıfımızın savaşımını ve bilinç düzeyini yanlış anlamayı, buna bağlı olarak da devrimci güçlerin görevlerini yanlış saptamayı getirir. Gerçekten, bugün her boydan sapmanın bu ekonomi ile siyaset arasındaki sınırda doğduğunu görüyoruz.

Küçük burjuva sosyalistlerinin yayın organlarında bir fikir sık sık tekrarlanıyor: Türkiye işçi sınıfı "kendiliğinden sınıf" olmaktan sıçrayıp, "kendisi için sınıf" olmaya hazırlanmış! Bunun üzerinde durmak gerek. Çünkü bu konu, partinin taktiklerini ve bu taktiklerin uygulanış yöntem ve biçimlerini derinden etkileyen bir konudur.

Nereden başlamalı? Bizce en doğrusu, önce *sınıf savaşımının doğuşunu ve gelişme aşamalarını* Marks ve Engels'in tarihsel öncü İngiliz proletaryası üstüne yazdıklarından derleyip evrensel "model"i kurmaktır. Bu bize sınıf savaşımı nedir, siyasal savaşım nedir, kendiliğinden sınıf — kendisi için sınıf nedir sorularının yanıtlarını verecektir. Daha sonra bu bilgiler ışığında Türkiye'ye dönebiliriz.

Proletaryanın bir sınıf olarak gelişmesi, burjuvaziye ve onun dayattığı düzene karşı başkaldırması çeşitli tarihsel aşamalardan geçmiştir.

"Bu başkaldırmanın en ilk, en kaba ve en az sonuç veren biçim suç(cürüm)'tur."⁽⁸⁾ Kendisinin neden böyle kötü, burjuvaların böyle iyi yaşadığına akıl erdiremeyen işçilerin toplumda

çoğalmasıyla birlikte örneğin hırsızlık da çok arttı. İşçi, "mülkiyetin dokunulmazlığı" nı hiçe sayıyordu... Fakat kısa zamanda işçiler bunun birşeye yaramadığını anladılar. Hırsızlık yaparak düzene isyan eden tek bir kişi. Düzenin tüm gücü üstüne çöküyor ve eziyor. Öte yanda bu savaşım yolu çok ilkel. Bu nedenle, suç hiçbir zaman emekçi kamuoyunun evrensel anlatımı olmadı. Bu aşamada protesto tek tek kişilerin olduğundan, sınıfın savaşımından söz edilemez. Dolayısıyla işçi sınıfı bu aşamada "kendiliğinden sınıf" tır.

Bir "sınıf" olarak proletarya burjuvaziye karşı ilk tepkisini endüstri devrimiyle kullanılmaya başlanan makinalara karşı gösterdi. İşçiler, saldırılarını üretimin burjuva koşullarına değil, üretim gereçlerinin kendisine yönelttiler. Kendilerini işsiz bırakan makineleri kırdılar, fabrikaları yaktılar. İşçi makinaya karşı. Bu savaş yöntemi de sınırlı, adacıklar biçiminde birbirinden kopuk. Bu aşamada işçiler hâlâ tüm ülke çapında dağınık ve "kendi aralarındaki rekabet nedeniyle parçalanmış bir bağlantısız yığın durumundalar."⁽⁹⁾ (İtalikler bizden) Yine düzenin karşısında güçsüzler, yine düzen "suç" u işleyenleri acımasızca eziyor. İşçi sınıfı bu aşamada da kendi sınıf çıkarlarını ve düşmanını anlamış, asil düşmana karşı örgütlenmiş değil, hâlâ "kendiliğinden sınıf" tır.

Ardından, işçi birlikleri (combinations) ve onlardan doğan sendikalar ve siyasal savaşıma atılma aşaması geliyor. İlk işçi birliklerinden, ülke çapında örgütlenmeye ve siyasal savaşıma varış, içinde çeşitli aşamalar barındıran bir süreçtir. Bu sürecin başlangıcında "kendiliğinden sınıf" olma durumunu koruyan proletarya ilerleyen süreçle birlikte bilinç ve örgütlenme yönünden giderek geliyor ve sürecin sonunda "kendisi için sınıf" oluyor.

Bu aşama önce gizli ya da yasalarca tanınmamış işçi birlikleri ve yasa dışı grevlerle başlıyor. Gizli işçi birlikleri doğal olarak önemli sonuçlar sağlamıyor. Bir yanda proletarya henüz yeni yeni biçimleniyor, öte yanda polis terörü ve işçiyle bağlantı güçlükleri var. Bu birlikler önceleri "geçici birlikler" biçiminde, belli bir grevi örgütlemek için kuruluyor ve grev sonunda da dağılıyor.

Endüstrinin gelişmesi ve iyice yerleşmesiyle birlikte proletarya sayısal olarak artıyor, geniş yığınlar halinde kentlerde yoğunlaşıyor, güçleniyor ve güçlendiğini kendi de hissediyor. Savaşım genişliyor, grevler artıyor. Tekil işçilerle tekil burjuva arasındaki çatışmalar, giderek artan oranda iki sınıf arası çatışmalar niteliğini

alıyor. Genişleyen savaşımınla birlikte işçi sınıfı legal örgütlenme hakkını kazanıyor. Bu kazanım son hızla ve çok sayıda birlikler ve bunlardan büyüyen sendikalar kurulmasını getiriyor. Önceleri yerel sendikalar. Grev hareketleri de yerel, dolayısıyla kazanımlar sınırlı. Grevlerin büyük çoğunluğu yeniliyor. "Bu sendikaların ve onlardan yükselen grevlerin gerçek önemi, bunların işçilerin rekabeti yok etme yolunda ilk girişimleri oluşundadır. Bunlar, burjuvazinin üstünlüğünün tamamıyla işçilerin kendi aralarındaki rekabete dayandığı gerçeğinin anlaşıldığını gösterir. (...) İşçiler burjuvaziye ve onunla birlikte, varolan toplum düzenine karşı, bundan daha hassas bir noktaya saldıramazlar."⁽¹⁰⁾

Böylece bir yanda işçi sınıfı, birliğin önemini kavrarken, öte yanda ilerleyen endüstrileşme haberleşme araçlarını geliştiriyor. Bunun sonucu olarak değişik bölgelerdeki işçiler birbirleriyle kolayca ilişki kuruyorlar. Hepsi de aynı karakterde olan sayısız yerel savaşımını, sınıflar arası tek bir ulusal savaşımına merkezileştirmek için gerekli olan da işte bu ilişkidir. Ve ardından işçileri ülke çapında birleştiren sendikalar geliyor. İşçiler tek merkez altında toplanıyorlar. Sendika, işçileri, *işçi sınıfı* olarak örgütüyor.⁽¹¹⁾ Bu grevlerin, birliklerin ve *sendikaların* örgütlenmesi, aynı zamanda, Çartist adı altında bir büyük parti oluşturan işçilerin siyasal savaşımıyla birlikte yürüyor. İşçi sınıfının ülke çapında, ayrı bir sınıf olduğu bilinciyle ve yine ayrı ve düşman sınıf olan kapitalistlere karşı savaşım amacıyla birleşmesiyle birlikte, savaşım da sınıfın sınıfa karşı savaşımını oluyor. Artık bu bir sınıf savaşımıdır. Ve artık proletarya "*kendisi için sınıf*"tır.⁽¹²⁾

Marks, *Felsefenin Sefaleti*'nde şöyle diyor:

"Ekonomik koşullar önce ülkenin insan yığınlarını işçileştirmişti. Sermayenin birleşmesi bu yığına ortak konum, ortak çıkarlar yaratmıştı. Bu nedenle, bu yığın daha o zaman sermayeye karşı bir sınıftır fakat hâlâ kendisi için (sınıf—R.Y.) değildir. Yalnızca birkaç dönemine değinmiş olduğumuz savaşım içinde (bizim özetlediğimiz aşamaları kastediyor—R.Y.) bu yığın birleşir ve kendisi için sınıf olur. Savunduğu çıkarlar sınıf çıkarları olur. Fakat, sınıfın sınıfa karşı savaşımını siyasal savaşımındır."⁽¹³⁾

Yukardaki bu çok önemli alıntının da gösterdiği gibi, Marks "*kendiliğinden sınıf*" kavramını, belirli bir üretim biçimi temeli üstünde bir sınıfın nesnel bir gerçeklik olarak ortaya çıkışını

tanımlamak üzere kullanılmaktadır. Kendiliğinden sınıf, ortak çıkarları ve ortak konumu kavramadığı ve örgütlenmediği için "insan yığını"ndan başka birşey değildir. "*Kendisi için sınıf*" kavramı ise, nesnel olarak varolan sınıfın, bu "maddi varoluş"u toplumsal ve siyasal sonuçlarıyla birlikte kavrayışını anlatır.

Böylece, işçi sınıfının savaşımının gelişme aşamalarını görmüş oluyoruz. Şimdi bu aşamaların anlamını daha yakından görelim.

Proletaryanın sınıf savaşımı nedir? Lenin, "tek bir fabrikanın ya da tek bir endüstri dalının işçileri, işverene ya da işverenlere karşı savaşım verdiklerinde, bu sınıf savaşımı mıdır? Hayır, bu yalnızca onun zayıf bir embryonudur"⁽¹⁴⁾ diyor. Yine Lenin, 1913 yılında yazdığı *Sınıf Savaşımının Liberal ve Marksist Anlayışları* adlı yazısında ise şöyle diyor: "Ekonomistler,... 'sınıf savaşımı' olarak rublede 5 kopek ücret arttırma savaşımını tanıdılar, daha yüksek, daha gelişkin, ulus çapında sınıf savaşımını, siyasal amaçlar için savaşımı tanımayı reddettiler. Böylece Ekonomistler embriyonik sınıf savaşımını tanıdılar, fakat onun gelişmiş biçimini tanımadılar."⁽¹⁵⁾ "İşçilerin savaşımı, ancak tüm ülkenin tüm işçi sınıfının tüm önde gelen temsilcileri kendilerinin tek bir işçi sınıfı oldukları bilincindeyseler ve tekil işverenlere karşı değil, tüm kapitalistler sınıfına karşı ve bu sınıfı destekleyen hükümete karşı savaşım verirlerse, sınıf savaşımı durumunu alır."⁽¹⁶⁾

Demek ki, proleter sınıf savaşımı, işçi sınıfının (ya da en azından sınıfın ileri temsilcilerinin) ülke çapında ayrı bir sınıf olduğu bilinciyle yine ayrı ve düşman sınıf olan *burjuvaziye* ve *onun devletine karşı* örgütlenerek savaşım verdiği durumlarda söz konusudur.

Ne ki, sınıf savaşımını böyle tanımlarsak, bu aynı zamanda siyasal savaşım demektir. Çünkü "siyaset, devlet işlerine, devlet yönetimine, *devlet eyleminin içeriğinin, görevlerinin ve biçimlerinin tanımlanmasına katılma*"⁽¹⁷⁾ (İtalikler bizden) demektir. Böylece varıyoruz Marksist sınıf savaşımı teorisinin temel taşlarından biri olan *Komünist Manifesto*'nun ünlü cümlesine: "Her sınıf savaşımı siyasal savaşımdır." Öyle ya, sınıf savaşımı ve siyasal savaşım, sınıflar arasındaki ve devleti konu alan savaşımlar olduğuna göre, her iki kavram da aynı olgunun iki adıdır. "Marks'ın bu ünlü sözleri" diyor Lenin, "işçilerin işverenlere karşı her savaşımı *her zaman* siyasal savaşım olmalıdır biçiminde anlaşılmalı-

dır. İşçilerin kapitalistlere karşı savaşımı, *sınıf* savaşımı durumunu aldığı *kadarıyla* kaçınılmaz olarak siyasal savaşım *durumunu alır* biçiminde anlaşılmalıdır."⁽¹⁸⁾

Sınıf savaşımı (yani siyasal savaşım), ekonomik savaşımdan (yani embryonik sınıf savaşımından) doğar ve büyür. Ekonomik savaşım, kendi mantığının itmesiyle adım adım yükselerek siyasal savaşımı doğurur. İşte bu nedenle, Stalin, "her sınıf savaşımı siyasal savaşımdır" cümlesini "bu, eğer proleterler ve kapitalistler bugün birbirlerine karşı ekonomik savaşım veriyorlarsa, yarın siyasal savaşım vermek zorundadırlar anlamına gelir"⁽¹⁹⁾ diyerek açıklıyor.

Bir örnekle anlatalım. Bir fabrikada işçiler "asgari ücret 500 lira olmalıdır" diyerek greve gittiler. Ve de diyelim grevi kazandılar. Fakat ertesi gün kapitalist, eski işçiyi çıkarıp yerine düşük ücreti kabul eden işçileri alıyor. İşçiler anlıyor ki, önce kendi aralarındaki rekabeti kaldırmak gerek. Kimse düşük ücreti kabul etmemeli. Bunun için de geniş örgütlenme gerek. Örgütleniyorlar. Ama tek bir fabrikada isteklerin kabulü birşey sağlamıyor, bir fabrika kurtuluyor, yirmisi düşüyor. Yalnız o fabrikanın patronu "kötü adam" değil. Karşılarında çıkarları işçilere karşı bir sınıf var. Öyleyse tüm fabrikalarda aynı isteği öne sürmeli. Sürdük. Ne ki, yarın kapitalistlerin aralarında anlaşıp ücretleri düşürmeyeceklerini nasıl garantilemeli? Tek bir yolu var, "asgari ücret 500 liradır" yollu bir *yasa* gerekir. Ama devlet bu yasa'yı çıkartmak istemiyor. Demek ki, düşman yalnız kapitalist sınıf değil. Bir de işçilerin isteklerini kırmada her zaman kapitalist sınıfın emrinde olan *devlet* var. Öyleyse, devletin bu yasa'yı çıkartması yolunda savaşım vermeli. Bu savaşım ise siyasal savaşımdır! Görüldüğü gibi, ekonomik kazanım sağlama ve bunları kalıcı kılma savaşımı, kendi mantığı içinde, adım adım siyasal nitelik kazanmaya doğru gider. Onun içindir ki Lenin ekonomik savaşıma, sınıf savaşımının "embryonik biçimi" diyor.

Bu soylediklerimizi, *Marks'ın Bolte'ye 1871 tarihli mektubu*'ndan aşağıya aldığımız önemli alıntıda izlemek mümkündür. Bu alıntı aynı zamanda siyasal savaşımın klasik tanımını da vermektedir.

"...İşçi sınıfının yönetici sınıflara bir *sınıf* olarak karşı çıktığı ve onları dışardan baskı yoluyla zorlamaya giriştiği her hareket siyasal harekettir. Örneğin, belirli bir fabrikada ya da

hatta belirli bir iş kolunda grevler vb., yoluyla tekil kapitalistleri daha kısa işgününe zorlama girişimi katıksız bir ekonomik harekettir. Öte yanda 8 saatlik iş günü *yasası*, vb., kabul ettirme hareketi bir *siyasal* harekettir. Ve bu yolla, her yerde işçilerin tek tek ekonomik hareketlerinden *siyasal* hareket, yani *sınıfın* kendi çıkarlarını genel bir biçim içinde elde etme amacını taşıyan hareketi doğar." (20)

Buraya dek tüm söylediklerimizden de anlaşılıyor ki, ekonomik savaşım giderek siyasal savaşımı doğurur. Ve de *savaşımı siyasal savaşım (yani sınıf savaşımı) durumunu almış sınıf "kendisi için sınıf"tır*. Bunun olabilmesi için o ülkede işçi sınıfını gerçekten kavramış bir partinin varlığı gerekmez. Küçük burjuva sosyalistlerinin karıştırdıkları birinci nokta budur.

Ayrıca, görmek gerekir ki partileri *tarihsel* olarak doğuran da, işçi sınıfının siyasal düzeye erişmiş savaşımıdır. Bu düzeye erişmiş sınıf hareketinin kendisi parti ister ve onu doğurur. Neden İngiltere'de, savaşımın yukarda özetlediğimiz ilk aşamalarında işçi sınıfının partisi yoktu ve neden son aşamada Chartist Parti işçi sınıfının partisi olarak ortaya çıktı? Çünkü daha önce işçi sınıfı bir partiye nesnel olarak gerek duymuyordu. Ne zaman ki ülke çapında örgütlenerek, tüm ülkede geçerli olmak üzere haklarını tescil ettirmek istediler, o zaman parti gereği doğdu ve ardından parti doğdu. Marks bu gerçeği *Bolte'ye mektubu*'nda şöyle açıklıyor: "Bu hareketler (işçi sınıfının siyasal hareketleri—R.Y.) önceki örgütlenmenin belli bir derecesini varsayarlarsa da kendileri aynı ölçüde bu örgütlenmenin gelişmesinin aracıdır." (21)

Peki işçi sınıfının savaşımı ve anlayışı tarihsel olarak siyasal savaşım ve anlayış düzeyine erişmeden parti kurulursa ne olur? Ki partinin varlığının da bir göreceli bağımsızlığı vardır, her toplumda her zaman bir parti kurabilecek kadar bilinçli işçiler ve aydınlar varolabilir. Ayrıca, Marksizm'in proleter ideolojisi olarak doğuşundan ve partinin işçi sınıfının yaşamındaki yerini gösterişinden sonra bu daha da olanaklıdır. Kanımız odur ki, sınıfın gelişmesinin nesnel olarak partiyi çağırdığı aşamadan önce kurulan partiler, kadroları kendi içinde göreceli olarak büyüye bile, güçlü parti durumunu alamazlar. Daha saat çalmamıştır.

Tabii bu söylediğimiz, tarihsel olarak "erken" kurulan partiler kurulmamalıdır demek değildir. Tam tersine. İşçi sınıfının nesnel gelişme sürecine öngelen partiler, sınıfın gelişmesini hızlan-

dırmada çok olumlu, çok önemli rol oynayabilirler. Amacımız, böylesi bir durumda kurulan partilerden o süre içinde güçlü parti olmasının beklenemeyeceğini vurgulamaktır.

Devam edelim. Bir başka soru. Yukarda yaptığımız tarihsel özetle gördük ki önce işçi birlikleriyle başlayan ekonomik savaşım sürecinin kendi içinde çeşitli aşamaları vardır. Siyasal savaşım (yani sınıf savaşımı) aşamasının da çeşitli düzeyleri var mıdır?

Vardır. Ve küçük burjuva sosyalistlerinin karıştırdıkları ikinci nokta da budur.

Örneğin, Marks'ın verdiği örnekle 8 saatlik iş günü yasası için savaşım ya da ülkemizden bir örnekle referandum savaşımı siyasal savaşımdır. Ama bu düzey, hareketin "küçük" işlerde kaldığı, devletten herhangi bir yasanın, çeşitli ekonomik, toplumsal, siyasal reformların istendiği bir siyasal düzeydir. Bu düzeydeki savaşım, siyasal savaşımın (ve dolayısıyla sınıf savaşımının) gelişkin düzeyi değildir. Sömürü düzenini kökten yıkmayı amaç almamıştır. Bu düzeydeki savaşımın adı sendikal siyasettir.

"İşçi sınıfının siyasal hareketinin sonul amacı, siyasal iktidarın işçi sınıfı için zaptıdır."⁽²²⁾ İktidarı işçi sınıfını gözeten yasalar çıkartmaya zorlayan bir siyasal savaşımın proletarya temel sınıf çıkarlarına erişemez. Hatta bu istediği yasaların çoğuna bile erişemez. Bu nedenle, "sınıfın sınıfa karşı verdiği her savaşımında, gelen bir sonraki hedef siyasal iktidar için savaşımdır."⁽²³⁾ Bu düzeyde, işçi sınıfı, savaşımını *kendi partisi* içinde ve çevresinde, düzeni kökten değiştirmek için *devlete el koymak amacıyla* yürütür. Marksizm-Leninizm için bu düzeydeki siyasal savaşım tam anlamıyla gelişkin sınıf savaşımıdır. Lenin'in dediği gibi, "sınıf savaşımının gerçek, tutarlı ve gelişmiş olabilmesi için siyasal alanı kapsamayı yeterli değildir. Siyasette de küçük sorunlara kısıtlı kalmak, ya da daha derine, ta temellere dalmak olanaklıdır. Marksizm sınıf savaşımını *ancak* siyaseti kapsamakla yetinmeyip, siyasette en önemli şeyi, devlet iktidarının örgütlenmesini ele aldığı tam anlamıyla gelişmiş, 'ulus çapında' olarak tanır."⁽²⁴⁾ Hareketin bu en yüksek aşamaya yükselebilmesi için işçi sınıfının kendi gerçek partisi olan komünist partisine, kendi sınıf ideolojisine, kendi bağımsız sınıf siyasetine gereksinim vardır. Parti işte bu aşamanın vazgeçilmez temel unsurudur.

Lenin, *Ne Yapmalı*'da "siyaset var, siyaset var"⁽²⁵⁾ derken bize işte bu gerçeği, işçi sınıfının siyasal savaşımının da çeşitli

düzeyleri olduğunu hatırlatıyordu. Siyasal savaşımın en alt düzeyi, ekonomik savaşımın doğurduğu, o savaşımın istemleriyle örülü siyaset düzeyidir. Lenin bu düzeye sendikal siyaset diyor. Sendikal siyaset de siyasettir, ne ki emeğin sermayeye bağımlılığını yok etme konusunu yükseltmez. Ekonomik savaşım, yani sendikal savaşım hükümete karşı da yürütülebilir, fakat hâlâ tamamiyle sendikal siyasettir.⁽²⁶⁾ Siyasal savaşımın en üst düzeyi, sermaye sömürsünü yok etme amacıyla devlete el koyma için yürütülen savaşımdır. Hareketi bu düzeye çıkaracak, sınıfı bu düzey için hazırlayıp örgütleyecek olan komünist partisidir. Sınıf savaşımının bu en gelişkin aşamasında işçi sınıfı kendi sınıfsal çıkarlarını (yakın ve sonul çıkarlar birlikte) *tam anlamıyla* kavrar ve *tam anlamıyla* "kendisi için sınıf" olur.

Unutmamak gerekir ki, siyasal savaşımın geri düzeyi ile en gelişkin sınıf savaşımı düzeyi arasında, *uzunluğu sınıfın bilinç ve örgütlenme derecesine göre değişen* bir zaman süreci ve çeşitli ara aşamalar, ara şekillenmeler vardır. Bu bir süreçtir, en gelişkin, gerçek sınıf savaşımına ve tam anlamıyla "kendisi için sınıf" olmaya götüren bir süreç.

Türkiye işçi sınıfının savaşım tarihine bakınca görürüz ki, 1950'lere dek işçi sınıfımızın örgütlenmesi ve savaşımı genel olarak yerel ve spazmodiktir. 1850'lerden 1950'lere dek sayısız çıkışlar olmuş fakat kurulan örgütler ya kendileri yaşayamamışlar ya da kapatılmışlardır. İşçi sınıfı hareketinin duraklamalarla, ama her duraklama sonunda daha da yükselerek geliştiğine Marks işaret ediyor. Ne ki bu duraklamalar öylesi değil, ardından hareket çok daha güçlü biçimde yükselmiyor. Bu durumu açıklamada çok çeşitli nedenler yardımcı olabilir. Fakat *temel neden*, bu 100 yıllık dönemde Anadolu'daki işçi sınıfının genel olarak gerçek endüstri proletaryası, fabrika işçisi olmayışdır. Bu dönemin işçilerinde daha çok yarı-proleter yanlar ağır basmaktadır. Ülkede yaygın ve gerçek anlamıyla endüstri yoktur.

Oysa biliyoruz ki işçi sınıfının gerçek anlamda varlığı ve savaşımı *fabrika sistemiyle* bağlıdır. Marks, "*fabrika sistemi bir endüstri dalına ne denli egemen olmuşsa, orada çalışan işçiler de işçi hareketine o denli çok katılır; işçilerle kapitalistler arasındaki karşıtlık keskinleştikçe, işçilerdeki proleter bilinci de berraklaşır*"⁽²⁷⁾ (İtalikler bizden) diyor. Sorunun anahtarı da bu cümlelerde. Bir ülkede kapitalizmin fabrika aşamasına yükselme-

siyle, bu sistemin yarattığı, yoğunlaştırdığı, eğittiği işçi sınıfı gerçek savaşım basamaklarını tırmanır. Siyasal savaşımaya yönelir, partisini arar, partileşir.

İngiltere'de fabrika aşamasının gelişi endüstri devrimiyledir. Bizde ise, kapitalizmin fabrika endüstrisi aşaması 1923 ile II. Dünya Savaşı arasındaki dönemde doğmuş ve fakat kendi iç dinamiğini kazanabilmesi için 1950'lere dek bir anlamda "oksijen çadırı"nda yaşamıştır. Dolayısıyla, ancak yeterli bir olgunluğa eriştiği 1950'leri Türkiye'de kapitalizmin fabrika endüstrisi aşaması olarak değerlendirilebiliriz.

İngiltere'de endüstri devrimiyle başlayan fabrika aşamasından işçi sınıfının "kendisi için sınıf" olmasına dek geçen zaman çok uzundur. Bunun pek çok tarihsel ve sosyal nedenleri olabileceği gibi, İngiltere'nin bu yolun ilk yolcusu oluşunun da büyük payı vardır. Türkiye'de ise, işçi sınıfının "kendisi için sınıf" olmasına, fabrika aşamasından bu yana uzun zaman gerekmemiştir. 1960'ların başından bu yana işçi sınıfımız bambaşka bir sınıftır, bu ortada. Ülke çapında sayısı artmış, güçlenmiş, güçlü örgütler kurmuş, tarihinin hiçbir dönemiyle kıyaslanmayacak denli üstün ve militan bir savaşımaya atılmıştır. 1970'lere geldiğimizde, Türkiye işçi sınıfı hiç kuşkusuz "*KENDİSİ İÇİN SINIF*"tır. Savaşımı siyasal nitelik almıştır. Savaşımı sınıf savaşımıdır.

Görülüyor ki, Türkiye'de fabrika aşamasının başladığı yıllarla, işçi sınıfımızdaki nitel değişim yılları aşağı yukarı birbiri üstüne düşmektedir. Bunun çeşitli nedenleri sayılabilir. Türkiye işçi sınıfının bu oluşumlar içine girdiği tarihsel dönem, İngiliz işçi sınıfının o gün yaşadığı dönemden çok başkadır. Bugün Türkiye işçi sınıfının şu ya da bu biçimde devraldığı, etkilendiği, içinde yer aldığı ortam çok değişiktir. Dünya işçi sınıfının bağımsız ideolojisi Marksizm-Leninizm işlenmiş ve dünyanın dört bucağında etkilerini duyuran nesnel bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Dünya işçi sınıfı bugüne çok zengin deneyim, gelenek, savaş yöntemleri, örgüt biçimleri birikimi getirmiştir. İşçi sınıfı artık dünya çapında olgun bir sınıftır. 1920'den bu yana ağır terör altında savaşan TKP'nin, işçi sınıfımızın bu birikimi devralmasında paha biçilmez katkısı olmuştur. Öte yanda, bugün dünyanın ilk işçi devletlerinden kurulu dünya sosyalist sisteminin varlığı, emekçi yığınlar için yaşamın ta içinde bir örnektir. Başımı Sovyetler Birliği'nin çektiği sosyalist dünya, sömürü düzeninin "değişmezliği" hikâyelerine karşı en etkin silâh olmaktadır. Hele gelişen

teknoloji nedeniyle dünyanın oldukça "ufaldığı" günümüzde özellikle Sovyetler Birliği ve Bulgaristan işçilerinin kurdukları yeni yaşam, bizim sınıfımız üzerinde sürekli bir etkidir.

Evet, Türkiye işçi sınıfı bugün "kendisi için sınıf"tır. Küçük burjuva sosyalistlerinin düştükleri yanılmanın altında, açıkça görülüyor ki, kendisi için sınıf, sınıf savaşımı, siyasal savaşım kavramlarının ters yorumu yatmaktadır. Onlar, siyasal savaşımın en gelişkin aşamasına yükselmemiş sınıfa, "kendiliğinden sınıf" diyorlar. Bu yanlıştır. Bu, işçi sınıfımızı ve onun ulaştığı savaşım düzeyini küçümsemeye, bir çeşit "elitizm"e götürür. İnsanın, kavramlara kendisinin yüklediği dar anlamlar nedeniyle gözlerinin önündeki olayı anlamayışı, yığından soyutlanmasının başlangıcıdır.

Öte yanda, bir başka yönde de uyarı gerek. Devlet-tekel bütünleşmesi ve artan faşizm özlemi nedeniyle savaşımın nesnel olarak siyasal öz kazanışının devrim savaşımı içindeki rolünü *abartmak* da tehlikeli bir yanlıştır. Bu yanlıştın sonu *ekonomizme, kuyrukçuluğa* gider. Partinin yerini, rolünü unutmaya gider. Çünkü geneliyle nesnel ortamın itmesiyle ulaşılan bugünkü aşama, gerçek sınıf bilinçli en yüksek aşama değildir. O aşamaya TKP'nin savaşımıyla varılacaktır. Özellikle yurt dışında yaşayıp çalışan bazı kesimler için bu anlayış güncel bir tehlikedir.

Türkiye'de işçi sınıfımızın ekonomik savaşımının nesnel olarak siyasal içerik kazanışının güzel bir örneği, sendika seçme özgürlüğü savaşımıdır. Bu olağan işçi sorunlarından biri değildir. Bu istek, işçi sınıfı hareketinin bugünkü aşamasının *zorunlu* bir isteğidir. İşçi sınıfımız, sendikal düzeyde gerçek sınıf sendikalarında, siyasal düzeyde Komünist Partisi'nde örgütlenmek istiyor. Tek tek bireyler ne düşünürse düşünsün, sınıf savaşımının bugünkü gelişme düzeyinde *hareketin mantığı* böyle istiyor. Oysa sendika seçme özgürlüğünün olmayışı bu iki isteğin gerçekleşmesini de engelleyen etkenlerden birisidir. Sendika seçme özgürlüğünün olmayışı, bugünkü koşullar altında "sarı sendikacılığın" hâlâ yaşayabilmesini sağlayan en önemli unsurlardan birisidir. Sendika seçme özgürlüğünün olmayışı, işçi sınıfı hareketinin daha da büyümesinin, işçi yığınlarında sınıf bilincinin daha da gelişmesinin ve dolayısıyla siyasal örgütlenmenin önünde duran en önemli birkaç güçluktan birisidir. Bu hak sağlanmadıkça, işçi sınıfımızın yalnızca sendikal örgütlenmesi değil, Komünist Partisi saflarında ve çevresindeki siyasal örgütlenmesi de zorluklarla ilerleyecektir. Bu saydı-

ğımız nedenlerden ötürü, sendika seçme özgürlüğü işçi sınıfımızın son yıllardaki en önemli savaşım hedeflerinden biri olmuştur. Ve de iktidara, devlete karşı yürütüldüğü için siyasal savaşım.

Alalım "dernekler yasası", "üniversiteler yasası" gibi tüm anti-demokratik yasaların kaldırılması savaşımını. Bu sorunlar da siyasal iktidarla, devletle çözülecek sorunlardır. Onlar uğrunda savaşım da siyasal savaşım.

Ama nasıl siyasal savaşım bunlar? Marksizm-Leninizm'in anladığı en gelişkin siyasal savaşım (en gelişkin sınıf savaşımı) değildir. Ve zaten işçi sınıfının savaşımı Marksist-Leninist ideoloji ile donanmadan, kendiliğinden bu düzeye çıkamaz. TKP MK Genel Sekreteri İ. Bilen Yoldaş, 10 Eylül 1975'de TKP'nin 55. kuruluş yıldönümü dolayısıyla yaptığı konuşmada önce Türkiye işçi sınıfının savaşımında ortaya çıkan yeni oluşumlara değindikten sonra, "Partinin görevi, işçi sınıfının kendiliğinden gelme hareketlerini bilinçli, örgütlü harekete çevirmektir" diyor, ardından Lenin'in bugünün Türkiye'si'ni anlamada *anahtar* rolüne sahip "yığınların kendiliğinden gelme hareketleri ne denli büyükse, bilinçlendirme ve örgütlenme görevi de o denli acilleşir" yollu sözlerini hatırlatıyor ve şöyle bağlıyor: "*TKP böylesi bir durum karşısındadır.*"⁽²⁸⁾ (İtalikler bizden)

Bilen Yoldaş'ın gözlemi doğrudur, gerçekçidir, devrimcidir. İşçi sınıfımızın bugünkü savaşımının "sınıf savaşımı" olduğunu, fakat onun en gelişkin düzeyi olmadığını söylemek, hiçbir şekilde onun dev boyutlara ulaşan savaşımını küçümsemek anlamına gelmez. Partimizin, TKP'nin atılımının 1973'de başladığını anımsarsak, işçi sınıfımızın ulaştığı bu üstün savaşım düzeyi, onun yetişkinliğinin, "hazırlığın" en büyük kanıtıdır.

Savaşımın en gelişkin, gerçek sınıf savaşımı olmaya yöneliş bir süreçtir. *İki baştan işleyen bir süreç.* Bir baştan işçi sınıfı, kendiliğinden gelme ekonomik savaşımının ürettiği olgunlaşma ile, yine "kendiliğinden gelme" siyasal savaşımına doğru yükselir. İşçi sınıfı bu aşamada parti gereğini iliklerinde duyar. Siyasal savaşımsız olamıyorsa, siyasal partisiz de olamaz. Plehanof bunu, işçi sınıfı "ekonomik görevlerinin bilincine vardıkça daha kararlı biçimde kendi siyasal partisine gider"⁽²⁹⁾ sözleriyle anlatıyor. Türkiye işçi sınıfının geniş yığınlar halinde her eylemde, her direnişte, acil ekonomik isteklerini dile getiren belgelerin yanısıra, "TKP'ye özgürlük" belgisini de yükseltmesi, bu oluşumun en büyük kanıtıdır.

Sürecin öte başında da Komünist Partisi'nin bilinçlendirme ve örgütleme çalışmalarının giderek güçlenmesi, yığınları kavraması yer alır. Komünist Partisi'nin Leninci hat içinde güçlenişi, bir yanıyla savaşımı gerçek siyasal savaşıma çeviren temel unsur olurken, bir başka açıdan da savaşımın gerçek siyasal savaşıma yükselmekte oluşunun *tarihsel düzeyde* kanıtıdır. Çünkü, işçi sınıfının gerçek siyasal bilince erişi partinin ürünü olduğu gibi, parti de o işçi sınıfı savaşımının tarihsel açıdan ürünüdür. Ve Türkiye Komünist Partisi, yeni tüzük ve programından bu yana böylesi çok canlı bir gelişme içindedir. İşe "her fabrika TKP'nin kalesi olmalıdır" belgisiyle daldı. İşçi yataklarında hızla örgütleniyor. Belgelerimiz duvarlarda.

Bunlar da gösteriyor ki, Türkiye işçi sınıfının geneliyle "kendiliğinden gelme" siyasal savaşım düzeyine ulaşan savaşımı, gerçek siyasal savaşım, gerçek sınıf savaşımı olma oluşumunu da içinde taşımaktadır. Ve bu oluşum hızlanmaktadır. Daha hızlandırmak bizim görevimizdir.

5. Devrimci Durum ve Yükselen Faşizm Tehlikesi

Yurdumuz, zaman zaman gerileyen, ilerleyen ama giderek derinleşen bir süreç içinde devrimci durum yaşamaktadır. Bu durumun altında yatan ekonomik ve toplumsal nedenleri önceki bölümlerde ele aldık. Şimdi, devrimci durumu, ona bağlı olarak faşizm tehlikesini görelim.

Türkiye'de 1976'dan bu yana, devrimci durum konusuna ilişkin oldukça çok şey yazıldı. Çok azı doğrudan yazdı, çoğu geçerken değindi ya da "ima" etti. Yazılanların büyük çoğunluğundaki ortak yön, hiçbirinin, "devrimci durum var mı, yok mu" sorusunu açıkça yanıtlamamaları ama gizliden gizliye bu gerçeğe karşı durmalarıdır.

Yazılanları dikkatli okuyunca, dört yanlış düşüncenin varlığı ortaya çıkıyor. *Birinci yanlış*, devrimci durumun varlığını yadsımak. *İkinci yanlış*, bu kavramı hemen devrim olacakmış ya da biz böyle söylemek istiyormuşuz gibi anlamak. *Üçüncü yanlış*, "yurdumuzda olanlar devrimci durum değil, bireysel terördür" anlayışı. Ve *dördüncü yanlış*, "devrimci durum yok, faşist tırmanış var" anlayışı.

Her dört yanlışta da (bilinçli çarpıtmalar dışında) devrimci durum hakkındaki Leninci anlayışı eksik ya da yanlış bilmek önemli bir yer tutuyor. Onun için bu anlayışı kısaca görmekte yarar vardır.

Devrimin nesnel ve öznel koşulları ve devrimci durum

kavramları "Marksçı-Leninci tarih anlayışı"ndan çıkarılır. Tüm tarih, insan eyleminin sonucudur. Ne var ki, insan bu eylemini kendi dışında belirlenmiş tarihsel koşullarda yürütür. İçinde yer aldığı ortama bağımlıdır. İşte, tarihi yapanların (yığınların) istek ve iradeleri dışında oluşmuş tüm koşullara *nesnel koşullar* (objektif koşullar) denir.

Nesnel koşulların temeli, özü, Marks'ın deyimiyle herşeyin altında bir kızıl şerit gibi uzanan ekonomik koşullardır. Bu temel koşulla birlikte, tüm toplumsal, siyasal, iç ve dış koşulların toplamı nesnel koşulları oluşturur. Nesnel koşulların devrim için olgunluk derecesi kendini sınıf çelişkilerinin keskinlik düzeyi ile açığa vurur.

Öznel öge (sübjektif faktör) insan eylemidir, bilinçli davranışlardır. Devrimci süreç açısından, öznel ögenin, birbirleriyle çok yakın etkileşme içinde üç göreceli bağımsız unsurdan oluştuğunu söyleyebiliriz. Bunlar, 1) yığınların devrimci bilinci, devrim için kararlılıkları, 2) başta işçi sınıfı olmak üzere tüm emekçilerin örgütlülük düzeyi, 3) bir anlamda hepsinin yansıdığı şey olarak komünist partisi, onun yöneticilik yeteneği ve doğru siyasetidir.

Devrimci durum, asıl belirleyici olan nesnel koşullar temelinde, nesnel ve öznel elverişli koşulların birleşmesiyle varılan, olağan ortamlardan farklı bir aşamadır. Yüksek sınıf savaşımını dışa vuran *nesnel* bir durumdur.

Devrimci duruma ilerde daha geniş değineceğiz. Şimdi, devrimci duruma ve devrime yol açan nesnel koşullar ve öznel öge arasındaki ilişkileri görelim.

Devrimci dönüşümler açısından temel belirleyici nesnel koşullardır demiştik. Hangi tarihsel görevler yerine getirilecek, bu görevleri yerine getirmede varolan gerçek olasılıklar nelerdir, bunları nesnel koşullar belirler. Bir ülkede nesnel koşullar yeterince olgunlaşmamışsa, ne yapsan boşunadır. Lenin, bu gerçeği, "...eğer en derin ekonomik ve siyasal nedenler proletaryayı eyleme itmeseydi, dünyada hiçbir Bolşevik tek bir 'halk hareketi' bile yaratamazdı"⁽¹⁾ diyerek anlatıyor.

Temel etken nesnel koşullardır ama öznel öge de cansız bir izleyici değildir. Gelişmenin belli bir aşamasında öznel öge belirleyici olur. Nesnel koşullar belirli bir minimum olgunluğa erdiğinde, devrimci sürecin yazgısı giderek öznel ögeye bağlanır. Başka bir deyişle, nesnel koşullar yoksa hiçbir şey olmaz ama varsa toplumsal dönüşümler öznel ögeye bağlı olacaktır.

Sorun bu kadarını söylemekle de bitmiyor. Öznel öge son çözümlemede nesnel koşullara bağımlıdır ama bu *kör* bir bağımlılık değildir. Öznel ögenin aynı zamanda göreceli bir bağımsızlığı da vardır. Nesnel koşullardan geri kalabilir, önde gidebilir. Geri kaldığında tarihsel fırsatlar kaçırılır. Önde gittiğinde, sınıfsal çelişkilerin daha çabuk keskinleşmesine yardım ederek nesnel koşulların olgunlaşmasını hızlandırabilir.

Ayrıca unutmamak gerekir ki, toplumsal-siyasal yaşamda nesnel ve öznel değişimler içiçedir. Bunları ancak sorunu daha iyi anlamak için, bir anlamda mantıksal soyutlama yoluyla birbirinden ayırıyoruz. Örneğin, değişik sınıflar arasındaki ve sınıflarla devlet arasındaki ilişkiler (ki bunlara siyasal ilişkiler diyoruz) nesnel ilişkilerdir. Ne var ki bunlar, ekonomik ilişkiler gibi nesnel değil, fakat insanların bilincinden geçerek biçimlenen ideolojik ilişkilerdir. Bir başka deyişle, nesnel siyasal değişiklikler, sınıf güçlerinin siyasal yer almındaki değişmeler, yalnızca ekonomideki değişmeleri yansıtmaz. Belli bir öznel yönü, çeşitli sınıfların ve partilerin eylemlerinin sonuçlarını da yansıtır.

Nesnel koşullarla öznel öge arasındaki ilişkilerde değineceğimiz son nokta günümüzde (emperyalizm koşullarında) öznel ögenin öneminin giderek arttığıdır. Gerçekten de, devrimci dönüşümler için gerekli nesnel koşulların giderek daha fazla olgunlaştığı, hatta bazı unsurlarıyla ileri kapitalist ülkelerde "aşırı olgunlaştığı" emperyalizm koşullarında öznel ögenin önemi giderek artmaktadır. Lenin, işte bu nedenle, öznel ögeye ve en başta komünist partisinin rolüne büyük önem vermiştir.

I. Dünya Savaşı sırası ve sonrası olayları Lenin'in öznel ögeye bu önemi verişini doğruladı. Savaş sırası, 1914'den başlayarak Avrupa'da devrimci durum oluştu. Almanya, Avusturya, Macaristan, Finlandiya'da devrimler oldu, pek çoğunda sovyetler kuruldu. Ama karşı devrim tümünü kana boğabildi. Komintern bu ülkelerde devrimci hareketin yenilgisinin *ana nedeni* olarak, yığınları yönetmeye yetenekli komünist partilerinin yokluğunu gördü. Ve öznel ögenin artan rolüne ilişkin bir dizi çözümlemeler yaptı. İki örnek verelim. Komintern Yürütme Komitesi'nin 1926'da yaptığı genişletilmiş plenum toplantısı şu kararı aldı: "Avrupa'da sosyalizmin utkusu için nesnel koşullar giderek daha fazla olgunlaşıyor. Öznel öge, yani işçi sınıfı ne denli konsolide olmaktadır, komünist partiler ne denli güçlenmektedir ve ne denli gerçek

Bolşevik partiler haline gelmektedir sorusu giderek daha fazla önem kazanıyor."⁽²⁾

Komintern V. Kongresi de aynı konuda şöyle sonuç çıkardı: Kapitalizmin bunalımının derinleşmekte olduğu koşullarda, "bütün bir tarihsel çağın ana sorunu öznel ögedir, yani proleter saflarının ve onların komünist öncülerinin (partilerin) örgütlülük derecesidir."⁽³⁾

Günümüzde öznel ögenin önemi azalmamış, artmıştır. Bunu da, zamanımızın önde gelen Leninci savaşçılarından biri olan Rodney Arismendi'den okuyalım: "Hem kıtımızdaki nesnel koşullar ve hem de sosyalist kampın artan rolünün belirlediği genel barışçı gelişme ve kapitalizmin derinleşen bunalımı, devrimci durumun olgunlaşmasını, giderek artan oranda, öncünün yığınları savaşında yönetebilme yeteneğine, taktiklerinin esnekliğine, eylemlerinin militanlığına ve enerjikliğine bağlıyor"⁽⁴⁾.

Bazı menşevik bozuntuları, günümüzde öznel ögenin artan rolüne işaret etmeyi "sübjektivizm", "volüntarizm" (iradecilik) olarak görüyorlar. Oysa, Leninizm öznel ögenin artan önemini, nesnel koşullarla bağlantılı olarak ele alıyor. Lenin, Marksçı teorinin volüntarizmden farkını, özellikle, "nesnel ortamın ve nesnel gelişme yolunun mutlak bilimsel serinkanlılıkla çözümlenmesi ile, yığınların (ve doğal olarak, şu ya da bu sınıfla ilişki kurabilen bireylerin, grupların, örgütlerin ve partilerin) devrimci enerjisinin, devrimci yaratıcı dehasının ve devrimci girişkenliğinin en ateşli biçimde tanınması"nı birleştirmesinde görmüştür.⁽⁵⁾

Nesnel koşullar ve öznel öge üstüne bu girişten sonra "devrimci durum"a dönelim ve Türkiye'de devrimci durum yoktur diyen *birinci yanlış*a gelelim.

Devrimci durum, devrim olabilmesi için gerekli toplumsal ve siyasal koşulların toplamıdır. "Devrimler hiçbir zaman hazır biçimde doğmazlar, Jüpiter'in kafasından ortaya fırlamazlar... Her zaman, önce huzursuzluk, bunalımlar, hareketler, baş kaldırmalar, devrim başlangıçları süreci yer alır."⁽⁶⁾ İşte bu bunalımlar döneminin adı devrimci durumdur.

Devrimci durum iç ve dış koşulların yarattığı karmaşık bir bütünden doğar ve giderek olgunlaşır. Devrimci durumun *oluşma anı ve gelişme hızı* ve bu dönemdeki *toplumsal savaşımın biçimleri* çeşitli etkenlere bağlıdır. Bunların başlıcaları, çelişkilerin keskinlik derecesi, devlet aygıtının içinde bulunduğu durum,

devrimci sınıfın saldırısının şiddeti, yığın hareketinin genişlik ve derinlik derecesi, uluslararası durumdur.

Lenin, devrimci durumun varlığını gösteren üç belirti saymıştır: 1) Ezilen sınıfların, sıkıntı ve çilelerinin "olağan"ın üstüne çıkması sonucu, artık eskisi gibi yaşamak istememeleri, 2) "Üst sınıflar" arasında şu ya da bu biçimde kendini gösteren bir bunalımın varlığı, yönetici sınıfın siyasetinde bunalım (ki bunlar halkın öfke ve nefretini giderek daha fazla açığa vurmasına yardımcı olur), 3) Üstteki iki nedenden dolayı, olağan zamanlarda çilesine sessizce katlanan yığınların eyleminde göze batar bir yükselmenin ortaya çıkması.⁽⁷⁾

Devam edelim. "Yalnızca tek tek grup ve partilerin değil, tek tek sınıfların bile isteğinden bağımsız olan bu nesnel değişimler (yukarıya aldığımız belirtiler—R.Y.) olmadan genel kural olarak devrim olanaksızdır. Tüm bu nesnel değişimlerin toplamına devrimci durum denir."⁽⁸⁾ (İtalikler bizden).

Görülüyor ki Lenin, örneğin siyasal bilinç düzeyi ve yığın savaşımı gibi içinde büyük ölçüde öznel unsurlara sahip belirtiler taşıdığı halde, devrimci durumu "devrimin nesnel koşulu" olarak koyuyor. Çünkü bunlar büyük ölçüde insan irade ve isteğini yansıtıyorlar ama yine de insan irade ve isteğinden bağımsızdırlar. Siyasal bilinç düzeyindeki sıçramalar ve yüksek yığın savaşımı gibi unsurlar hiç kimsenin isteğiyle dışarıdan sokulamazlar, devrimci krizin nesnel koşullarına bağlı olarak ortaya çıkarlar. Bu nedenle, devrimci durum, devrimin nesnel koşuludur. Hiçbir örgüt, parti, hatta tek bir sınıf, kendi isteği ve çalışmasıyla devrimci durum yaratamaz.

Bir ülkede devrimci durum ve onun üç belirtisi somutta kendini şu oluşumlarla dışa vurur: 1) Çeşitli sınıf güçleri arasında şiddetli savaşım, 2) Toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında anarşi, 3) Maddesel değerlerin yıkıma uğraması. (Bak: K. Zaradov, Leninizm ve Kapitalizmden Sosyalizme Geçişin Çağdaş Sorunları, ilgili bölüm)

Böylece, devrimci durumun çerçevesini Lenin'e dayanarak çizmiş oluyoruz. Bu çerçeve içinde bakınca, Türkiye'de devrimci durum var mı, yok mu tartışmasının anlamsızlığı daha iyi açığa çıkıyor.

Bunalım öncesi ve başlarındaki 15 yılda Türkiye'nin ortalama gelişme hızı %7 çevresindeydi⁽⁹⁾ ki o dönemde bu, dünyada en

yüksek gelişme hızları arasındaydı. Oysa 1977'de gayri safi milli hasıla artış oranı (gross national product) gerçek anlamda %4'e düştü. 1978'de ise %2'nin biraz üstünde olacağı kesinleşti.

Yapım endüstrisi 1977'nin ikinci yarısında %50 kapasite ile çalışır oldu. Aynı dönemde otomotiv endüstrisi, kapasitesinin %43'üne düştü. Ana metal endüstrisi, kapasitesinin %51,2'sine düştü. Kimya endüstrisi, kapasitesinin %53,5'ine düştü. Bu gidiş 1978'de de sürdü. Bu yıl tüm endüstri %50 kapasite ile çalışıyor. Bu durumun sonucu olarak pek çok küçük firma kapandı (bu bunalım içinde finans-kapitalin ekonomiye iyice egemen oluşunun ve devleti ele geçirişinin bir üst aşamaya geçişi de işin bir başka yanındır), pek çok büyük firma aylarca üretimi durdurdu. Örneğin, BMC, İzmir'deki kamyon ve traktör fabrikasını 1978'de dört ay kapattı.

Bunalımın derinleşmesine paralel olarak üretimde ortaya çıkan bu daralma, işsizlik sorununu daha da ağırlaştırdı. Toplu olarak işten çıkartmalar artarak sürüyor. Örneğin, Koç Holding çalıştırdığı 25,000 kişiyi 20,000'e düşürdü.

Daha önce değindiğimiz gibi, bugün işsizlerin oranı %20'nin üstündedir. "Yetkililer" arasında, işsizler üstüne bir tartışmadır gidiyor. Ecevit, 1978 baharında Bonn'da yaptığı konuşmada %16 dedi. Maliye Bakanlığı ardından %20 diye açıklama yaptı. Amerikan elçiliği, yıllık işgücü raporunda 5 milyon işsiz vardır dedi. Sosyal Güvenlik Bakanı ise 1978 nisanında, 7 milyon olduğunu söyledi. Ne olursa olsun, gerçeğin %20'nin üstünde olduğunu anlamak güç değil. Yüzde 20 ile bile, Türkiye, OECD ülkeleri arasında işsizlik oranında birinci sırayı almıştır.

Bunların yanısıra, enflasyon kasıp kavuruyor. 1970-1976 yılları arasında yine çok yüksek bir oran olan %15-20 çevresinde oynayan enflasyon, 1977'de %40'a sıçradı. OECD istatistiklerine göre 1978 yazında, 1977'ye oranla toptan satış fiyatlarında yine %50'lik ve geçim endeksinde %70'lik bir fırlama oldu. 1978'de fiyatlar artık her ay ortalama %5 artıyor.

İşte son 4 yılın dev boyutlar alan savaşımı, bu çöküntünün sonucudur. Ezilen sınıflar artık eskisi gibi yaşamak, bir köşede boynu bükük "yazgısına" katlanmak istemiyor. Oportünistler ne sanıyorlar! İnsanlar zevk için mi sokaklara taşarlar, ölümü göze alırlar! Yığınlar, bıçak kemiğe dayanmadan, yaşam çekilmez olmadan ayağa kalkmaz. İşçi sınıfı, her zaman, her ülkede savaşım

verir. Ama bu savaşımın şiddet derecesi ve biçimleri, içinde yaşanılan, en başta ekonomik olmak üzere toplumsal ve siyasal ortam tarafından belirlenir. Onun için bazı dönemlerde, bazı yerlerde bakarsın savaşım parlamento önünde "barışçı" biçimde saygıya bakarak görüşme yapmak, imza kampanyaları açmak biçiminde yürür. Bazan da, bugün Türkiye'de olduğu gibi yığınlar burjuva yasalarını elinin tersiyle itip ateşin içine yürür.

Bugün yurdumuzda "üst" sınıflar da eskisi gibi yönetemiyor. Hatta Bilen Yoldaş'ın Berlin Konferansı'nda belirttiği gibi, tekelci burjuvazi ile tekel dışı burjuvazi arasındaki çelişki ve çatışmalar bile yer yer kanlı nitelik alıyor. Yönetici sınıfın siyasetinde bunalım vardır. Hükümetler gelip gidiyor. Parlamento doğru düzgün işlemiyor. Bu durum yığınların savaşımının görülmedik boyutlara ulaşmasına yardımcı oluyor. Son dört yılın 1 Mayıs gösterilerinde, kapitalist ülkeler arasında en büyük kalabalıkları İstanbul'un 1 Mayıs alanı görmüştür. İşçi sınıfımız, tarihinin en büyük grevini bu iki yıl içinde, MESS patronlarına karşı yapmıştır.

MESS grevleri ve 1 Mayıs 1978'den bu yana yığın çıkışlarında belirli bir duraklama ortaya çıkışı kimseyi aldatmasın. Her büyük çıkıştan sonra işçi sınıfı yorgunluğunu atmak, yeniden güç toplamak için belirli bir zamana gerek duyar. Tarihte bunun tersi zor gösterilebilir. Doğal olarak bu durumda, sınıf uzlaşmacılarının, oportünistlerin, sosyal demokrat iktidarı "yıpratmama" gerekçesiyle yığın eylemlerinden geri duruşunun da payı vardır. Ama bugünkü ekonomik ve toplumsal koşullar altında hiçbirinin, yığın hareketini gemlemeye gücü yetmeyecektir. Savaşım, düzenle birlikte onları da temizleyip geçecektir.

Yaşadığımız ortamı iyi anlayalım. Son iki üç yılı koy bir yana, yalnızca son 10 ay içindeki siyasal cinayetlerin sayısı 950'dir. Günde ortalama 3 kişi öldürülüyor. Siyasal cinayetlerin oranı, 1978'de ekonomik ve toplumsal koşulların son hızla çökmesine paralel olarak büyük bir artış gösterdi. 1978 yılında cinayetler 1977'ye göre %352 oranında arttı. Daha 1978'in bitmesine 2 ay olduğu düşünülürse, 1978'de siyasal cinayetler 1000'in üstüne çıkacak demektir. Bunu ancak hiçbir şey bilmeyen cahillerle, ruhunu kapitalizme satmış oportünistler ekonomik ve toplumsal ortamdan soyutlayarak, "örgütlü güçlerin işi canım" diyebilir.

Bugün toplumsal yaşamın her alanında anarşi egemendir. Hergün en iyi savunulan büyük kentlerde bir iki soygun yapıyor.

Eğitim durmuştur. Rüşvet, dolandırıcılık salgın olmuştur. Devlet bürokrasisi büyük ölçüde işlemez durumdadır. Ecevit'in, polisi güçlendirmek için yardım aldığı İngiliz ve Federal Alman servislerinin görevlileri, Türkiye'de polisin içinde bulunduğu durumdan "hayretlere düştükleri"ni gizleyemiyorlar.⁽¹⁰⁾ Bu oluşumların tümü, yurdumuzda üst yapı kurumlarının çatlayışını anlatıyor.

Bugün savaşım, en uzak bölgelere sıçramıştır. Hangi hükümet gelirse gelsin, "karşıt" tarafı bile "hizaya sokamıyor". Bombalar, yangınlar dizi dizi. Maddesel değerler yıkıma uğruyor. Ölüm korkusu gündelik oldu. Analar çocuklarını, evde kalanlar işe gidenlerini yürek çarpıntısıyla uğurluyor.

Ülkemizde bu durum, örneğin bir İngiltere'nin, Fransa'nın, Belçika'nın, hatta bir Yunanistan'ın bugünkü yaşamına benziyor mu? Olağan mı bu durum? Olağan bir durum değilse, bu olağandışı durumun bir adı yok mu?

Var: *Devrimci Durum!*

Devrimci durum kavramını, hemen devrim olacağını söylüyormuşuz gibi yorumlayan *ikinci yanlış*a gelince, sanırız yazdıklarımız böyle bir "yanlış anlamaya" yer vermeyecek denli açıktı. Örneğin, *İşçinin Sesi*'nin 56. sayısında (13 kasım 1976) "Olanaklar ve Tehlikeler Artıyor" adlı yazıda şöyle deniyordu: "...Her devrimci durumun sonu devrime varmadığı gibi, devrimci durumu tek bir bütün olarak da anlayamayız. Devrimci durum, içinde çeşitli aşamalar barındıran bir süreçtir. Ve Türkiye bu sürecin henüz başlarındadır."⁽¹¹⁾

Devrimci durumun varlığını göstermek, devrim olacak demek değildir. Devrimci durumun varlığını, genişliğini ve derinliğini göstermek, Lenin'in dediği gibi, her komünistin temel ve tartışılmaz görevidir. Ötekisi ise falcılık olur. Örneğin, 1859-61, 1879-80 Rusyası, 1914-24 Avrupası, 1965 Yunanistanı devrimci durumlar yaşamışlardır. Ama bunlar ya devrime ulaşmadan sönmüş, ya da devrim patlaması öznel öğenin zayıflığı nedeniyle ezilmiştir.

1914'lerde Avrupa'da var olan devrimci durumdan söz ederken Lenin ne diyor, birlikte okuyalım: "Bu durum uzun sürer mi? Daha ne denli keskinleşecek? Devrime yol açacak mı? Bu, bizim bilmediğimiz ve kimsenin de bilemeyeceği birşeydir. Bunun yanıtı, ancak, ileri sınıfın, proletaryanın, devrimci duygunun gelişmesi ve devrimci eyleme dönüşmesi sırasında kazanacağı *deneyim* tarafından sağlanabilir."⁽¹²⁾ Bu alıntı gösteriyor ki,

devrimci durumun devrime dönüşmesi öznel ögenin katkısına bağlıdır. Bu fikrini Lenin şu satırlarda daha da açık ortaya seriyor: "...Her devrimci durum devrime yol açmaz. Devrim ancak üstte değindiğimiz nesnel değişimlere (devrimci durumun üç belirtisinden söz ediyor—R.Y.) öznel bir değişikliğin, yani, devrimci sınıfın, hiçbir zaman, hatta bunalım döneminde bile yere çalınmazsa 'düşmeyen' eski hükümeti kırıp atacaktır (ya da yerinden fırlatacak) *güçte* devrimci yığın eylemi koyma yeteneğinin eşlik ettiği bir durumdan çıkar."⁽¹³⁾

Lenin'in yukarıya aldığımız bu çok önemli satırlarından çıkan ilk sonuç, burjuvazinin *hiçbir zaman, en zor bunalımlarda bile kendi kendine, sen vurmazsan, yıkılmayacağıdır*. Bu, nedense herkesin pek "anımsamadığı" çok önemli bir ihtardır.

Bir başka sonuç da devrimci durumun ancak iktidarı sarsacak çapta güçlü eylem koyma yeteneği ile birleştiği, yani, devrimin nesnel koşulu ile öznel ögenin birleştiği zaman devrim olacaktır. Lenin devrimin nesnel koşuluyla öznel ögenin birleştiği bu duruma "*ulus çapında bunalım*" diyor. Demek ki, içinde değişik olgunlaşma aşamaları barındıran bir süreç olan *devrimci durumun son aşaması, devrime yol veren aşaması "ulus çapında bunalım" aşamasıdır*. Lenin devrimin her zaman ulus çapında bunalımdan doğuşuna "*devrimin temel yasası*" adını veriyor.

Demek ki, devrimci durumu hemen devrim olacakmışçasına anlamaya olanak yoktur. Devrimci durum, kötüleyen ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullar altında, yığınlar yeterince örgütlenmişse ve yeterli şiddetle saldırabilirse devrimin olabileceği bir ortamdan başka bir şey değildir. Devrimci durumu, her yerde sokak sokak çarpışmaların yürüdüğü, toplumsal yaşamın tümüyle durduğu bir aşama gibi düşünmeyelim. Öylesi bir durum, "devrime beş kala" durumudur, devrimci durumun ulus çapında bunalım aşamasıdır.

Üçüncü yanlıs, "devrimci durum yok, bireysel terör var" anlayıştı. Bu anlayış başaşağı duran bir mantığa işaret ediyor. Engels böyleleri için, bu insanlar adını değiştirerek bir şeyi değiştireceklerini düşünüyorlar, diyor.

Sorunu, bu yanlıstaki gibi anlayınca, alınacak birkaç "etkin" önlemlerle bu durum ortadan kalkabilir demektir. "Hükümet anarşiyi önlesin!" Oysa çok hükümet geldi geçti, anarşi sürüyor. "Anarşiyi durdurun" çığlıkları, küçük burjuva pasifistinin olaylar karşısındaki

şaşkınlığından başka birşey değildir.

"Devrimci durum yok, bireysel terör var" anlayışı ters bir mantığı gösterir çünkü sorulması gereken, "kullanılan yöntemlerin nasıl adlandırılması gerektiği" ya da "anarşinin belli çevrelerce kışkırtılıp kışkırtılmadığı" soruları değil, "bu yöntemler neden böylesine yaygınlaşabiliyor, kalıcı olabiliyor ve giderek artıyor" sorusudur. Bugün değil her kentte, neredeyse her kasabada, hatta pek çok köyde kapışılıyor, kan dökülüyorsa artık şiddet *toplumsal bir olgu* olmuştur.

Bu toplumsal olgunun altında, Türkiye'de kapitalizmin girdiği bunalım yatıyor. Toplumsal adaletsizlik, işsizlik, pahalılık yatıyor. Elverişli bir nesnel ortam bulmasa, hiçbir örgütün hiçbir zorlamasıyla bu denli yayılamaz ve süregen olamazdı. "Anarşi" bu nedenle toplumsal bir olgu olmuştur ve bu nedenle ikilem çözülene dek de sürecektir. Bunları burjuva siyasetçileri bile görüyor.

Soruyu doğru sorduğumuzda ("anarşi" neden böylesine yaygınlaşabiliyor, kalıcılaşabiliyor) açıkça görülür ki, "anarşi"nin bu boyutlara varabilmesinin nedeni devrimci durumdur. Bir başka deyişle, "anarşi", *devrimci durumun kendini günlük yaşamda belli edişidir*. Devrimci durumu böylesi kargaşalık, "anarşi", toz duman olarak anlamayanlar, devrimi nasıl anlayacaklar? Lenin'in dediği gibi, "o dar kafalı baylar... herhalde tüm yığınların *bir anda, tam bir örgütlülük içinde* ayaklanacağı bir devrim (eğer devrim fikri akıllarına geliyorsa) düşlüyorlar."⁽¹⁴⁾

Yinelemekten zarar gelmez, "anarşi" bugünkü Türkiye'de toplumsal bir olgudur ve önlenemeyişi ile, giderek yayılışı ile, devrimci durumun daha derinleştiğinin de belirtisidir.

Dördüncü yanlış, "devrimci durum yok, faşist tırmanış var" görüşüydü. Bu da, bir önceki görüş gibi, mantıksal "hastalık"tan çekiyor ve bize, gelişmenin belli aşamasında "entellektüellerin kafasında bazı anlamlı gibi görünen aptallıkların zorunlu olarak doğduğu"⁽¹⁵⁾ gerçeğini anımsatıyor.

"Devrimci durum yok, faşist tırmanış var" demek, Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal ortamını, devrimci durumu ve de faşizmi anlamamış olmak demektir. Yurdumuzda devrimci durum da, faşizm tehlikesi de aynı kaynaktan, bugünkü ekonomik ve toplumsal tabandan yükseliyor. Kapitalizmin içine düştüğü bunalımdan çıkıyor. Sınıf savaşımının dev boyutlar alması Türkiye'

de kapitalizmin geleceğini sorguya çekiyor. "Gerici egemen çevreler, burjuvazi faşizme tırmanma yoluyla, bu halkayı korumaya çalışıyor."⁽¹⁶⁾

Halkın savaşımının yükseldiği yerde "demokrasi" biter, faşizm, zorbalık, çıplak diktatörlük başlar. Şöyle diyor Lenin: "Britanya savaş öncesinde, dünyadaki tüm ülkelerden çok daha geniş ölçüde özgürlüğe sahipti. (...) Özgürlük vardı, çünkü orada devrimci hareket yoktu."⁽¹⁷⁾ Aynı fikri, SBKP Genel Sekreteri L.İ. Brejnev'in SBKP 25. Kongresi'nde okuduğu Merkez Komite Raporu'nda da buluyoruz: "Tekelci sermayenin ve onun siyasal ajanlarının egemenliğine karşı ciddi bir tehlike ortaya çıktığında, emperyalizm her çeşit demokrasi benzeri görünümleri kaldırıp atmada bir an duraksamayacaktır"⁽¹⁸⁾ Bu da doğaldır çünkü faşizm, finans-kapitalin, burjuva diktatörlüğünün yani devletin kendini koruma yolundaki güdüsünden doğmaktadır.

İşlerin göreceli olarak rahat gittiği, sınıf savaşımının sönük durduğu dönemlerde ve ülkelerde faşizm hiçbir zaman gerçek bir tehlike olamaz, olamamıştır. Ne zaman ki ülkede sınıf savaşımı yükselir, keskinleşir, yığınlar kurtuluş yollarına yönelir, ne zaman ki burjuvazi "bildik yöntemlerle" yönetemez olur, işte o zaman egemen güçler çıkarı faşizmde görür. Erkini tehlikede gören burjuvazi çıplak diktatörlüğe, faşizme sarılır. Boşuna, inine yaklaştıkça çakalların uluması artar dememişler. Türkiye'de olan da budur. *Giderek artan faşist tehlike, giderek olgunlaşmakta olan devrimci durumdan ayrılamaz.*

Böylece, devrimci durum konusundaki dört yanlış fikri de görmüş oluyoruz. Peki, bu dört ayrı fikir arasında ortak bir nokta var mıdır? Elbette vardır. Devrimci teoriyi ve devrimci savaşımı, burjuvazinin (hiç değilse liberal kolunun) kabul edebileceği ölçülere sınırlama isteği, yani küçük burjuva pasifizmi ve kuyrukçuluk. Devrimci durumun varlığını görmek işlerine gelmiyor çünkü o zaman bu durumun gerektirdiği önlemleri almak, ona göre örgütlemek ve taktikler uygulamak gerekiyor ki bu da dünyanın en "demokratik" ülkesinin sağlayacağı legaliteye bile sığmaz. En "ilerici" burjuvazinin bile kabul edemeyeceği örgütlenme ve savaşım yöntemleri ister.

Sosyal demokrasinin ülkemizdeki şu son bir yıllık iktidarı, kimi umutların tersine, gösterdi ki, ya faşizm ya ileri demokratik halk devrimi ikilemi yapısalıdır ve sürmektedir. "Üçüncü yol"un,

ülkemizin toplumsal yaşamında *geçici bir ara aşama* olduğu iyice belirlendi. Bir yanda devrimci güçler hızla büyüyüp güçleniyor, öte yanda faşizm tehlikesi giderek artıyor.

Sosyal demokrat iktidarın MHP'ye karşı tutumu da birşey anlatmıyor. Çünkü Türkiye'de faşizm MHP ile sınırlı değildir. Faşizm, finans-kapitalin seçimidir. MHP, faşizmin bugünkü vurucu gücüdür. İktidar MHP'yi kapatsa (ki o zaman en az bir o kadar da devrimci örgütü kapatacak demektir, uygulaması bunu gösteriyor), ertesi gün başka vurucu güçler çıkıverir.

Bugün iktidarda bulunan sosyal demokrat ağırlıklı hükümet başa geçtiğinde TKP Merkez Komitesi bir bildiri yayınlamıştı. Bu bildiri de, Ecevit hükümetinin halkımızın istediği ilerici hükümet olmadığı vurgulanıyor ve sorunları çözemeyeceği belirtiliyordu. Bazıları, "hemen karşı çıkmak olur mu, daha yeni geldi, ne biliyor-sun ne yapacak" diyerek ve kendilerini sağlama almak için de "yanlış yaparsa birlikte eleştirelim"i ekleyerek karşı çıktılar. Oysa, CHP'nin toplumsal yapısı, ideolojisi ve lider kadrosu, TKP'ye kesin konuşma olanağı veriyordu.

Aradan geçen bir yıl içinde bu hükümetin hiçbir sorunu çözemediği, faşizmi geriletmediği, tersine komünistlere, ilericilere baskı uygulamaya kalktığı ortaya çıkmadı mı? Önce yaşadığı ortak pazar ülkelerinden beklediğini bulamayınca *açıkça* yeniden Amerikan emperyalizmine yattığı anlaşılmadı mı? (Türkiye'de ortak silâh endüstrisi de kuracaklarmış.)

Bu gelişimi görebilmek güç değildi. Perşembenin gelişi, Çarşambadan bellidir. Komünistler için sosyal demokrasinin ve Türkiye'de sosyal demokrasinin ne olduğu açıktır.

Sosyal demokrasi, emekçiler arasına sızmaya çalışan burjuva ideolojisidir. Sosyal demokrasi, reformlar yoluyla devrimci patlamaları önlemeye çalışan, kapitalizmi yamayarak sürdürmeye uğraşan bir akımdır. Bunun için muhalefetteyken sömürüye karşı konuşur, iktidara gelince sömürüyü "demokratikleştirmek"ten başka birşey yapmaz. Dünyada sömürüyü, eşitsizliği, zorbalığı kaldırmış bir sosyal demokrat iktidar var mıdır?

Sosyal demokrat akıma bağlanan emekçiler ise, bu sosyal demagojiye inandıkları için bağlanırlar. Onlar sömürüye gerçekten düşmandırlar. Bu çelişki toplumun durgun dönemlerinde, hele de parti muhalefetteyse, derinlerde durur. Ama ekonomik ve toplumsal bunalım dönemlerinde giderek su üstüne çıkar ve sosyal

demokrasinin yazgısını belirler. Yığınlar sömürüyü *gerçekten* yok etme yoluna dönerken sosyal demokrat kadroların büyük çoğunluğu apaçık biçimde kapitalist saflarda durur. Bunun son örneğini Portekiz'de gördük.

Sosyal demokrat partilerde sağ ve sol kanatlar vardır. Sağ sosyal demokrasi tekellerin kucağındadır. Sol sosyal demokratlar partinin emekçi kesimlerine sözcülük etmeye çalışır, genel olarak komünistlerle diyalog yanlısıdır. Ama hiçbir sosyal demokrat partide, geçici dönemler dışında, sol kanat yönetimde olmamıştır. Partinin emekçilere hoş gözükmesine yarayan ama siyaset çiziminde ağırlık taşımayan zayıf gruplardır bu sol kanatlar.

Türkiye'ye gelince, bizdeki sosyal demokrat hareket Batı'dan farklıdır. Orada sosyal demokrasi işçi hareketi içinde, Marksizm temeli üstünde yükselmiş, sonradan onunla ideolojik bağlarını koparmış ama geniş işçi çevrelerinde etkinliğini sürdüren bir akımdır. Türkiye'de sosyal demokrasi, *burjuvazinin liberal kesiminin*, finans-oligarşisine duyduğu tepkiye halk hareketinde taban bulmak, hem de bu halk hareketini kapitalizmin sınırlarına hapsedip "ehlileştirmek" amacıyla giderek oturmakta olduğu ideolojik tabandır.

Yalnız Türkiye'de değil, yeterli gücü olduğu her yerde sosyal demokrasi bir yandan faşizme karşı konuşuyor, bir yandan komünistlere, devrimcilere karşı eyleme geçiyor, önlemler alıyor. Çünkü kapitalizmin yıkılmasından ölesiye korkuyor. Ve ne yazık ki, sosyal demokrasinin işçi sınıfından, emekçilerden, halk başkaldırısından duyduğu korku ile faşizmin iktidara gelebilmesi arasında yakın bağ vardır. Bu bağ iyi anlayabilmek, devrimci işçi sınıfımızın önündeki tehlikeleri ve olanakları iyi anlayabilmek demek olur.

Faşizm dünyanın hiçbir yerinde bir gecede gelmedi. Her yerde burjuva demokrasisi içinden büyüyüp yükseldi. Faşizmin İtalya, Almanya, Avusturya, Macaristan, Finlandiya ve Bulgaristan'daki tarihsel gelişimini izleyenler için, burjuva demokrasisinin reformcu kanadı sosyal demokrasinin, faşizmin bu yükselişinde oynadığı rol sır değildir.

Avrupa'da birçok ülkede faşizmin iktidara gelebilmesi yalnızca o günkü ekonomik ve sosyal koşulları, faşizmin toplumsal demagogjisini, çalışma biçimlerini vb., inceleyerek anlaşılabilir. Bunlar faşizmin tekeller için o gün neden zorunlu olduğunu göstermekten pek öteye gidemez. Oysa faşizm yazgı değil, "allahın emri" hiç

değildir.

Kapitalist Avrupa'nın en büyük, en örgütlü gücü olan işçi sınıfı yükselmekte olan faşizme karşı birlik içinde durabilseydi faşizm iktidara *gelemezdi*.

Neden Avrupa işçi sınıfı faşizmi durduramadı? Bu sorunun bizim için aynı zamanda güncel önemi vardır.

Sorumuzun cevabını verebilmek için 1918'lere, "sosyal demokrasinin Avrupa devrimine ihaneti"ne dönmeliyiz. Faşizmin önündeki engelleri temizleyen süreç o yıllardan başlar. O yıllar, kötöleyen ekonomik durum ve büyük Ekim devriminin etkileri altında Avrupa'da devrimci patlayış yıllarıdır. İşçi sınıfı ayakta. Almanya'da Spartaküsler siperlerde çarpışıyor. Bavyera'da, Macaristan'da sovyetler kurulmuş. Burjuvazinin, devrimi bastırmaya gücü yetmiyor. İşçi sınıfı tüm Orta Avrupa'da iktidara elini uzatmış, tuttu tutacak. Kapitalizmi yıkılmaktan kim kurtarıyor? İşçi hareketine ilk büyük ihanetini 1914'de Avrupa burjuvazisinin savaş bütçelerini onaylayarak, işçileri savaşa katılmaya çağırarak yapan sosyal demokrasi. Almanya'daki 1918 devrimini boğazlayan onlardır. Avusturya'daki 1918-1919 devrimini öteki burjuva partileriyle "demokrasiyi kurtarma" adına koalisyon yaparak boğan onlardır. Bu sosyal demokrasinin ikinci büyük ihanetidir.

O zamanların önde gelen sosyal demokrat lideri Otto Bauer, "1918 Avusturya Devrimi" adlı kitabında bu durumu şöyle anlatıyor: "...Sokaklarda 'proletarya diktatörlüğü', 'tüm iktidar Sovyetlere'den başka birşey duyulmuyordu... Bu ortamla hiçbir burjuva hükümeti baş edemezdi. Sokak ayaklanması onları bir haftada yıkardı. Bu görülmedik güç durumla ancak sosyal demokratlar baş edebilirdi çünkü onlar geniş emekçi yığınların güvenine sahiptiler..." İşte böyle diyerek sosyal demokratlar, yığın savaşının en yükseldiği anda tekel partileriyle koalisyona girdiler. Otto Bauer dışişleri bakanı, bir başka sosyal demokrat, Doyç (Deutsch) ise savaş bakanı oldular.

Bu yollarla işçi, emekçi üstünde beyaz terör başladı. Onbinlerce işçi öldürüldü, örgütleri dağıtıldı. Devrim bastırıldı. 1934'lerde faşizmin iktidara gelebilmesi işte bunun sonucudur.

Bununla da kalmadı. Daha sonraki yıllarda faşizmin çizme sesleri yayılırken sosyal demokratlar işçilere bir üçüncü kez daha ihanet ettiler. İşçi sınıfının, komünistlerin birlik çağrılarını reddettiler. "Rejimi kurtarma", "yıkımı önleme", "barışçıl,

demokratik yöntemlerle faşizme dur diyeceğiz" safsatalarıyla yığınları aldattılar. Öte yanda, yoğun bir anti-komünizmde daldılar. Faşizme karşı parlamento nutuklarıyla sahte bir savaşım verirken, komünistlere karşı tüm ustalıklarını döktürdüler. Hitler'in kuduz "Kasırğa Birlikleri"ne dokunmazken, Alman işçi sınıfının savaşkan birliği "Kızıl Cephe"yi yasaklayıp dağıttılar. Faşizmin iktidara oturuşunu önleme açısından en kritik dönem olan 1932 yılı ve 1933'ün ilk üç ayında komünistlerin yaptığı sayısız birlik çağrılarını bir daha reddettiler. ("Ulusu cephelere bölmeyeceğiz" diyenlerin kulakları çınlasın.)

Avrupa'da faşizmin iktidara gelebilmesi işte böyle hazırlandı.

Dönüp bugün yurdumuza baktığımızda neredeyse "tarih kendini yineliyor" diyeceğimiz geliyor. CHP, halkımızın umudu olan Ulusal Demokratik Cephe'ye çeşitli kelime oyunlarıyla karşı duruyor. Türkiye Komünist Partisi'nin sayısız kereler yaptığı birlik çağrılarını reddediyor. Sendikaları ve öteki yığın örgütlerini bölmeye, onları kuyruğuna takıp eylemsizleştirmeye çalışıyor. Faşist itler, komandolar ortalıkta. Hem de kapatmak için sayısız "anayasal" gerekçe varken. Öte yanda, TKP "yasa dışı". Yalan gerekçelerle gençliğimizin civan örgütü İlerici Gençler Derneği'nin şubeleri kapatılıyor. TKP Programı, TKP davasını duyurma broşürü toplatılıyor. Kendilerinin "Sosyalist Enternasyonal'e katılmaları yasalara uygun ama İlerici Kadınlar Derneği'nin Dünya Kadınlar Federasyonu'na katılması yasalara ters! Daha çok sayılır. Kendi içlerinde de sol sosyal demokratları, halktan yana kişi ve çevreleri buduyorlar. Emperyalizmle açıktan sarmaşıyorlar. Onlara Demirellerin veremediği ödünleri veriyorlar.

Sosyal demokrasi ve oportünistler, sendikalarda ve öteki yığın örgütlerinde tüm güçlerini kullanarak işçiyi, emekçiyi etkin yığın çıkışlarından alakoymaya çalışıyorlar. Bunda bir ölçüde başarı da kazandılar. Ama bu durum geçicidir. İşsizlik, pahalılık, genel olarak emekçilerin yaşamı dayanılmaz oldu. Artık yaşayabilmek bir hüner. Böylesi bir ortamda halk hareketi durmayacaktır. İşçi sınıfımız, emekçi yığınlar *kendi deneyleriyle*, faşizme, işsizliğe, pahalılığa karşı kurtuluşun işçi sınıfının öncülüğündeki halk devriminden, ileri demokratik devrimden geçtiğini hergün daha iyi görüyor. Burjuva partilerinden kendisine bir hayır gelmediğini anlıyor. Burjuva partilerinin derin toplumsal sorunlara hiçbir yanıt getiremediği, günümüzde iyice ortaya çıktı. Siyasal yaşamda

boşluk vardır. Bu boşluk giderek bilince çıkıyor. Şunu bilelim ki, siyasal yaşam boşluk tanımaz. Biz doldurmazsak başkaları doldurur.

6. Sonuç: Devrimci Durum Her Alanda Yenilik İster

"Devrimci durumun varlığını yığınlara duyurmak, açımını ve derinliğini açıklamak, proletaryanın devrimci bilincini, devrimci kararlılığını yükseltmek, devrimci eyleme geçmesine yardım etmek ve bu amaçla *devrimci durum gereklerine uygun örgütler kurmak* tüm sosyalistlerin tartışılmaz ödevidir."⁽¹⁾ (İtalikler bizden)

Dünyada kapitalizmin içinde bulunduğu genel aşamaya ve Türkiye kapitalizminin gelişme özelliklerine bağlı olarak uzun bir tarihsel dönem içinde ağır ağır pişen koşullar yurdumuzda devrimci duruma varmıştır. Oportünistler bu gerçeği yadsımaya çabalyorlar. ('sol'cular içinse her zaman devrimci durumdur). Onlar, Kautsky'nin, devrimci durumun varlığına inanmak için devrim olmasını beklemesi gibi olayları dışardan izliyorlar. Devrim patladığında devrimci durumun varlığına inanacak, tekrar devrimci olacak ve "hizmet götürmek" için saflara koşacaklar! Ama bunu, günün görevlerinden yan çizen tüm kariyeristler, sosyalizm "memurları", fırsatçılar da yapacak.

Devrim olsa da olmasa da, bugün devrimci durumun varlığı nesnel bir gerçekliktir. Ve devrimin gerçekleşebilmesi, giderek artan oranda devrimcilerin bilinçli hazırlığına, işçi sınıfını ve emekçileri "son

kavga'ya hazırlayabilmelerine bağlıdır. Biliyoruz ki, ''ne alt sınıfların ezgisi, ne üst sınıflar arasındaki bunalım devrimi getirmez. Bunlar yalnız başına ancak ülkenin çürümesini getirir.⁽²⁾ Devrime ancak yığınları eyleme, direnişe, başkaldırmaya, ayaklanmaya *götürerek* ulaşılabilir.⁽³⁾ Nesnel ortam ne denli elverişli olursa olsun, biz yapmazsak devrim olmaz. Bu nedenle, tarihsel fırsatları kaçırmamak için önümüzü iyi görmeliyiz. Bu gerçek, devrimci durum sürecinde komünistlere, devrimcilere ertelenmez bazı görevler yükler.

Devrimci durumun bize yüklediği görevleri yerine getirmek, tek cümleyle, *devrimin öznel ögesinin oluşturulması* anlamına gelir.

Bölümün başına koyduğumuz alıntıda Lenin, devrimci durum sürecinde komünistlerin görevlerini şöyle belirliyordu: Devrimci durum altında tüm komünistlerin tartışılmaz görevi, 1) Devrimci durumun varlığını yığınlara duyurmak, açınımını ve derinliğini açıklamak, proletaryanın devrimci bilincini, devrimci kararlılığını yükseltmek, 2) Proletaryanın devrimci eyleme geçmesine yardım etmek, 3) Devrimci durumun gereklerine uygun örgütler kurmaktır.

Bugünkü Türkiye ortamında güncel görevlerimiz şöyle somutlanıyor.

En başta *ideolojik savaşıma yeni bir hız* verilmesi. Komünistlerin, devrimcilerin, işçi sınıfının ve emekçi halkın bilincinin aydınlatılması. Bu, tüm görevler arasında *ana halkadır*. Lenin'in, devrimci teori olmadan devrimci savaşım olmaz diyen ünlü cümlesini hep biliyoruz. Gerçekten de, doğru devrimci bir hat olmadan yığınlar ayaklanırsa, bu kör bir patlayış olur, kayaya vurur. Ya da doğru devrimci bir hat olmadan güçlü örgütler, 1 milyon 700 binlik komünist partileri olsa ne olur, olmasa ne olur. İşte bu nedenle Zaradof "devrimin öznel ögesinin oluşumunda, ideolojik savaşım giderek artan bir önem kazanıyor"⁽⁴⁾ diyor.

Türkiye devrim hareketinin bin çeşit özgül sorusu, sorunu var. Bunlara açık seçik yanıtlar vermeliyiz. Devrim için, komünizm için canını vermeye hazır, her özveriyi seve seve kucaklayan militanların kafalarını doyurmalıyız. Unutmayalım ki, kapitalist toplumda, son çözümlemede burjuva ve proleter ideolojileri arasında bir başka ideoloji yoksa ve egemen ideoloji burjuva ideolojisi ise, Leninci bir anlayışla açıklanmamış her konuda yanlışlara düşmek kaçınılmazdır. Bu gerçeğe bir de, aşağı yukarı soldaki her akımın ideolojik saldırısı altında yürüdüğümüzü katarsak ideolojik savaşımın önemi daha iyi anlaşılır.

İdeolojik savaşım her zaman en önemlidir. Ama bu önemi devrimci durumlarda çok daha artar. Çünkü, yığın hareketleri yükseldikçe bilincin, öznel öğenin önemi de ona paralel olarak artar ve giderek belirleyici olur.

Devrimci durum olgunlaştıkça düşmanın her yönden saldırısı artar. O arttıkça, devrimci cephe de oportünizmle savaşın önemi artar.

Oportünizme karşı katı, uzlaşsız tutum almak bazılarında "sektecilik" gibi geliyor. Oysa oportünizmle savaş sektecilik değildir. Oportünizmle savaş yığın siyasetini bir yana atmak değil, tersine onu gerçekçi ve sağlıklı bir tabana oturtmak savaştır. Dünya komünist hareketinin deneyleri, özellikle günümüz Avrupası, oportünizmle savaş ne denli ertelersen, onun o denli azıttığını kanıtıyor.

Yerli-yabancı tekellerin erki ele geçirdiği, halkın üstüne silâhla yürüdüğü, Komünist Partisi'nin gizli çalışmak zorunda kaldığı küçük burjuvalar denizi Türkiye'de oportünizmin ekonomik, toplumsal, siyasal tabanı vardır. Bunu anlamak gerek. Öte yanda, dünya komünist hareketinde yeniden başını kaldıran oportünizm yılanının ideolojik yankılanmasını da küçümsemeyelim.

Oportünizm her zaman, her yerde "taktikler"de gizlenir, "taktikler"le başlar. "Taktik için böyle yapmalıyız" cümlesi oportünistlerin tılsımlı cümlesidir. Onlar, "halk şimdilik sorunu anlamıyor, onun için taktik yapmalıyız" derler. Böylece ilkeselliği, ilkesel davranmayı güme götürürler. Stalin'in bir yazısında aktardığına göre, Lenin her zaman, "tek doğru siyaset ilkesel siyasettir" dermiş. Ama oportünistler için öyle değildir. Onlar, "şu küçük sorunda azıcık ilkesiz davranmakla dünyanın sonu gelmez" derler. Oysa, Leninciler iyi bilirler ki, "azıcık oportünistlik" diye bir şey olmaz. *Azıcık oportünistlik, azıcık gebeliğe benzer.* Sonunda kesinlikle bebek doğar. O da ulusçuluk, şovenizm, karşı-devrimdir. Yani oportünizm denen hastalığın bir iç mantığı vardır. Önemsiz gibi görünen ufak filizleri yok etmedin mi büyür, dallanır budaklanır.

Oportünizm, düşmanın ideolojik saldırısının en yoğun olduğu noktalarda patlak verir. Tüm deneyler bu gerçeği kanıtıyor. Bugün düşmanın ideolojik saldırısının en yoğun olduğu alanların başlıcaları Leninci örgütlenme anlayışı ve TKP, yığın örgütlerinin "bağımsızlığı", cephe sorunudur. Proleter enternasyonalizmi ve Sovyetler Birliği'dir, proleter hegemonyası ve proleter diktatörlü-

güdür. Genel olarak siyasal taktikler ve devrimci durumda siyasal taktiklerdir. Devrim anlayışıdır. Öyleyse oportünizmin de kendini bu alanlarda dışa vurması kaçınılmazdır.

Bu saydığımız alanların tümünde sayısız örnekler verilebilir. Biz, bugünü yakından ilgilendiren iki örnek verip geçelim. Örneğin, "Ecevit hükümeti giderse daha iyisi gelmeyecek, öyleyse yığın eylemi yapmayalım" görüşü böylesine kuyrukçu, pasifist, oportünist bir görüştür. İkinci örnek, devrim kavramını, bu kavramın anlamını ve gereklerini yığınlara duyurmaktan ısrarla kaçınmaktır, bu kavramı "sol"lara teslim etmektir. Nedense bazı yayınlarda, güneşin altında ne ararsan buluyorsun da devrim sözcüğünü bulamıyorsun. Neden? Belki "yığınları ürkütmeme çabası, belki kendi ürkütüğünden. Oysa Lenin, devrimci durumda, devrim üstüne açıklamaları, ajitasyon ve propagandayı arttırmak gerektiğini söylüyor.

Bu saydığımız alanların tümünde ideolojik savaşımı, halkı aydınlatmayı yoğunlaştırmalıyız. İşçi sınıfının devrimci bilinç çevresinde birliğini kurabilmek, halkın en geniş cephesini ve onun içinde proleter hegemonyasını gerçekleştirebilmek ve devrimi yapabilmek için oportünizmle savaş ertelenmez bir görevdir. Devrimci saflarda oportünizmi kesin yenilgiye uğratmak, Lenin'in dediği gibi oportünist günahların bir anlamda cezası olan "solculuğa" da indirilmiş *en büyük darbe* olacaktır. Bu görevi başarıyla yerine getirmezsek, yine Lenin'in dediği gibi, "acil çıkış yolu arayan yeni akıntılar sosyal-demokrat (komünist—R.Y.) kanal bulamazlarsa, sosyal-demokrat (komünist—R.Y.) olmayan kanala yönelirler."⁽⁵⁾

Oportünizme karşı savaşım yanısıra, sosyal-demokrat ideoloji ve tutuma karşı da savaşımı hızlandırmalıyız. Sosyal demokrat fikirlerin, yani burjuva reformcusu fikirlerin yığınlar arasında, özellikle işçi sınıfı içinde yayılması devrimci harekete, onun doğru yolda ilerlemesine büyük zararlar vermektedir. Yığın savaşımını körletmede, bekleyişçi bir havaya sokmada sosyal demokrat akımın büyük payı vardır. Bunlara karşı etkin ideolojik savaş vermeli ve halkımıza, denize düşenin yılanı sarılmasının doğru bir yol olmadığını, doğru yolun yüzmek olduğunu göstermeliyiz.

Özellikle gençliğin ataklığını, heyecanını zamansız yollara süren her boydan "solcu"luğa karşı da daha etkin savaşım vermek zorundayız.

Tüm bu ayrık otlarına karşı ideolojik savaşımı yükseltmeliyiz.

Yalnız bu savaşım bugün, olağan koşullarda yürütüldüğü gibi yürütülemez. Devrimci durumda ideolojik savaşım, *yeni* bir yavaşım ve *yeni* yöntemler ister. Kendine özgü ajitasyon ve propaganda ister. Dün genel teorik sorunlar olan proleter hegemonyası, devrimci zor kullanım, ayaklanma ve devrim, burjuva devletin yerle bir edilmesi ve diktatörlük sorunları bugün *çeşitli yönleriyle* pratik sorunlar olmuştur. Biz üstümüze düşeni yaparsak yarın daha yakına, daha yakına gelecektir. Bu nedenle, bu sorunları bugün "okumuş"ların lüksü olmaktan çıkarıp bilinçli işçilere, işçi sınıfının ileri kesimlerine anlatmak zorundayız. "Hayali", felsefi konular olarak değil, somutlayarak ve tüm devrimci içeriğiyle. Bu da en başta yayımlarla olur.

Bilen Yoldaş, 1978 başlarında yapılan TKP Merkez Komitesi Plenumu'na sunduğu Politik Büro Raporu'nda, bu dönemde partimizin önünde duran en önemli savaş alanlarından birisi ideolojik savaşımdır dedikten sonra partinin legal-illegal yayınlarını değerlendirdi. Yayınlarımızın bazı yetersizlikleri olduğunu söyledi ve yayınların ideolojik düzeyinin yükseltilmesi gerektiğini özellikle vurguladı.

İşçi sınıfının, halkın ileri kesimlerine bilinç taşıyacak temel yayın organı TKP Merkez Komite organı *Atılım*'dır. *Atılım* komünistlere, militanlara yalnızca günün taktiklerini değil, özellikle günün ideolojik sorunlarının açık yanıtlarını verecek yayın organıdır.

Önümüzde duran ikinci temel görev, *işçi sınıfının ve halkın örgütlerini güçlendirmektir*. En başta işçi sınıfının partisi, komünist partisini güçlendirmek, bunun yanında halka halka işçi sınıfının öteki örgütlerini kurmak ya da güçlendirmek, emekçi halkın örgütlenmesini hızlandırmaktır.

Bunlar arasında ana görev, TKP'yi daha da güçlendirmek, yaygınlaştırmak ve derinleştirmektir. Devrimci durumda öznel öge, yani son çözümlemede komünist partisi ana halkadır. Ve devrimci durum olgunlaştıkça, üst aşamalara geçtikçe, devrime yaklaştıkça öznel ögenin önemi giderek daha büyür ve sonunda *belirleyici* olur. Devrimin öznesi işçi sınıfıdır ama parti de o sınıfın örgütçüsüdür.

Türkiye Komünist Partisi, 1973 yılında likidasyon zincirini kırarak büyük bir atılıma geçmiştir. Bu gelişmenin pek çok ekonomik, toplumsal, siyasal, uluslararası, parti içi nedenleri

olacaktır. Bu nedenlerin incelenmesi, bu kitabın görevleri arasına girmediğinden, bizce en önemli birkaç nedene değinmekle yetinelim.

Türkiye'de fabrika aşamasının, 1950'lerle birlikte gelişi ve 1960'larda gerçekten güçlü bir işçi sınıfının ortaya çıkışı, atılımın en önemli ekonomik ve toplumsal nedenidir.

1968'lerden bu yana derinleşerek gelen toplumsal ve siyasal bunalım, bunalımdan gerçek çıkış yollarını gösterecek ideoloji ve örgüt gereksinimini de yanında getirmiştir.

Yine aynı dönemde yığın savaşımı yükselmiş, devrimci hareket genişlemiş ve partisini arayan geniş bir komünist sempati-zanı kesim doğmuştur.

Tüm bu ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişimler, bir yanıyla, partinin, içine düştüğü likidasyonu kırabilmesinin nesnel tabanını yaratırken, öte yandan bu likidasyonu kırmaya zorlamıştır.

Öte yanda, uluslararası işçi ve komünist hareketinde 1965'lerle başlayan dönem de, uluslararası yönden elverişli bir ortam yaratmıştır.

Parti içi nedenler arasında ise en önemlisi, liderin, Bilen Yoldaş'ın rolüdür. Yukarda değindiğimiz nedenlerin tümü bu prizmadan geçerek gün ışığını görmüştür. Leninizm, liderin can alıcı önemini her zaman kabul eder. Ayrıca TKP için, bu rolün önemini arttıran bir başka olgu daha vardır. Likidasyon döneminde parti eridiği, eritildiği için "tabanın zorlaması"ndan pek söz etme olanağı yoktur.

Bunlar bizce, TKP'nin 1973'le birlikte girdiği atılımın altında yatan ana nedenlerdir.

1973'den bu yana 5 yıl geçti. Toplumsal yaşamda, partilerin yaşamında kısa bir süredir. Ama bu kısa sürede TKP gerçekten geniş adımlarla yol aldı. Türkiye'nin siyasal yaşamında giderek daha etkin rol oynamaya başladı. Önemli güç kazandı. Ve bunu dosta düşmana kabul ettirdi. Bugün TKP "kelle hesabıyla" değil ama toplumsal açıdan *ana muhalefet partisi* oldu.

Böylesi bir gelişme bir başka ülkede olağan bir ortamda kendi başına bir erişimdir. Ne var ki, Türkiye'nin bugünkü ortamında, devrimci durumun dayattığı istekler karşısında alınması gerekli daha çok yol vardır. Bilen Yoldaş, Plenum Raporu'nda, ulaştığımız örgütlenme düzeyi henüz yetersizdir diyerek bu durumu anlatıyor.

Bugün yurdumuzda yığın hareketi, devrimci hareket çok büyümüştür. Savaşımın çapını kucaklayabilmek ciddi bir sorundur. Yığın çıkışlarının sık sık ileri geri oynayışının altında yatan nedenlerden biri de budur. Çünkü çıkışlar hâlâ büyük ölçüde "kendiliğinden gelme" (spontane) nitelik taşımaktadır.

Partinin tarihsel görevini yerine getirebilmesi, kadroların niteliğine bağlıdır. İşte bu nedenle, İ. Bilen Yoldaş, TKP MK Plenumu'na sunduğu raporda, "artizanlığa son" belgisinin en acil çözüm bekleyen sorunlardan biri olarak hâlâ gündemde durduğunu belirtmiştir. Bu belginin gerçekleşmesinin, bilinçli ve deneyimli bir kadronun gelişmesine yakından bağlı olduğuna işaret etmiştir. Bilgili, bilinçli, atak kadro. "Herşeyin sonunu kadrolar belirleyecektir." Komünist Partisi ne denli güçlenirse, yığın partisi olursa, ulaşılması güç gibi görünen tüm görevleri de o denli kolay yerine getirebilecektir.

Yığın partisi olmak! Bunun üstünde biraz durmalıyız. Son yıllarda kimileri, yığın partisini gitgide üye sayısına eşitlemeye başladılar. Üye sayısı bir göstergedir ama ne zaman? Lenin'in parti teorisinin iki ana ilkesi vardır. Birincisi ve en önemlisi, yüksek ideolojik bilinçli, doğru siyasetli parti, ikincisi, en geniş yığın etkisini sağlamak. (Üye sayısı değil, yığın etkisi) Lenin bu iki ana ilkenin en verimli biçimde birleştirilmesini istemiştir. "Yığın Partisi"ni bu açıdan görmeliyiz. "Sorun, sayılarda değil, gerçekten devrimci proletaryanın fikirlerini ve siyasetini doğru dile getirmededir."⁽⁶⁾ Bu nedenle, yığın partisi demek, en başta ve başlıca, yığınların sözcüsü olabilmek, onların geniş desteğini sağlayabilmek, onları çekip götürebilmek demektir. Geniş parti, bu görevlerin yerine getirilmesinde, mesajın yığınlara ulaştırılmasında büyük kolaylıklar sağlayacağı için, partinin ideolojik düzeyini düşürmediği ölçüde çok iyi bir şeydir. Ama kimilerinin yaptığı gibi, komünist partisinden beklenen görevleri yerine getirmesini ve giderek hatta devrimi büyük parti olmaya bağlamamak gerekir. Bu konuda Lenin'in düşüncelerini açıkça yansıtan uzun bir alıntı yapmakta yarar görüyoruz:

"Küçük bir partinin bile, örneğin Britanya ya da Amerikan partisinin, siyasal gelişme yolunu enine boyuna inceledikten ve partisiz yığınların yaşamı ve geleneklerini öğrendikten sonra, uygun bir anda devrimci bir hareket başlatması olanaklıdır. (...) Böyle bir parti, böyle bir anda belgileriyle

öne atılıp milyonlarca işçiyi peşinden getirebiliyorsa, yığın hareketi var demektir. Devrimin çok küçük bir parti tarafından başlatılabiliyor utkuya ulaştırılabileceğini hiç de tümüyle yatsımam. Ama yığınları kazanma yöntemlerini bilmek gerekir. Bunun için de en geniş kapsamlı devrim hazırlığı zorunludur. (...) En geniş kapsamlı hazırlık olmadan hiçbir ülkede başarı elde edilmez. Oldukça küçük bir parti yığınları yönetmeye yeterlidir."⁽⁷⁾

Başta komünist partisi olmak üzere işçi sınıfının ve halkın öteki örgütlerini güçlendirme görevi, ideolojik savaşla sınıksız içiçe geçmiştir. Başarılı ideolojik savaşım vermeyen partinin örgütlenme hızı giderek düşer. Başarılı olursa, örgütlenme hızı giderek artar, saflarda moral yüksek durur, savaşım gücü yükselir. Bu ilintiyi hiç unutmadan, "örgütlenmek" belgisini günün baş belgileri arasına koymalıyız.

Örgütlenmek! Olağan dönemlerden daha atak, daha yaratıcı, *yeni* yöntemlerle örgütlenmek. İşçi sınıfının örgütlenmesi devrimin utkusunun garantisidir. Herşey bizim elimizdedir. Nereye dek götürürsek, oraya dek gidecektir. Öte yanda, bu toplumsal-siyasal gelişimin sonu nereye varırsa varsın, yarın ne olursa olsun, *gerçek kazanımlar* da ancak proletaryanın örgütlenmesiyle elde tutulabilecektir.

Önümüzde duran üçüncü temel ödev, devrimci durumun gerektirdiği faşist saldırının acilleştirdiği, *yeni duruma uygun örgütleri kurmak*, geliştirmektir. Ülkede durum gün gibi açık. İşbirlikçi-tekelci burjuvazi erki kolayından bırakma yanlısı değildir. Tarihten gelen barbarlığını, zorbalık alışkanlığını da yedeğine alarak hegemonyasını sürdürebilmek için her yola başvurmaya kararlıdır. Sermaye basınının dilindeki "iç savaş", Demirel'deki "sine-i millete döneriz, size dünyayı zindan ederiz" tehditleri bunu gösteriyor. Son 10 ayda 950 kişinin öldürülmesi bunun belirtisidir. Yeni bir durum var ortada. Ne diyeceğiz? "Demokratik hukuk devleti" çerçevesinde "uygar" savaşıma dönmeyi mi önereceğiz? Bunu dersek, "demokratik" önyarguları çok derine işlemiş burjuva liberalinden farkımız kalır mı? Yoksa, emekçi halkın her yolla direnişinin meşruluğunu mu savunacağız? Halkın en geniş *savaşçı* cephesini kurabilmek için yaşadığımız anın somut istemlerinin sözcüsü olarak mı yükseleceğiz? Bugün bu soruya her devrimcinin açık yanıt vermesi gerekir.

TKP Genel Sekreteri İ. Bilen Yoldaş daha 1977 başında, Parti Konferansı kapanış konuşmasında tutulacak yolu göstermişti. O gerçekten tarihsel konuşmada Bilen Yoldaş şöyle demişti: "Barıkata zorluyorlar bizi. Bizim savaşımız kan ve ateş içinden geçiyor. Razi olmayacağız, işçileri, gençleri sokaklarda, alanlarda vursunlar. Savaşacağız... Örgüt kuracağız. Kuruyoruz."

TKP'nin Sesi Radyosu son günlerde şöyle sesleniyor: "İşçi sınıfı, emekçi yığınlar, hükümet can güvenliğini sağlamıyor diye faşist komandoların, faşist terör gruplarının, Maoçu provokatörlerin saldırı ve provokasyonları karşısında eli kolu bağlı mı kalacaktır? Elbette kalmayacaktır. Halk, kendi güvenliğini kendisi sağlamak zorundadır. Bunun için örgütlenmek, en geniş yığınları bu savaşa kazanmak, direnişlere ulusal boyutlar kazandırmak gerek".⁽⁸⁾

Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi de, 5 ekim 1978 tarihli bildiriyle Parti'nin tutumunu, tutacağı yolu halkımıza açıkladı: "...Faşist teröre karşı can güvenliği sağlamak, demokratik hakları korumak görevini işçi sınıfımız, halkımız kendisi üstlenecek, bunun için örgütlenecek, yeni savaş örgütleri kuracaktır. TKP, halkımızın yarattığı faşizme karşı savaşım biçimlerini daha örgütlü bir düzeye yükseltmek için harekete geçti."⁽⁹⁾

TKP'nin bunalım ortamının görevlerine uygun yeni örgütlenmeler konusundaki bu Leninci tutumu yeterli başarıyla yaşama geçebilirse Türkiye devrim hareketinin utkusu yolunda büyük bir güvence olacaktır. Çünkü, faşizme karşı "halkın kendini savunmak için örgütlenmesi"ni sözcük anlamlarıyla anlayamayız. Devrimci durumun, bunalımın, faşist zorbalığın dayattığı bu çeşit örgütlenmeler yalnızca *savunma* görevini üstlenmiş değildir. Halkın artık farkına vardığı gereksinimlerden onu ileriye, devrimci savaşımın üst aşamalarına yöneltmeyi de üstlenmiştir. Bu, kişi irade ve isteğinden *bağımsız* olarak böyledir. Böylesi örgütlenmeler, bu nedenle, yalnız savunma değil, aynı zamanda faşizme ve bu yıkılışı düzene yönelmiş *saldırı* görevini üstlenmiştir. Lenin, "son çözümlemede siyasal özgürlük ve sınıf savaşımının büyük sorunlarını yalnızca güç (zor anlamına—R.Y.) çözer ve bu gücü hazırlamak ve örgütlemek ve yalnızca savunma değil, saldırı için de kullanmak bizim görevimizdir"⁽¹⁰⁾ diyor. Bu gerçeği ne denli iyi anlarsak, devrimci durumun zorladığı örgütlenme biçimlerini o denli amacına uygun kullanırız.

Ülkemizdeki devrimci durumun dayattığı, acilleştirdiği bu üç temel görev (ideolojik savaş, örgütlenme, devrimci duruma uyan örgütler kurma), gelip bir dördüncü temel görevde birleşiyor. *Yığınların eyleme geçmesine yardımcı olmak*. Ulusal çapta yığın çıkışları, gösteriler, direnişler örgütlemek. Yığın savaşımını yükseltmek.

Ülkenin içinde bulunduğu derin bunalım, yığın hareketlerinin MESS grevleri ve 1 Mayıs 1978'den bu yana görülen duraklama ve yığından kopuk "çete" çıkışlarının giderek artması gibi nedenler, yığın ve yığın hareketleri kavramlarını günün önemli bir konusu yaptı. Bu kavramlar, önümüzdeki dönemde önemlerini koruyacak ve arttıracaktır. Onun için, kısaca değinmekte yarar görüyoruz.

Yığın nedir? Önce bunu yanıtlamak gerekir. Yığın, "sınıf" ve "halk"tan farklı bir kavramdır. Sınıf ya da halk, *nesnel varoluşu* anlatır. Örneğin sınıf, üretim sürecinde tuttuğu yere, üretim araçlarıyla olan ilişkisine göre belirlenen geniş insan topluluğudur. Kapitalist toplumda halk, belirli bir ülkede, belirli bir gelişme aşamasında çıkarları egemen sömürücü sınıfla *nesnel* olarak çelişen sınıf ve katmanlar topluluğudur. Görülüyor ki, sınıf ve halk kavramları, kişi bilinci dışında biçimlenen varoluşu gerektirir. Bir sınıfın ya da halkın üyeleri nesnel çıkarlarının bilincinde olmasa da, o yine sınıftır, halktır. Oysa yığın, halkın ve sınıfın hareketlenmiş, eylemli kesimini, savaşım içindeki kalabalıkları anlatır. Yığın kavramının, savaşım yapısındaki değişmelere göre değişen bir şey oluşu da bundandır. Lenin, bu gerçeği şöyle anlatıyor:

"...(Yığınlar kavramı) savaşımın yapısındaki değişmelere göre değişen bir şeydir. Savaşımın başında yığınlardan söz edebilmek için bir iki bin gerçekten devrimci işçi yeterliydi. (...) Genellikle sönük yaşayan, günlerini sıkıntılar içinde sürükleyen, siyaset hakkında hiçbir şey duymamış birkaç bin partisisiz işçi devrimci biçimde davranmaya başladılar mı, işte sizin yığın. (...) Devrimin yeterince hazırlanmış olduğu zamanlarda 'yığınlar' kavramı değişir: Birkaç bin işçi artık yığınlar demek değildir. Bu sözcük başka bir şey anlatmaya başlar. Çoğunluğu ve öyle yalnızca işçilerin çoğunluğunu değil, tüm sömürülenlerin çoğunluğunu anlatacak biçimde değişim geçirir. Bundan başkaca bir yorum, bir devrimci için olanak dışıdır. Bundan başkaca bir anlam, anlaşılabilir bir şey olur."⁽¹¹⁾

Yığın kavramı savaşımın özü ile değil, savaşımın yapısındaki değişmelerle, boyutlarıyla birlikte değişikliğe uğrar. Savaşımın özü demek, içeriği yani aşaması demektir. Buna göre değişen *halk* kavramıdır. Örneğin, demokratik özlü savaşımında halk kavramı içine giren bazı burjuva kesimler, sosyalist özlü savaşımında girmez. Yığın kavramı ise savaşımın boyutlarına göre değişir.

Bir başka deyişle, tarihsel olayların yaygınlığı ve derinliği ne denli büyükse, yığın kavramı da o denli genişler. Barışçıl dönemde 500-1000 kişinin gösterisi ile belirlenen yığın, olaylar genişledikçe, sınıfın ve halkın hareketlenen kesimi genişledikçe büyür büyür ve devrim anında, "halkın aktif ve örgütlü güçlerinin çoğunluğu" durumunu alır. Bu dinamiği doğru anlamamanın bugün büyük önemi vardır. Bu anlayış, yurdumuzda olaylar bu denli genişlemişken, devrimci durum nedeniyle giderek daha geniş kesimler savaşıma katılırken neye yığın, neye yığın eylemi denir, bunları doğru anlamamızı sağlar. Dolayısıyla, TKP "yığın eylemi" derken neyi hedefliyor, bugün nasıl eylemler gerekiyor, bunu doğru anlarız. 1962-1970 arası 2000 kişilik kapalı salon toplantısı ya da gösteri, yığın eylemiydi. Bugün değildir. Bugün yığın eylemi, 10 binleri, 100 binleri ayaklandıran eylemlerdir.

Sonra, yığın eylemiyle, yığınlar içinde parti çalışması kavramları da birbirinden farklıdır. Fabrikalarda, işyerlerinde, mahallelerde komünistlerin çalışmaları yığın eylemi değil, yığın içinde parti çalışmasıdır. Bunun tersi bir anlayış, yığın eylemi koyma görevimizi geri plana atabilir.

Devrimci yığın hareketlerinin *bugünkü amacı*, faşist saldırıyı geri püskürtmek, yığınlara kendi deneyimleriyle devrimci bilinç kazandırmak, onları devrime hazırlamaktır. Bir o denli önemli amacı da düzeni sarsmak, bunalımı derinleştirmektir. Bunların yanısıra, yığın eyleminin, yığınları kazanmak, sempatizan halkayı genişletmek, öncülüğü sağlamak, pratik deneyim kazanmak gibi önemli hedefleri de vardır. Yığın çıkışları planlanırken bu noktalar gözönünde tutulmalıdır.

Yığın hareketleri esas olarak ikiye ayrılır: Kendiliğinden (spontane) yığın hareketleri ve gerçek anlamda siyasal yığın hareketleri.

Kendiliğinden yığın hareketleri, gerçek sınıf bilinciyle donanmamış, ülkenin genel savaşımı içine oturmamış, öteki güçlerden kopuk hareketlerdir. Esas olarak nesnel koşulların zorlama-

sıyla doğup gelişirler. Bu, kendiliğinden yığın hareketleri yönlendirme ve örgütlenme taşıyor demek değildir. Böylesi bir anlayış, insanları koyunlara eşit tutmak olur. "İnsan" denen canlının katıldığı her harekette kesinkes belirli bir yönlendirme ve örgütlenme vardır, çünkü bilinç vardır. Kendiliğinden yığın hareketlerinde örgütlenme de olur, yönlendirme de, hatta siyasal içerik de olur. Olmayan gerçek sınıf bilincidir, genel savaşımın uyumdur, birliktir. Kısacası, komünist partisinin kurmaylığıdır.

Gerçek anlamda siyasal yığın hareketleri ise gerçek sınıf bilinçli, yığınların öteki bölükleriyle birlik içindeki eylemlerdir. Yığınların kendiliğinden hareketlerini, gerçek siyasal yığın hareketlerine dönüştüren unsur komünist partidir. Gerçek sınıf bilinciyle (komünist bilinçle) yönlenemeyen her hareket kendiliğindedir. Böylesi hareketleri gerçek siyasal savaşımın dönüştürmek, komünist partisinin varoluş nedenlerinden biridir.

Yığın hareketleri kavramına böyle yanaşınca görürüz ki, Türkiye'de bu denli kabarmış, dev boyutlara ulaşmış yığın savaşımı hâlâ büyük ölçüde kendiliğinden hareket düzeyindedir. TKP'nin güçlenmesi, otoritesini yığınlaraya yayması oranında değişmekte ve gerçek siyasal hareketler durumuna gelmektedir.

Komünistler her zaman, önceden ve iyice planlanmış, örgütlenmiş, ülkenin genel savaşımına içine oturtulmuş eylemlerden yanadır. Fakat her zaman da, bir an düşünmeden, kendiliğinden yığın hareketleri içine dalarlar. Bir kez, taşıdığı eksiklere ya da yanlışlara karşın, yığınların içinde savaşır olmak, çizgi dışında durmaktan her zaman yeğdir. Sonra, bu hareketleri sınıf bilinçli hareketlere çevirmek komünistlerin görevidir ve de bu görev ancak savaşımın içinde yerine getirilebilir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu bugünkü dönemde devrimci yığın çıkışlarını her yolu kullanarak yükseltmek, giderek tüm sorunların bağlandığı bir anahtar durumunu almaktadır. 1 Mayıs 1978'den bu yana yığın eylemlerinde bir duraksama gözlemlendiğine değinmiştik. H. Erdal Yoldaş'ın belirttiği gibi, "bu eğilimin nedeni, kitle hareketlerinin nesnel nedenlerindeki bir azalma değildir, aksine kitlelerin nesnel memnuniyetsizlik nedenleri giderek artmaktadır. Kitle hareketlerinin azalmasının nedeni, öznel etmenin olumsuz yönde gelişmesidir."⁽¹²⁾ Ve yine Erdal Yoldaş'ın dediği gibi, öznel öğenin olumsuzluğunun en önemli nedeni, "nesnel ve öznel koşulları iyi değerlendirerek, doğru politik hedefler için

ÖNCEDEN PLANLANMIŞ VE ÖRGÜTLENMİŞ kitle hareketleri düzenlemede yeterince başarılı olunamamıştır."⁽¹³⁾

Kimileri, zaten ilerici-devrimci hareketin çapını kucaklamaktan uzağız diyerek, olayların daha hızlanıp genişlemesiyle daha da yetersiz kalınabileceğinden korkuyor olabilir. Bu düşünce kökünden yanlıştır. Yığınlar en iyi kendi deneyimlerinden öğrenir. Halkımıza genlik getirecek yolu en iyi savaşın içinde kavrar. *Devrim öğretir!* Yeter ki biz kurtuluş yollarını açıkça gösterelim, ajitasyon ve propagandamızı günün gerçeklerine uygun biçimde yürütelim ve sonsuz bir enerjiyle yığınların eyleme geçmesine yardımcı olalım.

Son dönemde komünistler üstüne saldırı iyice azgınlıktı. Her yönden, her yöntemle saldırıyorlar. Faşisti, Maoçu bozkurtu, gangster sendika ağası, sosyal demokrati, küçük burjuva sosyalisti. Hepsi kendi yolları, yöntemleriyle. Bu aşağılık çember de ancak yığınların devrimci enerjisine güvenerek, yığın direnişlerini yükselterek kırılabilir. Gün geri çekilme, uzlaşma, "ağırbaşlı" olma günü değildir. Geri çekildikçe, işçi sınıfının üstüne çökecekleri açıktır. Halkın bilincinde somutlanmış, yığınsallaşmış istemlerden kalkarak örgütlenecek yığınsal eylemler tek çıkış yoludur.

Devrimci yığın çıkışları, sapık fikirlerin halk içinden soyutlanmasını hızlandıracak, devrimci örgütlerimizi güçlendirecek, işçi sınıfının devrim hareketinde partisi eliyle hegemonyasını kurmasının yolu olacaktır. Kitaptan değil, kendi deneyimlerinden öğrenen halk yığınlarının devrimci bilince ulaşma sürecini hızlandıracak, kenarda duran kesimleri de savaşa çekecektir. *En önemlisi*, burjuvazinin içinde bulunduğu bunalımı derinleştirecek, ayrışmaları çabuklaştıracak, devrimci durumun olgunlaşma sürecini hızlandıracaktır. İşçi-köylü bağlaşıklığı ve ulusal demokratik cephe de ancak bu süreç içinde kurulacaktır.

Türkiye Komünist Partisi, yurdumuzun bugün içinde bulunduğu ortamı doğru değerlendiriyor, çıkış yolunu gösteriyor. "Gün eylem günüdür. Gün işçi sınıfımızın öncülüğünde faşizme karşı yığınsal eylem koyma günüdür."⁽¹⁴⁾

Ne denli bunalım içinde olursa olsun, burjuvazinin vurmadan düşmeyeceğini biliyoruz. Yarın vurabilmek için bugün devrimci yığın çıkışlarını yükseltmeliyiz.

Devrimci durum nesnel bir durumdur, kimse kendi isteğiyle yaratamaz. Fakat K. Zaradof'un belirttiği gibi, yeterli nesnel

koşulların varolduğu, yeterli oranda "patlayıcı madde"nin biriktiği bir ortamda devrimcilerin kararlı ve atak eylemleri, devrimci durumun olgunlaşması için gerekli itmeyi sağlayabilir. "Öznel öge, sosyalist devrimin bazı nesnel önkoşullarının oluşmasına yardım edebilir."⁽¹⁵⁾

Görülüyor ki, komünistler, devrimciler için nesnel koşulların "ideal" biçimde olgunlaşmasını beklemek diye birşey yoktur. Bu menşeviklik olur. Sorunun bu yönünü doğru kavramak, Türkiye devrim hareketi için gerçekten *can alıcı* öneme sahiptir. Hele öznel ögenin nesnel koşullardan geri kalmış olduğunu görürsek.

Devrimci durumun dayattığı görevlerin başarıyla üstesinden gelmek, devrimci durumun hızla olgunlaşmasına yardım edecek, halkımızın üstünde biriken tehlike bulutlarını dağıtacak, ülkeyi ileri demokratik devrime götürecektir. Bu, aynı zamanda TKP'nin, işçi sınıfının, savaşıma damgasını vurmasını, dolayısıyla işçi sınıfının *sınıfsal bağımsızlığının* korunabilmesini sağlayacaktır. Lenin'den aşağıda yaptığımız uzun fakat çok önemli alıntı, ne demek istediğimizi, önümüzdeki yolları çok iyi anlatmaktadır.

"Tüm yanlış yorumlama ve yanlış anlamaları ortadan kaldırmak için herşeyden önce şunu belirtelim ki, bizim değindiğimiz tehlike işin öznel değil, nesnel yanında yatar. Sosyal demokrasinin (komünistlerin—R.Y.) savaşım içinde alacağı biçimsel tutumda değil, bugünkü devrimci savaşımın somut sonucunda yatar. Soru şu ya da bu sosyal demokrat (komünist—R.Y.) grubun burjuva demokrasisi içinde erimeyi isteyecekleri, ya da bilerek böyle yapacakları değildir. Kimse bunu söylemiyor. Hiçbir sosyal demokratın (komünistin—R.Y.) böyle bir istek beslediğinden kuşulanmıyoruz. Zaten bu bir istek sorunu değildir. Soru şu ya da bu sosyal demokrat (komünist—R.Y.) grubun devrim sürecinde kendi ayrı kimliğini, kişiliğini ve bağımsızlığını burjuva demokrasisinden biçimsel olarak koruyup korumayacağı da değildir. Yalnızca 'bağımsızlıklarını' ilân etmekle kalmayıp, bunu biçimsel olarak koruyabilirler de. Fakat işler öyle çıkabilir ki, burjuvazinin tutarsızlığına karşı savaşımında, yine de elleri kolları bağlanabilir. Devrimin en sonunda ortaya çıkan siyasal sonuç öyle olabilir ki, sosyal demokrasinin (komünistlerin—R.Y.) biçimsel 'bağımsızlığına' karşın, ayrı bir parti olarak tam örgütsel kişiliğine karşın, gerçekte bağımsız

olmadığı ortaya çıkar. Olayların gelişimi üstüne proleter bağımsızlığının damgasını vuramaz. Öyle zayıftır ki,... burjuva demokrasisi içinde 'eridiği' tarihsel bir gerçek olur."⁽¹⁶⁾

Olayların gelişimine proleter damgasını basabilmek için, ideolojik savaşıma yeni bir hız vermemiz, ortamın öne çıkardığı sorunları tüm devrimci kapsamıyla ele almamız gerekiyor. En başta işçi sınıfımızın genel kurmayı TKP olmak üzere, işçi sınıfının ve halkın örgütlerini daha da güçlendirmemiz gerekiyor. Devrimci durumun görevlerini üstlenebilecek yeni örgütler kurmamız ve genel olarak tüm örgütlerimizi yeni duruma uygun biçimde yeniliklerle düzenlememiz gerekiyor. Tüm gücümüzle halkın eyleme geçmesine yardımcı olmamız gerekiyor.

Özetlemek gerekirse, devrimci durum komünistlerin, devrimcilerin tüm çalışmalarında *yenilik* istiyor. Her alanda, ideolojik savaşta, eğitimde, örgütlenmede, siyasal taktiklerde, eylem biçimlerinde *yenilik!*

***

Yurdumuz bugün böylesi bir durumdadır. Derin bir bunalım yaşanıyor. Bu durum, TKP Genel Sekreteri İ. Bilen Yoldaş'ın büyük bir doğrulukla saptadığı gibi, yurdumuzu emperyalist zincirin zayıf halkası yapıyor. Devrimci güçlere, devrimi gerçekleştirmek gibi tarihsel bir sorumluluk yüküyor.

Olayların gelişimi hızlanmıştır. Bunalım derinleştikçe, ya faşizm ya sosyalizme açılan ileri demokratik halk devrimi ikilemi kendini iyice gösterecektir. Bu ikilemi "anlayamayanlar" a belki yardımcı olur diye son birşey söyleyelim: "Marks'ı okumuş ve kapitalist toplumda her keskin anda, her ciddi sınıf çatışmasında seçeneğin ya burjuvazinin diktatörlüğü ya da proleterya diktatörlüğü olduğunu anlayamamış kişi, Marks'ın ne ekonomik, ne de siyasal doktrinlerinden hiçbir şey anlayamamış demektir."⁽¹⁷⁾

Bugün Türkiye öyle bir yere gelmiştir ki, işçi sınıfının katılmadığı hiçbir iktidar ilerici olamaz. İşçi sınıfının hegemonyası altında kurulmayan hiçbir iktidar devrimci olamaz. Anti-faşist, anti-tekelci, anti-emperyalist ileri demokratik halk devrimi dışında hiçbir yol faşist tehlikeye, işsizliğe, yoksulluğa, pahalılığa, açlığa, cahillige

çözümler getiremez. Ardından Leninci kesintisiz devrim süreci içinde sosyalist devrime dönüşmeyen, burjuva diktatörlüğünü yerle bir edip proletarya diktatörlüğüne varmayan hiçbir devrimci-demokratik dönüşüm, hiçbir soruna kalıcı çözümler getiremez, hiçbir kazanımı koruyamaz.

İşte sorunlar ve çözümleri tarihin gündemine bu biçimde gelmiştir. Üç dört yıl sonraki Türkiye bugünkünden çok farklı olacaktır. Yenilgi ölüm! Yenmek zorundayız! Yeneceğiz! Sosyalizme açılacak ileri demokratik halk devrimini gerçekleştireceğiz!

Aralık 1978

Yararlanılan Kaynaklar

I. Bölüm

1. V.I. Lenin, "The Third International and Its Place in History", *Collected Works*. Vol.29, p.309.
2. Marx and Engels, *Selected Works*. Vol.1, p.23.
3. Referans no:1, p.311.
4. *Atılım*. No:44, Ağustos 1977, s.4.
5. Daha fazla bilgi için bak:
K.İ. Mikulski, *Leninskoe Uçeniye o Miravom Hazyaystve i Sovremennost*. Moskva 1975. (Dünya Ekonomisi Üstüne Leninci Öğreti ve Günümüz)
6. V.I. Lenin, "Imperialism, the Highest Stage of Capitalism", *Collected Works*. Vol.22, p.253.
7. İ. Bilen, *TKP Konya Konferansı, Merkez Komitesi Raporu*. TKP Yayınları 1977.

II. Bölüm

- 1 İ. Bilen, *TKP Konya Konferansı, Merkez Komitesi Raporu*.

- TKP Yayınları.
2. Y.N. Rozaliyef, "Osobennosti Razvitiya Kapitalizma v Stranah Azii i Afriki", *Mejdunarodnaya Jizn*. Maskva 1976, no:1, c.69. (Asya Afrika Ülkelerinde Kapitalizmin Gelişmesinin Yasallıkları)
  3. Referans no:1, s.21
  4. Referans no:1, s.19
  5. Referans no:1, s.18
  6. V.İ. Lenin, "Imperialism, the Highest Stage of Capitalism", *Collected Works*. Vol.22, p.259.
  7. V.İ. Lenin, "Eighth Congress of the RCP(B), Report on the Party Programme", *Collected Works*. Vol.29, p.168.
  8. Referans no:7, p.244.
  9. V.İ. Lenin, "Development of Capitalism in Russia", *Collected Works*. Vol.3, p.490.
  10. Referans no:6, p.197.
  11. Referans no:6, p.244.
  12. Referans no:1, s.13.
  13. J. Stalin, "The Political Tasks of the University of the Peoples of the East", *Leninism*. Vol.1, Moscow 1934, p.191.
  14. Referans no:1, s.13.
  15. Referans no:6, pp.256-257.
  16. Referans no:9, pp.594-595.
  17. *Atılım*. No:44, Ağustos 1977.
  18. Bak: Alvaro Cunhal, "Portugal's Revolution", *Morning Star*. July 25, 1975 London.
Gil Green, *Portugal's Revolution*. Intern. Publ., New York 1976.
Erik Bert, "Why are they Silent about Capitalist Exploitation?", *Daily World*. 24 July 1975.

III. Bölüm

1. *Yürüyüş*. No:160, 2 Mayıs 1978, s.6.
2. Marks i Engels, "Zarabatnaya Plata" *Saçinentiya*. İzdaniye Ftaroe, Maskva 1957, Tom.6, c.587.
3. Marx and Engels, *Selected Works*. Vol.3, p.431.

4. V.İ. Lenin, "Review of Karl Kautsky's Book", *Collected Works*. Vol.4, p.201.
5. V.İ. Lenin, "Report on the International Situation and the Fundamental Tasks of the Communist International", *Collected Works*. Vol.31, p.230.
6. Y.N. Rozaliyef, *Klassı i Klassovaya Barba vi Turtsii*. Akademiya USSR, Institut Narodof Azii, Maskva 1966, c.126.
7. Özlem Özgür, *Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi*. İstanbul 1972, s.188-189.
8. *Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl 1973-1977*. s.678.
9. "1978 Programı", *Resmî Gazete*. Sayı 16261, s.211.
10. "Paşabahçe Şişe Cam'da Çocuk İşçiler Nasıl Sömürülüyor", *Kitle*. No:33.
11. *1976'da Türkiye Ekonomisi, TİB Raporu*. TİB Yayınları, Ankara 1977, s.71.
12. Referans no:11, s.71.
13. V.İ. Lenin, *Collected Works*. Vol.4, p.248.
14. *Ankara Radyosu*, 26.11.1975, Saat 19.00 Haberleri.
15. Referans no:11, s.75.
16. *Türkiye'de Beslenme Sorunu*. TÖB-DER Yayınları, No:4, Ankara 1975, s.3-4.
17. "Fiyatlar Genel Düzeyindeki Gelişmeler, Gıda Maddeleri Alt Endeksi, 1978 Programı", *Resmî Gazete*. Sayı 16261, s.32.
18. *Financial Times Survey*. November 13, 1978, London.
19. J. Stalin, "Remarks on Economic Questions Connected with the November 1951 Discussion", *Economic Problems of Socialism in the USSR*. Moscow 1952, p.49.
20. *İstihdam-İşgücü, Özel İhtisas Komisyon Raporu*, 1973, DPT, s.1.
21. Referans no:5, p.230.
22. F. Engels, "Letter to Marx, October 8, 1858", *Marx-Engels Selected Correspondence*. Moscow, pp.132-133.
23. L.İ. Brezhnev, *Report of the CPSU Central Committee and Immediate Tasks of the Party in Home and Foreign Policy*. Moscow 1976, p.48.
24. Referans no: 23, p.49.
25. V.İ. Lenin, "Third All-Russia Congress of Soviets" (1918), *Collected Works*. Vol.26, pp.471-472.

26. V.İ. Lenin, "Seventh Congress of the RCP(B)" (1918), *Collected Works*. Vol.27, p.93.
27. V.İ. Lenin, "Plehanof i Vasilyef", *Polnoe Sabraniye Saçinenii*. Tom. 14, c.238.

IV. Bölüm

1. V.İ. Lenin, "Left-Wing Communism — An Infantile Disorder", *Collected Works*. Vol.31, p.50.
2. Dennis Brulet, Avrupa'da İşçi Sendikalarının Durumu, Avrupa Topluluğu no:8, Aralık 1971'den referans, *Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl 1973-1977*. s.677.
3. *1977 Programı* DPT Yayını, s.91.
4. V.İ. Lenin, "Economic and Political Strikes", *Collected Works*. Vol.18, p.85.
5. V.İ. Lenin, *Collected Works*. Vol.23, p.242.
6. V.İ. Lenin, "Draft and Explanation of a Programme for the Social-Democratic Party", *Collected Works*. Vol.2, p.115.
7. "Programme of the Communist International Adopted at its Sixth Congress", *The Communist International 1919-1943 Documents*. Oxford Univ. Press, London 1960, vol.2, p.479.
8. F. Engels, "The Condition of the Working-Class in England", *Marx and Engels Collected Works*. International Publ. New York, vol.4, p.502.
9. Marx and Engels, "Manifesto of the Communist Party", *Marx and Engels Selected Works in Three Volumes*. Moscow 1973, vol.1, p.116.
10. Referans no:8, p.507.
11. "Engels' Letter to A. Babel, March 18-28, 1875", *Marx and Engels Selected Correspondence*. Moscow 1965, p.293.
12. K. Marx, *Poverty of Philosophy*. Moscow 1966, p.156.
13. Referans no:12, p.150.
14. V.İ. Lenin, "Our Immediate Task", *Collected Works*. Vol.4, p.215.
15. V.İ. Lenin, "Liberal and Marxist Conceptions of the Class Struggle", *Collected Works*. Vol.19, p.121.
16. Referans no:14, p.215.

17. V.İ. Lenin, "Materialistik Statüye K Vaprosu o Roli Gosudarstva" (1916), *Polnoe Sabraniye Saçinenii*. İzdaniye Piyatöe, Maskva 1962, c.340.
18. Referans no:14, p.216.
19. J. Stalin, "The Class Struggle" (1906), *Works*. Moscow, p.285
20. Marx's Letter to F. Bolte, November 23, 1871, *Marx and Engels Selected Works in Three Volumes*. Vol.2, pp.423-424.
21. Referans no:20, p.424
22. Referans no:20, p.423.
23. F. Engels, "Trade Unions", (1881) *Articles from the Labour Standard*. Moscow 1965, p.16.
24. Referans no:15, p.121.
25. V.İ. Lenin, "What is to be Done?" (1902), *Collected Works*. Vol.5, p.387.
26. Referans no:25, Chapters II and III.
27. Referans no:8, pp.528-529.
28. İ. Bilen, "TKP'nin 55. yılı", *Çetin Savaş*. TKP Yayınları, Kasım 1975, s.37.
29. G. Plekhanov, "Socialism and Political Struggle", *Selected Philosophical Works*. Moscow 1974, Vol.1, p.74.

V. Bölüm

1. V.İ. Lenin, "Three Crises", *Collected Works*. Vol.25, p.174.
2. "Decision of the Sixth Session of an Enlarged Plenary Meeting of the Comintern Executive in 1926", *International Press Correspondence*. Vol.6, no:40, May 13, 1926, p.620.
3. *Komünistiçeski Internatsional v Dökümente*. 1919-1932, Maskva 1933, c.403.
4. Rodney Arismendi, *World Marxist Review*. No:10, 1967, p.16.
5. V.İ. Lenin, *Collected Works*. Vol.13, p.36.
6. V.İ. Lenin, *Collected Works*. Vol.21, p.451.
7. V.İ. Lenin, "Collapse of the Second International", *Collected Works*. Vol.21, pp.213-217.
8. Referans no:7, p.214.
9. *Financial Times Survey*. November 13, 1978, London. (Ardından gelen sayılar da aynı kaynaktır.)

10. Referans no:9.
11. R. Yürükoğlu, "Olanaklar ve Tehlikeler Artıyor", *İşçinin Sesi*. No:56, 13 Kasım 1976.
12. Referans no:7, p.216.
13. Referans no:7, p.214.
14. V.İ. Lenin, "Heroes of the Second International", *Collected Works*. Vol.29, p.392.
15. G. Plekhanov, *Development of the Monist View of History*. Moscow 1974, p.232.
16. İ. Bilen, *TKP Konya Konferansı Merkez Komitesi Raporu*. TKP Yayınları, 1977, s.16.
17. V.İ. Lenin, "Report on the Current Situation, Seventh All-Russia Conference of the RSDLP(B)" (1917), *Collected Works*. Vol.24, p.240.
18. L.İ. Brezhnev, *Report of the CPSU Central Committee and Immediate Tasks of the Party in Home and Foreign Policy*. Moscow 1976, p.57.

VI. Bölüm

1. V.İ. Lenin, "Collapse of the Second International", *Collected Works*. Vol.21, pp.216-217.
2. V.İ. Lenin, *Collected Works*. Vol.19, p.223.
3. Referans no:2, p.223.
4. K. Zaradov, *Leninism and Contemporary Problems of Transition from Capitalism to Socialism*. Moscow 1972, p.116.
5. V.İ. Lenin, "New Tasks and New Forces", *Collected Works*. Vol.8, p.218.
6. V.İ. Lenin, "Tasks of the Proletariat in our Revolution", *Collected Works*. Vol.24, p.82
7. V.İ. Lenin, "Third Congress of the Communist International", *Collected Works*. Vol.32, p.476.
8. *İşçinin Sesi Radyo Ajansı*. Sayı 209, 5 Ekim 1978.
9. *İşçinin Sesi Radyo Ajansı*. Sayı 224, 10 Ekim 1978.
10. V.İ. Lenin, "Two Tactics", *Collected Works*. Vol.9, p.30.
11. Referans no:7, p.476.
12. H. Erdal, "Türkiye'de Kitle Hareketlerinin Bazı Sorunları",

- Ürün*. No:53, Kasım 1978, s.40.
13. Referans no:12, s.40.
  14. *İşçinin Sesi Radyo Ajansı*. Sayı 237, 7 Kasım 1978.
  15. Referans no:4, pp.117-118.
  16. Referans no:10, p.54.
  17. V.İ. Lenin, "The Third International and its Place in History", *Collected Works*. Vol.29, p.305.

Ek I: Artık-Değer

I. Artık-Değer Oranını Bulma Yöntemi Üzerine:

İşgücü, insanın üretim yaparken kullandığı tüm kafasal ve fiziksel yeteneklerdir. İşgücünün değeri, insanın bu yetenekleri koruyacak bir düzeyde yaşaması ve neslini sürdürmesi için gerekli olan gereksinimlerin değerine eşittir. Teorik olarak bunun parasal karşılığı da ücrettir. (Ama III. Bölümde gördük ki Türkiye'de ücretler işgücü değerinin çok altındadır.)

İşgücü öyle bir "meta"dır ki, kendi değeriyle, işçinin onu harcayarak yarattığı değer arasında fark vardır. Kapitalist işçiye onun işgücünün değerini (onu bile tam ödemez) öder. Oysa işçi işgücünü harcarken, üretim yaparken kendi işgücünün değerinden çok daha fazla bir değer yaratır. İşte işgücünün değeriyle, işgücünü harcarken işçinin yarattığı değer arasındaki bu fark artık-değerdir. Kapitalistlerin kârının kaynağı bu sömürüdür.

Bir malın değeri nelerden oluşur? *Bir*, bu mal için kullanılmış girdiler ve makinalarla binaların eskime payından oluşur. Tüm bunlara sabit sermaye yani "C" diyoruz. *İkincisi*, ücretler, yani değişken sermaye ya da kapitalistlerin satın aldığı işgücü için ödediği. Buna "V" diyoruz. *Üçüncüsü*, artık-değer. Buna "S"

diyoruz. Mala da "A" diyelim ve denklem olarak yazalım.

$$(A \text{ 'nın değeri} = C + V + S)$$

A'yı üretirken işçilerin ne kadar sömürüldüğünü anlamak istersek, artık değerın ücretlere olan oranına, yani (S/V)'ye bakmamız gerekir. Artık-değer oranı dediğimiz budur. Aynı oranı zaman olarak da anlatabiliriz. İşçinin patrona bedava çalıştığı zaman (S'yi ürettiği zaman) bölü kendi ücretinin karşılığını, yani (V)'yi ürettiği zaman.

Şimdi Türkiye yapım endüstrisinin tüm 1 yıllık üretimini A malı gibi kabul edelim. A'nın değeri yine (C+V+S)den oluşuyor ve biz (S/V)'yi bulacağız. Gelgelelim sanayi sayımı istatistiklerine bakıyoruz, hiç de "C", "V", "S" diye sınıflanmamış. Ne yapacağız? Yöntem tartışması burada giriyor.

İstatistiklerde "ücretler" var. Bu da tam olması gerektiği gibi değil. Bazı yıllar, işçi olmayanların yüksek maaşlarını da kapsıyor. Bu yüzden olduğundan çok gözüküyor. O zaman (S/V)'yi küçültücü etki yapıyor.

Sonra "girdi" var. Bu eski deyimile "kullanılan malzeme, hammadde, yakıt, enerji" toplamı. Gördüğümüz gibi bu, "C"nin tümü değil. Kullanılan makinaların ve binaların üretim sırasında mala aktarılan değerini, yani aşınma payını içermiyor. Ve bu aşınma payını başka bir yerde bulmak da güç. Demek ki, ya "girdi"yi "C" olarak kabul edeceğiz, ya da bir yoldan onu tamamlamaya çalışacağız.

İstatistiklerde "çıktı" var. Bu yıllık toplam üretim değeri, yani denklemde bizim "A" dediğimiz.

İstatistiklerde bir de "katma değer" var. Yıllık üretim değerinden yani "çıktı"dan, "girdi"yi çıkarınca katma değere ulaşıyor. Girdi "C"nin bir bölümü olduğuna göre, katma değer, içinde, ücretleri (V), artık değeri (S) ve (C)nin öteki bölümünü yani makinaların ve binaların aşınma payını içeriyor. Böylece artık değeri bulabilmemiz için, yine aşınma payını bulmamız gerekiyor.

Söylediklerimizi denklem olarak gösterelim:

$$(A = C + V + S).$$

Biz ($\frac{S}{V}$)'yi bulmak istiyoruz. Oysa istatistiklerde:

$$[A(\text{çıktı}) - C \text{ 'nin bir bölümü (girdi)}] = \text{Katma değer}$$

$$\text{Yani } [(C + V + S) - C \text{ 'nin bir bölümü (girdi)}] = \text{Katma değer}$$

$$\text{Yani } [C \text{ 'nin öteki bölümü (makina ve binaların aşınma payı)} + V + S] = \text{Katma değer}$$

Biz katma değer ve ücretler için sayıları biliyoruz. "S"yi bulabilmemiz için "C"nin öteki bölümü dediğimiz aşınma payını bulmak gerekiyor.

Bu girişten sonra gelelim III. Bölüm'de, "Sömürü Oranı" başlığı altında sözü edilen yöntem farklılıklarına. Bilindiği gibi, bu yöntem farklılıkları *Tablo 1*'de değişik artı değer oranlarının çıkmasına neden oluyor.

Y.N. Rozaliyef, katma değerın tümünü yeni yaratılmış değer olarak ele alıyor ve ücretlerle artık-değerin toplamına eşit tutuyor. Yani (katma değer=S+V) olarak kabul ediliyor. Öte yandan, ücretler yapım endüstrisi içinde tüm çalışanların ücretlerini kapsıyor. Zaten o yıllar için Türkiye istatistiklerinde bu ikisi ayrılmamıştır.

Böylece Rozaliyef'in yönteminde (S/V)'nin hem üstü, hem altı büyültücü etki taşıyor. Hem "S" içinde aşınma payını taşıyor, hem de "V" işçi olmayanların ücretlerini kapsıyor. Bu iki büyültücü etki belli ölçüde birbirini götürdükten sonra, bu yöntemle artık-değer oranı *teknik olarak* biraz yüksek gözükmüş oluyor.

Özlem Özgür ise katma değeri, artık değerın, ücretlerin ve aşınma payının toplamı, yani [(S+V+C)'nin "girdi" dışında kalan öteki bölümü] olarak alıyor. "C"nin öteki bölümü dediğimiz aşınma payı istatistiklerde bulunmadığı için de onu o yıl için sabit sermayeye yapılan gayrisafi eklemelere eşit varsayıyor. Öte yandan, ücretler 1950 ve 1959 için yapım endüstrisinde tüm çalışanların, 1963 ve 1968 için ise yalnızca üretimde çalışanların ücretlerini kapsıyor.

Bu yöntem, aşınma payını yıl içinde yapılan gayrisafi sabit sermaye yatırımlarına eşit tutarak işverenlerin yıl içinde aldığı her makinanın ya da binanın eskisinin yerine geçeceğini varsaymış oluyor. Bu da katma değer içinde aşınma payını yükseltiyor, artık değeri küçültüyor. Yani, (S/V)'nin üstü çok küçülmüş oluyor. Bu nedenle de artık değer oranı düşük gözüküyor.

Bizce aşınma payını dikkate alan, fakat bunu yıl içinde sabit sermayeye yapılan tüm eklemelere eşitlenmeyen bir yol *teknik olarak* en doğrusu olur. Bunun için Özlem Özgür gibi biz de katma değeri, [(S+V+C)'nin bir bölümü (aşınma payı)] olarak aldık, ancak aşınma payını daha az tutmaya çalıştık.

1969-1972 için verilen genel "sabit sermaye tüketimi" sayılarının "gayrisafi sabit sermaye teşekkülü" sayılarına yüzde oranlarını bulduk. Bu oranların ortalaması %34 tuttu. Bu %34'ü yapım

endüstrisine uyguladık. 1970 ve 1973 içinde yapım endüstrisinde sabit sermayeye yapılan eklemelerin %34'ünü aşınma payı olarak varsaydık.

Bunların yanısıra, istatistiklerde 1970 yılı için "üretimde çalışanlar" ile "diğerleri"nin ücretleri birarada, 1973 yılı için ise ayrı ayrı veriliyordu. Bu farklılığı kaldırmak için, 1972 ve 1973'de bu iki ücret grubunun birbirine oranını bulduk. Bu 100:35 idi. 1970'de üretimde çalışanların ücretlerini böylece çıkardık.

Yukarıda söylenelere ilişkin tüm veriler aşağıdaki tablodadır:

Ek Tablo: 1

Yıllara Göre Sabit Sermaye Tüketimi
ve Gayrisafi Sabit Sermaye Teşekkülü

YILLAR	(1) Gayrisafi sabit sermaye teşekkülü (milyon TL.)	(2) Sabit sermaye tüketimi (milyon TL.)	(3) (2)'nin (1)'e yüzdesi %
1969	21.706,7	7.812,5	36,0
1970	27.004,9	9.065,5	33,6
1971	31.735,5	11.031,9	34,8
1972	40.360,4	13.614,1	33,7

*Türkiye Cep İstatistik Yıllığı 1974. DİE, Ankara 1975,
s: 191-192'den çıkarıldı.*

Anlatılan yöntemle ve yukardaki verilerle 1970 ve 1973 için bulduğumuz artık değer oranları Bölüm III'de *Tablo 1*'de verilmiştir.

Bizim kullandığımız yöntemin de *teknik olarak* zayıf yanları vardır. Bir kez, ücretleri, yani (V)'yi yalnızca üretimdekilere kısıtlayarak küçültüyor. Çünkü doğrudan üretimde çalışmamakla birlikte artık-değerin üretim sürecine katılan işçiler de vardır. Ama ne yazık ki bu işçilerin ücretlerini 3-5 menejerin tüm sayıları çarpıtacak denli yüksek maaşlarından ayıramıyoruz. Bu bakımdan, (S/V)'yi bulurken (V) olduğundan küçük gözüküyor. Öte yandan

Ek Tablo: 2

Yapım Endüstrisi Verileri

YILLAR	(1) Katma değer	(2) Sabit sermayeye yıl içinde eklemeler	(3) Var sayılan aşınma payı (2)'nin %34'ü	(4) Ücretler
1970	20.316.555.000	3.480.817.000	1.183.477.780	4.717.032.593
1973	55.003.931.442	9.244.320.286	3.143.068.897	11.032.060.824

*Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1974. DİE, Ankara 1975, s:16-129
ve 1973 Yapım Sanayi Anket Sonuçları'ndan derlendi.*

varsaydığımız aşınma payı olabileceğinden daha büyüktür. Bu da artık-değerin (S'nin) olduğundan daha az gözükmeye yol açıyor. Ne var ki kanımızca (S) ve (V)'nin taşıdığı küçültücü eğilimler birbirlerini dengeleyecek bir düzeyde olduğu için, bu yöntemle ulaşılan artık değer oranı *teknik olarak* doğruya en yakını oluyor.

Yöntemleri tartışırken hep "*teknik olarak*" sözcüklerin altını çizdik. Çünkü III' Bölümde de belirttiğimiz gibi, yalnızca büyük yapım endüstrisi yerine tüm işçi sınıfı ele alınabilse, artık-değer oranı şu ya da bu yöntemle bulunan en yüksek orandan daha yüksek çıkacaktır.

Öyleyse yöntem yöntem ne diye uğraştık sorusu akla gelebilir. Kimi yükseltici, kimi alçaltıcı, ama sayılar hep yüksek bir oran çevresinde dolanıyor. Bunu göstermek gerekliydi. Sonra denilebilir ki, ya üçüncü yöntem ne gerek vardır? Burada amaç gerçeğe *teknik olarak* en yakın yöntemle bile, yine yüksek sonuçlar çıkıp çıkmayacağını denetlemektir.

II. Artık-Değer Yığını Üzerine:

Artık-değer yığını, kapitalistin eline geçen artık-değerin tümüdür. Bu çeşitli süreçlerden geçerek kâr olarak somutlanır.

Artık-değer yığınının ne kadar olacağı en başta sömürü oranına bağlıdır. Ama bununla kalmaz. Artık-değer oranı aynı da kalsa, kapitalist ne kadar çok işçi çalıştırıyorsa, ne kadar uzun süre çalıştırıyorsa, artık-değer yığını o kadar çoğalır. Bu bakımdan fazla mesai ve vardiyalar büyük önem taşır.

Türkiye yapım endüstrisinde 1950-1973 arası bazı yıllarda yaratılmış artık-değer yığınını kabaca hesapladık. En "küçültücü" yöntemi kullanarak, sabit sermayeye yıl içinde yapılan eklemelerin tümünü aşınma payı saydık. Buna karşın, artık-değer yığınındaki aşır büyüme aşağıdaki tablodadır.

Ek Tablo: 3

Yapım Endüstrisinde Artık-Değer Yığını

YILLAR	Artık-değer yığını (1000 TL)	Endeks	Artış
1950	419,062	100	—
1959	3.365.847	803	+%703
1963	4.001.993	955	+% 19
1968	14.219.800	3393	+%225
1970	12.118.705	2892	-% 15
1973	34.727.550	8287	+%187

En önemlisi, aynı yıllarda aynı işverenlerin ödedikleri toplam ücret tutarının büyüme hızı çok daha küçüktür. Örneğin, 1963-1968 arasında artık-değer yığını %225 büyürken, ücretler toplamı ancak %140 büyümüştür. 1970-1973 arasında ise artık-değer yığını %187 artarken ücretler toplamı %134 artmıştır. Türkiye'de burjuvaziyle işçi sınıfı arasındaki uçurumun açıldığını bu da göstermektedir.

Ek II: Ücretler

I. Niteliksiz İşgücü Değeri ya da Olması Gerekli Asgari Ücret Düzeyi:

III. Bölümde, ücretler başlığı altındaki 4 no'lu *Tablo*'da biz "niteliksiz işgücü değeri" ya da "gerekli asgari ücret" olarak çeşitli sayılar verdik. Bu sayıların kaynakları şöyledir:

DİSK 1972 yılı temmuzunda bir "asgari ücret" raporu yayınlamıştı. Bu raporda işçinin gereksinimlerine göre gerekli asgari ücret düzeyi ile o yıla dek uygulanan asgari ücretler karşılaştırılıyor ve asgari ücretlerin işgücü değerinin çok altında kaldığı gösteriliyordu. (*Tablo:4*)

1972 yılı için verdiğimiz 72TL'yi yukarıdaki tablonun "gerekli asgari ücret" kolonundan ortalama olarak çıkardık.

1975 ve 1976 yılları için verdiğimiz 180TL ve 200TL ise Türkiye İktisatçılar Birliği'nin sonuçlarıdır: "...Üç çocuklu bir işçi ailesinin ...ihtiyaçlarını karşılaması için gerekli olan günlük ücret miktarı 1975 fiyatlar ile 151TL'dir. 1976 yılının ilk beş ayında fiyat artışlarının %10'a yaklaştığı da hesaba katıldığında bu miktar 165 TL'na çıkmaktadır. Bu miktarın kesintilerinden sonra işçi ailesinin eline net olarak geçmesi için günlük asgari ücretin 200TL olması gerekmektedir." ("1976'da Türkiye Ekonomisi". TİB

Ek Tablo: 4

1972 Yılında Niteliksiz İşgücü Değeri ile
Asgari Ücret İlişkisi

ŞEHİRLER	Gerekli asgari ücret	Uygulanan asgari ücret	Fark	Eksik %
İSTANBUL	70,93	19,50	51,43	72,51
ANKARA	71,43	18,00	53,43	74,80
İZMİR	73,07	18,00	55,07	75,37

Aydın Engin, "Fiyatlar, Ücretler ve Asgari Ücret",
İlke. Sayı: 5, s: 25. (DISK Raporu'ndan)

Yayımları, Ankara 1977, No:17, s.62) 151TL'yi biz brüt 180TL varsaydık.

1977 ve 1978 yılları için verdiğimiz 300TL ve 650TL'ye ise Osman Nuri Koçtürk'ün 1977 mayısı ve sonu için verdiği net tutarlara kabaca vergi yükü ekleyerek ulaştık. Osman Nuri Koçtürk şöyle yazmıştı: "Ankara'da Devlet İstatistik Enstitüsü'nün resmi verilerine göre mayıs 1977'de asgari ücret net 252,88 lira, Ağustos 1977 gayriresmi perakende fiyatlarına göre de 336,32 lira olmalıdır. Bu hesaplamalar son zamlardan önce yapılmıştır. Bugün bu miktar 500 lira olmalıdır." (*İşçinin Sesi*. Sayı:81, 9.12.1977) Buradan net 252,88 lirayı kabaca brüt 300 lira, 500 lirayı da kabaca 650 lira brüt olarak varsaydık.

1978 sonu için verdiğimiz brüt 800TL'yi ise, Osman Nuri Koçtürk'ün yukarıdaki verilerine dayanarak biz çıkardık. OECD'ye göre 1978 yazında geçinme endeksi bir yıl öncesine göre %70 fırladı. 1978 sonuna doğru ise fiyatlar artık ayda %5 artmaktadır. (*Financial Times*. Türkiye eki, 13 Kasım 1978) Bunlara göre, yukarıda ağustos 1977 için verilen 336 lirayı temel alarak, önce %70 oranında arttırdık, sonra da eylül, ekim, kasım ayları için %5'er ekledik ve kabaca net 620 liraya, buna %30 vergi yükü koyarak da 800 liraya ulaştık. Ancak bu 800 lira bile düşüktür çünkü en azından vergi %30'dan fazla olacaktır.

II. Asgari Ücret ve Olması Gerekli Ücret Düzeyiyle Karşılaştırmalı Olarak Ücretler:

Ek Tablo: 5

1963-1977 Arasında Ortalama Ücretle Resmî Asgari Ücret Arasındaki Fark

YILLAR	(1) Resmî asgari ücretler (Brüt, TL/Gün)	GENEL			ÖZEL KESİM		
		(2) Ortalama ücretler (Brüt, TL/Gün)	(3) (1) ve (2) arasındaki farkın (1)'e yüzdesi (%)	(4) (3)'ün 1963-1977 ortalaması (%)	(5) Özel kesim ortalama ücretler (Brüt, TL/Gün)	(6) (1) ve (5) arasındaki farkın (1)'e yüzdesi (%)	(7) (6)'nın 1963-1977 ortalaması (%)
1963	10,10	17,92	74,4		18,30	81	
1964		19,55	93,6		—	—	
1965	11,00	21,62	96,5		21,20	93	
1966		23,53	113,9		—	—	
1967	12,90	25,83	100,2		24,40	89	
1968		28,22	118,8		—	—	
1969	17,10	32,13	87,9	%105	30,80	80	
1970		35,32	106,5		—	—	
1971	23,50	39,32	129,9		36,30	112	
1972		43,88	86,7		41,40	76	
1973	40,00	54,41	131,5		51,00	117	
1974		68,26	70,6		63,50	59	
1975	60,00	85,55	113,9		78,70	97	
1976		115,30	92,2		98,00	63	
1977		153,00	155,0		—	—	

Tablo, *Yearbook of Labour Statistics*. ILO, 1974

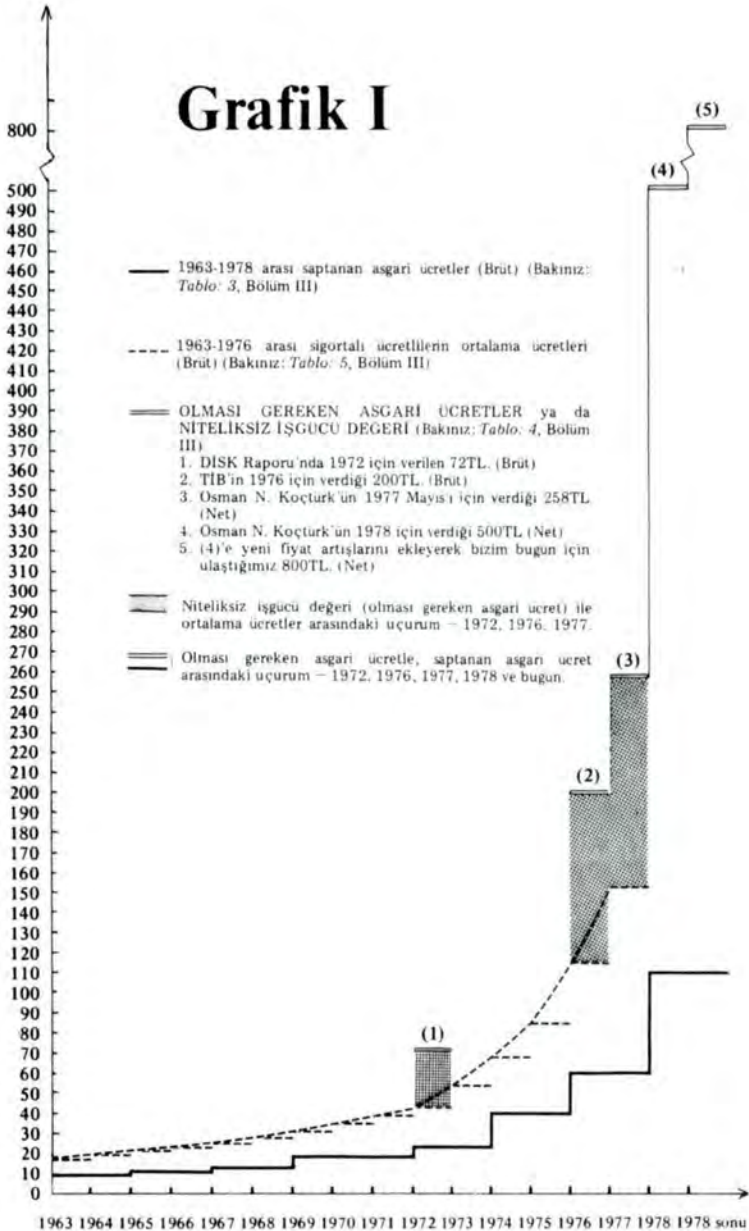
1977 İcra Programı. DPT

1978 Programı, *Resmî Gazete*. Sayı 16261

Üçüncü Beş Yıllık Plan. S: 674'den derlenmiştir.

Tablo'dan da görüldüğü gibi niteliksiz işgücü için saptanan asgari ücretin üzerine nitelik, kıdem, fazla mesai gibi farkları ekleyince ortalama ücretlere yaklaşıyor.

Grafik I

Ayrıca III. Bölümde değinildiği gibi ortalama ücretler daha olması gereken asgari ücret düzeyinde bile değildir. Yani niteliksiz işgücü değerini karşılayabilmek için gerekli asgari ücret, hem resmi asgari ücretin hem de ortalama ücretlerin çok yukarisındadır ve fark açılmaktadır. Resmi asgari ücret ve ortalama ücretlerle olması gerekli asgari ücretlerin arasındaki uçurum bir grafikte de gösterilmiştir. (Grafik 1)

III. Çeşitli Kesimlerde Ortalama Ücretler

Ek Tablo: 6

Tarım Dışı Kesimlerde Brüt Ücretler

YILLAR	Tarım dışı kesimler	Yapım sanayii	Madencilik	İnşaat	Ulaşım, depolama, haberleşme	Balıkçılık
1964	19,55	17,73	15,64	19,62	21,88	14,61
1965	21,62	20,66	17,00	23,52	23,79	16,41
1966	23,53	22,66	21,39	22,82	28,49	21,55
1967	25,83	24,75	22,33	27,09	31,56	29,47
1968	28,22	27,06	27,09	29,03	33,72	28,34
1969	32,13	31,80	27,01	32,15	38,42	36,26
1970	35,32	35,72	31,39	33,72	40,41	35,45
1971	39,32	40,72	33,09	38,25	46,30	44,11
1972	43,88	45,21	35,64	41,71	52,13	38,74
1973	54,41	57,28	48,31	48,10	62,28	50,31
	(549)	(558)	(643)	(649)	(654)	(670)

Year Book of Labour Statistics. International Labour Office, 1974.
(Parantez içindeki rakamlar sayfa numaralarıdır.)

Ek Tablo: 7

Yapım Endüstrisi Kollarına Göre Ortalama Ücretler(*)

Yıllar	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973
Gıda	17,60	18,91	20,50	21,73	24,16	26,78	30,36	33,88	37,26	45,86
İçki	21,87	25,03	28,07	29,17	33,73	35,99	50,45	45,76	47,28	58,96
Tütün	15,96	17,54	20,53	21,92	26,35	27,67	54,68	37,33	35,82	64,34
Tekstil	16,87	18,18	19,48	21,39	22,50	27,26	28,26	34,81	40,76	66,02
Giyim eşyası	17,75	18,87	19,05	19,57	21,38	25,71	28,39	29,27	30,84	38,40
Ağaç	14,81	16,07	16,56	18,16	19,22	36,76	24,54	29,17	30,14	35,16
Mobilya	17,38	17,14	17,44	18,61	19,97	12,81	25,64	27,29	29,08	35,35
Kâğıt ve kâğıt ürünleri	22,18	25,18	28,13	31,58	34,25	37,89	39,75	40,07	53,51	76,92
Lastik ürünleri	19,48	22,54	23,64	27,74	28,06	30,62	32,97	41,30	48,56	56,88
Kimya	24,15	26,13	27,34	29,61	31,77	32,26	42,75	47,68	59,40	63,59
Petrol ürünleri ve kömür	36,96	40,99	44,09	53,82	56,54	56,63	54,50	67,97	76,80	96,58
Metalden gayri maden ürünleri	17,70	18,35	21,42	23,44	25,14	29,39	31,14	38,19	40,88	54,44
Temel metal endüstrileri	25,58	28,64	33,32	36,55	40,36	44,82	50,61	56,70	67,94	68,14
Metal ürünleri	20,73	22,67	23,38	25,31	27,12	37,43	34,20	40,15	44,91	52,06
Mak. end. (elekt. mak. hariç)	23,53	23,94	24,69	27,20	29,66	33,29	37,89	45,33	48,87	55,48
Elektrik makineleri	20,92	23,35	24,96	26,99	29,16	33,78	41,17	48,43	54,85	60,22
Taşıt araçları endüstrisi	22,24	23,98	27,76	31,88	34,04	38,19	39,07	61,52	65,05	70,65
Basım yayım	25,53	28,90	30,23	31,87	33,60	36,83	44,79	43,76	50,28	55,91
Deri ve deri ürünleri	19,98	20,89	21,72	22,38	23,70	26,21	33,02	33,49	34,04	41,88
Çeşitli yapım endüstrisi	17,20	19,34	20,36	23,57	23,96	36,88	30,92	31,49	36,68	40,84

Year Book of Labour Statistics. International Labour Office, 1974, p: 626.

* Lira olarak ortalama günlük brüt ücretler (maaşlar dahil)

IV. Fiyat Artışlarıyla Karşılaştırmalı Olarak Ortalama Ücretler: Gerçek Ücretler

Ek Tablo: 8

1963-1977 Gerçek ücretler endeksleri (Brüt)

YILLAR	Ortalama ücret endeksi	Yıllık artışlar %	(1)		(2)		(1)'e göre		(2)'ye göre		(1)'e göre		(2)'ye göre	
			İstanbul geçinme endeksi	Yıllık artışlar %	Ankara geçinme endeksi	Yıllık artışlar %	Gerçek ücret endeksi	Yıllık artışlar %	Gerçek ücret endeksi	Yıllık artışlar %	Gerçek ücretler TL/Brüt	Gerçek ücretler TL/Brüt		
1963	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	17,92	17,92		
1964	113,7	13,7	100,2	0,2	100,8	0,8	108,6	8,6	112,8	12,8	19,46	20,21		
1965	120,6	6,1	104,8	4,6	107,6	6,7	115,2	6,1	112,1	-0,6	20,64	20,09		
1966	131,3	8,9	113,6	8,4	113,5	5,5	115,7	0,4	115,7	3,2	20,73	20,73		
1967	144,1	9,7	129,6	14,1	120,6	6,3	111,3	-3,8	119,5	3,3	19,95	21,41		
1968	157,5	9,3	137,6	6,2	125,6	4,1	114,5	2,9	125,4	4,9	20,52	22,47		
1969	179,3	13,8	144,2	4,8	132,7	5,7	124,3	8,6	135,1	7,7	22,28	24,21		
1970	197,1	9,9	155,6	7,9	148,3	11,8	126,7	1,9	132,9	-1,6	22,71	23,82		
1971	219,4	11,3	185,2	19,0	180,7	21,9	118,5	-6,5	121,4	-8,7	21,24	21,76		
1972	244,9	11,6	213,7	15,4	208,3	15,3	114,6	-3,3	117,6	-3,1	20,54	21,07		
1973	303,6	24,0	243,6	14,0	241,2	15,8	115,9	1,1	125,9	7,1	20,77	22,56		
1974	380,9	25,5	301,8	23,9	278,4	15,4	125,7	8,5	136,8	8,7	22,53	24,52		
1975	477,4	25,3	365,8	21,2	331,3	19,0	130,5	3,8	144,1	5,3	23,39	25,82		
1976	643,4	34,8	429,5	17,4	385,6	16,4	149,8	14,8	166,9	15,8	26,84	29,91		
1977	853,8	32,7	541,2	26,0	472,4	22,5	157,8	5,3	180,7	8,3	28,28	32,38		

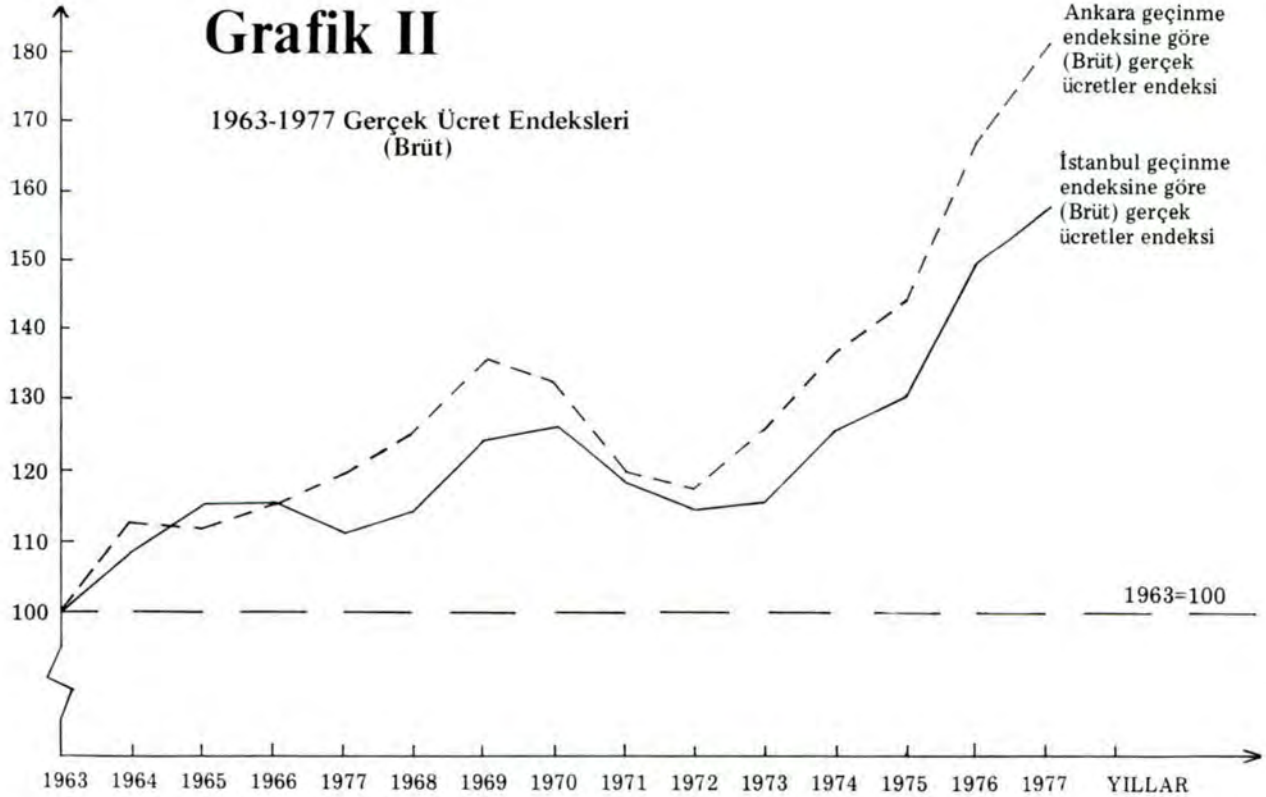
Ek Tablo: 9

1971-1977 Gerçek Ücret Endeksi (Net)
(Endeksler 1971=100)

YILLAR	Net ortalama ücret endeksi	Yıllık artış (%)	(1)	Yıllık artış (%)	(2)	Yıllık artış (%)	(1) e göre	Yıllık artış (%)	(2)'ye göre	Yıllık artış (%)	(1)'e göre	Yıllık artış (%)	(2)'ye göre
			İstanbul geçinme endeksi		Ankara geçinme endeksi		Gerçek ücret endeksi		Gerçek ücret endeksi		Gerçek ücretler (TL)		Gerçek ücretler (TL)
1971	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	31,70	31,70	
1972	109,3	9,3	115,4	15,4	115,3	15,3	94,7	-5,3	94,8	-5,2	30,02	30,05	
1973	130,2	19,1	131,5	14,0	133,5	15,8	99,0	4,5	97,5	2,9	31,38	30,90	
1974	158,6	21,8	163,0	24,0	154,1	15,4	97,3	-1,7	102,9	5,5	30,84	32,62	
1975	187,6	18,3	197,5	21,2	183,3	19,0	95,0	-2,4	102,4	-0,5	30,12	32,46	
1976	240,1	30,0	231,9	17,4	213,4	16,4	103,5	9,0	112,5	9,9	32,81	35,66	
1977	289,6	20,6	292,2	26,0	261,4	22,5	99,1	-4,2	110,8	-1,5	31,42	35,12	

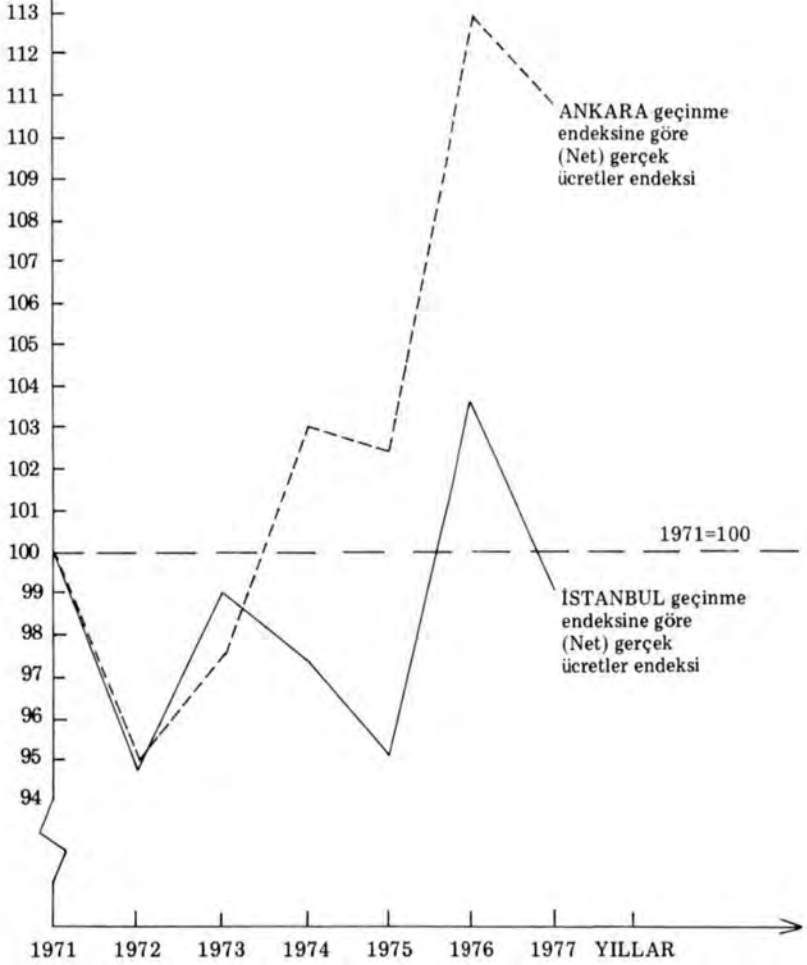
Grafik II

1963-1977 Gerçek Ücret Endeksleri
(Brüt)

Grafik III

1971-1977 Gerçek Ücret Endeksleri
(Net)

V. Emek Verimliliğiyle Karşılaştırmalı Olarak Gerçek Ücretler (Yapım Endüstrisi)

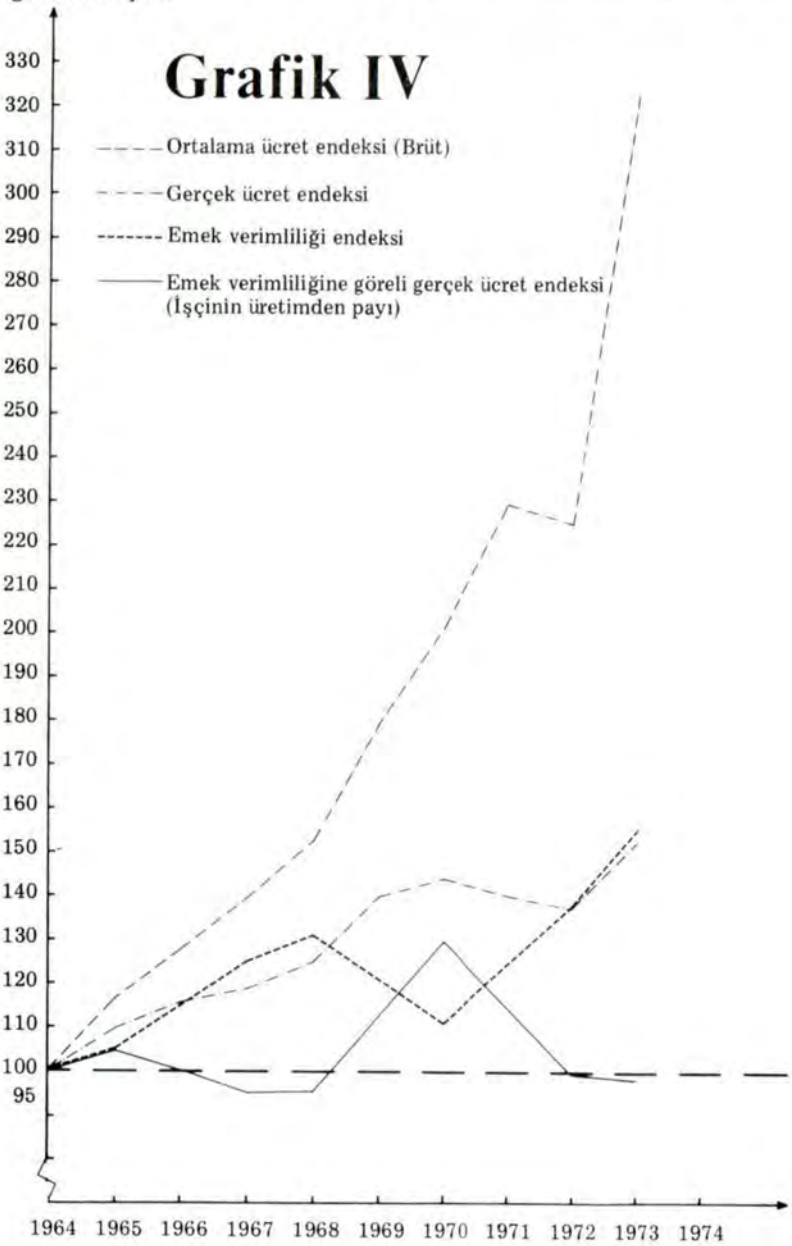
Ek Tablo: 10

1964-1973 Yılları Arasında Türkiye Yapım Endüstrisi İşçilerinin Durumlarındaki Değişimler (1964=100)

YILLAR	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
	Brüt ortalama ücretler (TL/Gün)	Endeks	Istanbul ücretliler geçinme endeksi	Gerçek ücret endeksi	İşçi başına üretim TL/Yıl	Endeks	Sanayi ürünleri toptan fiyat endeksi	İşçi başına üretim gerçek endeksi	İşçinin üretimden payı	Sömürü endeksi
1964	17,73	100	100	100	78.700	100	100	100	100	100
1965	20,66	116,5	106,1	109,8	85.900	109,1	104,0	104,9	104,7	95,5
1966	22,66	127,8	110,7	115,4	97.800	124,3	108,1	115,0	100,3	99,7
1967	24,75	139,6	117,4	118,9	112.000	142,3	113,8	125,0	95,1	105,1
1968	27,06	152,6	122,3	124,8	118.800	151,0	115,3	131,0	95,3	105,0
1969	31,80	179,4	128,4	139,7	—	—	128,7	—	—	—
1970	35,72	201,5	140,2	143,7	112.800	143,3	129,2	110,9	129,6	77,2
1971	40,72	229,7	164,2	139,9	—	—	151,0	—	—	—
1972	45,21	225,0	185,9	137,2	181.700	230,9	167,5	137,9	99,5	100,5
1973	57,28	323,1	212,5	152,0	221.500	281,4	181,6	155,0	98,0	102,0

1. *International Labour Office, Yearbook 1974*. Geneva, s: 558.
2. 1963=100 olan endeksi biz 1964=100 olarak düzenledik.
3. Dizi 2/dizi 3.
4. İşçi başına üretimin TL/Gün olması gerekirdi. Oysa Türkiye'de yıldan yıla değişen işgünü rakamları yoktur. Dolayısıyla, güne indirmek için yıldan tatil günlerini düşüp, işçi başına üretimi geri kalan iş günlerine bölecektik ki, hepsini aynı sayıya bölmüş olacağımız için endeks değişmeyecekti.
5. *Enflasyon ve Bankacılık*. Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Müd., Ağustos 1975, s: 298. (1963=100 olan endeksten düzenledik)
6. Dizi 6/dizi 7.
7. Dizi 4/dizi 8. Parasal oynamaları dışta bırakarak işçinin aldığı üretimine gerçek oranıdır. Sayılar azaldıkça sömürü artıyor demektir.
8. Dizi 8/dizi 4. Dizi 9'un ters orantısıdır. Sömürünün eğilimini gösterir. Sayılar büyüdükçe sömürü artıyor demektir.

Ek Tablo 10'daki dizilerden 2, 4, 8, ve 9 ayrıca Grafik IV'de gösterilmiştir.

Ek Tablo: 11

Yapım Endüstrisinin Çeşitli Kollarında Gerçek Ücretler

(a)

Kimya endüstrisi

YILLAR	Ortalama ücretler		İstanbul ücretliler geçinme endeksi	Gerçek ücret	İşçi başına çıktı		Toptan Eşya fiyatlar endeksi	Gerçek Emek verimliliği	İşçinin üretimden payı
	TL/Gün Brüt	Endeks			TL/Yıl	Endeks			
1964	24,15	100	100	100	103.500	100	100	100	100
1965	26,13	108,2	106,1	102,0	126.900	122,6	102,7	119,4	85,4
1966	27,34	113,2	110,7	102,3	132.200	127,7	104,5	122,2	83,7
1967	29,61	122,6	117,4	104,4	147.500	142,5	105,8	134,7	77,5
1968	31,77	131,6	122,3	107,6	167.500	161,8	107,7	150,2	71,5
1969	32,26	133,6	128,4	104,1	—	—	104,9	—	—
1970	42,75	177,0	140,2	126,2	137.000	132,4	116,6	113,6	111,1
1971	47,68	197,4	164,2	120,2	—	—	138,0	—	—
1972	59,40	246,0	185,9	132,3	220.000	212,6	145,1	146,5	90,3
1973	63,59	263,3	212,5	123,9	253.800	245,2	161,4	151,9	81,6

(b)
Gıda endüstrisi

1964	17,60	100	100	100	118.800	100	100	100	100
1965	18,91	107,4	106,1	101,2	126.400	106,4	104,4	101,9	99,3
1966	20,50	116,5	110,7	105,2	146.700	123,5	110,4	111,9	94,0
1967	21,73	123,5	117,4	105,2	175.500	147,7	120,9	122,2	86,1
1968	24,16	137,3	122,3	112,3	183.300	158,5	124,5	127,3	88,2
1969	26,78	152,2	128,4	118,5	—	—	126,8	—	—
1970	30,36	172,5	140,2	123,0	173.700	146,2	138,9	105,3	116,8
1971	33,88	192,5	164,2	117,2	—	—	162,3	—	—
1972	37,26	211,7	185,9	113,9	250.000	210,4	187,9	112,0	101,7
1973	45,86	260,6	212,5	122,6	285.500	240,3	206,5	116,1	105,6

(c)
Makina endüstrisi

1964	23,53	100	100	100	177.800	100	100	100	100
1965	23,94	101,7	106,1	95,9	99.500	84,5	121,0	70,3	136,4
1966	24,69	105,0	110,7	94,9	103.600	87,9	121,0	73,1	129,8
1967	27,20	115,0	117,4	98,5	117.900	100,1	123,2	81,3	121,2
1968	29,66	126,1	122,3	103,1	128.200	108,8	120,7	90,1	144,4
1969	33,39	141,9	128,4	110,5	—	—	120,8	—	—
1970	37,89	161,0	140,2	114,8	92.000	78,1	127,8	61,1	187,9
1971	45,33	192,6	164,2	117,3	—	—	172,0	—	—
1972	48,87	207,7	185,9	111,7	174.700	148,3	184,7	80,3	139,1
1973	55,78	235,8	212,5	110,0	132.400	112,4	206,2	54,5	205,5

(d)

Elektrik makinaları endüstrisi

1964	20,92	100	100	100	90.700	100	100	100	100
1965	23,35	111,6	106,1	105,2	86.500	95,4	103,0	92,6	113,6
1966	24,96	114,5	110,7	103,4	93.800	103,4	110,9	93,2	111,1
1967	26,99	129,0	117,4	109,9	108.800	120,0	116,3	103,2	106,5
1968	29,16	139,4	122,3	114,0	117.500	129,5	118,8	109,0	104,6
1969	33,78	161,5	128,4	125,8	—	—	127,2	—	—
1970	41,17	196,8	140,2	140,4	104.800	115,5	130,4	88,6	158,5
1971	48,43	231,5	164,2	141,0	—	—	147,4	—	—
1972	54,85	262,5	185,9	141,0	161.900	178,5	158,2	112,8	125,0
1973	60,22	287,9	212,5	135,5	128.300	141,5	167,5	84,5	160,4

(e)

Taşıt araçları endüstrisi

1964	22,24	100	100	100	34.200	100	100	100	100
1965	23,98	107,9	106,1	101,7	36.500	106,7	121,0	88,2	115,3
1966	27,76	124,8	110,7	112,7	62.400	182,5	121,0	150,8	74,1
1967	31,88	143,8	117,4	122,1	70.100	205,0	123,2	166,4	73,4
1968	34,04	153,1	122,3	125,2	78.700	230,1	120,7	190,6	65,7
1969	38,19	171,7	128,4	133,7	—	—	120,8	—	—
1970	39,07	175,7	140,2	125,3	72.900	213,2	127,8	166,8	75,1
1971	61,52	276,6	164,2	168,5	—	—	172,0	—	—
1972	65,05	292,5	185,9	157,3	162.200	474,3	184,7	256,8	61,3
1973	70,65	317,7	212,5	149,5	126.800	370,8	206,2	179,8	83,1

(f)
Dokuma endüstrisi

1964	16,87	100	100	100	48.000	100	100	100	100
1965	18,18	107,8	106,1	101,6	50.600	105,4	102,7	102,6	99,0
1966	19,48	115,5	110,7	104,3	55.000	114,6	108,5	105,6	98,8
1967	21,39	126,8	117,4	108,0	59.800	124,6	111,8	111,4	96,9
1968	22,50	133,4	122,3	109,1	65.700	136,9	109,7	124,8	87,4
1969	27,26	161,6	128,4	125,9	—	—	110,0	—	—
1970	28,26	167,5	140,2	119,5	77.400	161,3	115,4	139,8	85,5
1971	34,81	206,3	164,2	125,6	—	—	142,0	—	—
1972	40,76	241,6	185,9	130,0	136.400	284,2	160,5	177,1	73,4
1973	66,02	391,3	212,5	184,1	153.700	320,2	176,6	181,3	101,5

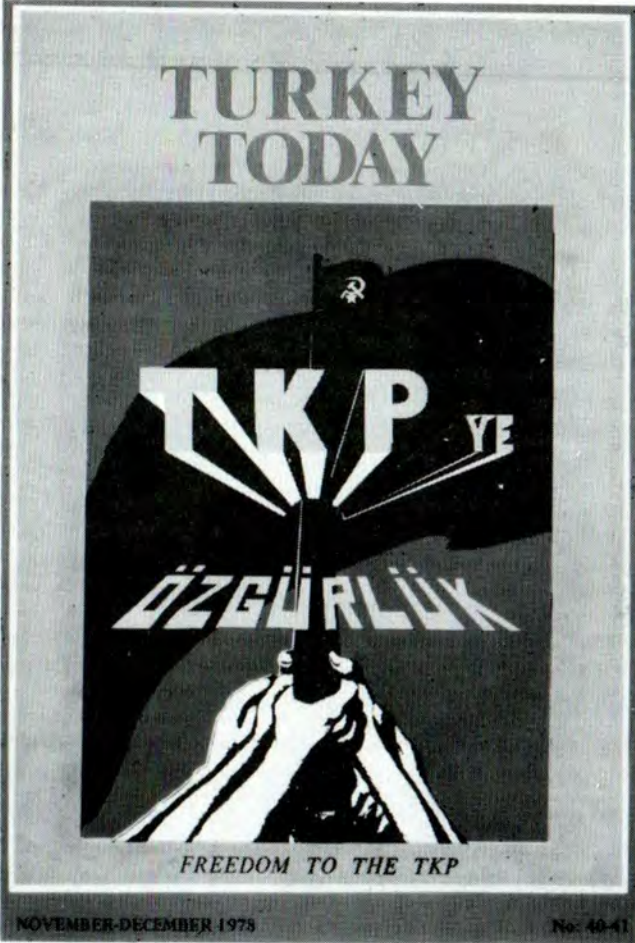
Kaynaklar: Ortalama ücretler: *ILO Yearbook 1974*.

— Toptan eşya fiyat endeksleri: T. İş Bankası İktisadi Araştırmalar Müd. Yayını: *Enflasyon ve Bankacılık*, s:298.

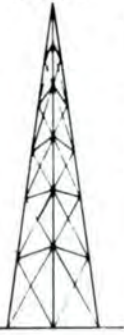
— Gıda, dokuma, kimya, elektrik makinaları sanayileri için bu malların toptan eşya fiyat endeksleri, makina ve taşıt araçları için ise, "Makina (tarım) sanayi ürünleri" toptan eşya fiyat endeksi kullanıldı. İşçi başına çıktı (Emek verimliliği): 1964-1968 arası: *50 yıl DIE*.

1970, 72, 73: *1974 Türkiye Cep Yıllığı*'ndan çıkarıldı.

Türkiye Devrimci Hareketinin Aylık, Tek İngilizce Dergisi

İTİB'in aylık İngilizce yayın organı Turkey Today'i isteme adresi: 28-29 Parkfield Street, London, N.1.

İŞÇİNİN SESİ RADYO AJANSI

Abone tutarı: (uçak postası dahil)
1 aylık: 5 pound, 30.00 DM, 100TL.
(ya da 4 kitap — Türkiye için)

İşçinin Sesi atılımlarına bir yenisini daha kattı. İşçinin Sesi Radyo Ajansı'nı (İSRA) kurdu. İSRA, hergün Türkiye saatiyle 7 ile 7.30 arasında 31,5 metreden, saat 11.10 ile 11.40 arasında 48.5 metreden, saat 19.40 ile 20.05 arasında 31,5 metreden, saat 23.30 ile 24.00 arasında 48,5 metreden, saat 01.00 ile 01.45 arasında 48,5 metreden veya ayrıca salı ve perşembe akşamları Orta dalga 330 metre 908 Kilohertz üzerinden Orta Avrupa saatiyle 21.15 ile 21.45 arasında dinlenebilen "TKP'nin Sesi Radyosu"nun yayımlarını yazıya çekiyor. Bülten halinde bastırıp, abonelere post alıyor.

"TKP'nin Sesi"ni dinleme olanağı bulamayanlara onu yazılı olarak ulaştırma girişimi, TKP'nin sesini daha geniş yığınlara duyurma girişimi desteklenmelidir. İSRA bülteni, Türkiye halkının yiğit partisinin, işçi sınıfı partisinin politikasını yığınlara yaymada önemli bir araçtır. Radyodan yayınlanırken iyice anlayamadıklarımızı yazılı metinden kolaylıkla kavrarız. İyi kavradığımız oranda da yığınlara daha iyi anlatırız.

"Dev" in yazarı S. Üstünel, Türkiye komünist ve devrim hareketinin önderlerindedir. Üstünel bugün de TKP'nin kumanda köprüsünde, yönetiminde en başındadır.

Üstünel'in yazdığı "DEV" yol ayırımında, çetin koşullar altında savaş veren komünistler, ilericiler, devrimciler için yol gösterici bir yazıdır. Üstünel bu yazısında, Dimitrof'la Türkiye ve TKP

üzerinde konuşmalarını aktarıyor. S. Üstünel ve Reşat Fuat Baraner'in Dimitrof'la yaptıkları bu konuşmalar, Dimitrof'un Türkiye komünistlerine yönelttiği eleştiriler, 1973'ten sonra gelişen şu içinde bulunduğumuz ortamda gerçekten çok önemlidir. Dünümüze, bugünüme ışık tutucudur.

S. Üstünel
dev

İŞÇİNİN SESİ DİZİSİ - 1

derleme

bunalım kalcıdır

R. Yürükoğlu
Emine Engin
Memet Kurtalan
K. B. Ender
Hüseyin Tanır
Süleyman Sakalı

"İŞÇİNİN SESİ"nden
Türkiye'de
namlu ucunda,
bıçak altında
çarptan
komünistlere,
devrimcilere
selâm!

Yaşasın
işçi sınıfımızın
hegemonyasında
sosyalizme
açılan
ileri demokratik
düzeni
devrim yoluyla
kurma savaşımız!

İŞÇİNİN SESİ DİZİSİ 2 50p.

s.üstüngel

75. Doğum yıldönümünde,
kavgada bayrağı
dipdiri,
en önde
ve en yüksekte
tutan Savaş Üstüngel
Yoldaş'a armağan!

**yeni
aşama**

İŞÇİNİN SESİ DİZİSİ 3

derleme

"PARTİMİZİN SAVAŞ
YOLU, LENİNCİ YOLDUR.
SUPHİLERİN,
HACIOĞULLARININ
YOLUDUR. BUNU
UNUTMAYIN!
ÜLKEMİZDE,
TÜRKİYEMİZDE,
ANADOLU'DA DA
SOSYALİZM ÜSTÜN
GELECEKTİR. BUNUN
GÜVENCESİ KOMÜNİST
PARTİSİ'NİN SARSILMAZ
BİRLİĞİDİR".

**Bilen Yoldaş
Çok Yaşa!**

İŞÇİNİN SESİ DİZİSİ 4

biyografi

"BU BİYOGRAFİ:
BİR KİŞİNİN ÖZEL
YAŞAMI OLMANIN
ÇOK ÖTESİNDEDİR.
ÇÜNKÜ
BİLEN YOLDAŞ'IN
YAŞAMIYLA
PARTİ'NİN SAVAŞ TARİHİ
AYRILMAZ BİÇİMDE
İÇİÇE ÖRÜLÜDÜR".

İ. Bilen - Savaş dolu yıllar 1

İŞÇİNİN SESİ DİZİSİ 6

A Short Biography

"THIS BIOGRAPHY
IS MORE THAN THE
LIFE OF ONE MAN;
FOR COMRADE BİLEN'S
LIFE IS ONE WITH THE
FIGHTING HISTORY
OF THE PARTY".

İ. Bilen - Years of struggle 1

İ. Bilen Yoldaş'ın
Biyografisi,
Savaş Dolu Yıllar'ın
İngilizce baskısı da
çıktı!

AN İŞÇİNİN SESİ PUBLICATION

İşçinin Sesi Kitaplığı

İşçinin Sesi Kitaplığı Marksizm-Leninizm literatürü ve Türkiye üzerine araştırma yapmak isteyenlerin tüm olanaklardan en geniş çapta yararlanabilmek için başvurabilecekleri zengin bir kütüphanedir.

Modern kütüphaneciliğin her çeşit olanaklarından yararlanabileceğiniz, tüm Avrupa'ya mikrofilm servisinin varolduğu kitaplığımız çalışmalarınızda emrinizdedir.

Abone şartları için başvuru:
İşçinin Sesi Kitaplığı, 28-29
Parkfield Street, London, N.1.